

Byutvikling i Tromsø

***En diskursanalyse av makt i byplanlegging med fokus på utviklingen av to
store prosjekter***

Hovedfagsoppgave i sosiologi

Cand. polit (1992)

Høst - 2004

Linn Krøkvik Birkelid

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Universitetet i Oslo

Sammendrag

Jeg har gjort en kvalitativ studie av planleggingen og prosjektutviklingen av to større byggeprosjekter i Tromsø sentrum, Nerstranda senter og Sentrum Terrasse. Prosjektene har vært under utvikling i til sammen en periode på nesten ti år, fra 1994 til 2002.

Planprosessene vil i oppgaven bli sett som eksempler på og utdrag fra en mer omfattende diskurs om byutvikling i Tromsø.

Datamaterialet mitt består både av innsamlede sakspapirer, avisinnlegg, avisartikler og kvalitative intervjuer. De innsamlede tekstene blir i oppgaven analysert som utsagn i diskursen på lik linje med intervjumaterialet.

Det teoretiske utgangspunktet for oppgavearbeidet har vært kultur - sosiologiske perspektiver på byrom og byliv. Intensjonen er å fokusere på meningsdimensjonen ved utarbeidelse av byplaner. Jeg har gjort en diskursanalyse av byutviklingen i Tromsø med en gjennomgang av utviklingens innholdsmessige og aktørmessige kjennetegn. Fokuset ligger på hvilke aspekter ved bylivet som vektlegges i byplanleggingen, og hva som dermed kjennetegner byutviklingsdiskursen tematisk.

Som en fordypning av meningsdimensjonen, har jeg tatt for meg makt som diskursivt fenomen. Jeg har sett på hvordan makt anvendes og begrunnes av de som jeg kaller for de styrende aktørene i byutviklingen. Videre har jeg tatt for meg påvirkningsforholdet mellom mening og makt i diskursen.

De styrende i byutviklingen er i hovedsak kommunale planleggere, private utbyggere og kommunepolitikere. Ettersom oppgavens fokus ligger på selve utarbeidelsesprosessen av reguleringsplaner, er ikke kommunepolitikernes avgjørelser sentrale i studien.

Diskursens styrende aktører er også analysert i forhold til påvirkningen fra andre aktørgrupper som har med byplanlegging i Tromsø å gjøre. Disse aktørene er i hovedsak Fylkeskommunens Kulturvernavdeling, byantikvaren, lokalavisene og private arkitekter. Også lokalbefolkningen, eller offentligheten, er en viktig aktørgruppe i byutviklingsdiskursen, fordi den bruker byen til daglig.

Det er en grunnleggende konflikt mellom to grupper i Tromsøs byutviklingsdebatt, konflikten mellom vern og vekst, dvs. mellom de som ønsker bevaring av opprinnelig bystruktur, og de som ønsker utviklingen av en mer `moderne` by. Dette skillet ligger til grunn for analysen, fordi det har vært strukturerende for den offentlige debatten som har pågått i Tromsø.

Byplanlegging blir i denne oppgaven, mer og mer, forstått som en maktkamp, særlig mellom to aktørgrupper – kommunale planleggere og private utbyggere. Slik jeg ser det har man i denne tiårs – perioden fått tydeligere bruk av maktmidler fra de styrende aktørene, men da særlig fra utbygger – gruppen.

Med utgangspunkt i Foucault og Bourdieu har jeg gjort en analyse av de maktmidlene som jeg mener er relevante i disse kampene. Det er særlig Foucaults maktbegrep som jeg går inn i både teoretisk og analytisk. Bourdieus maktforståelse brukes her mer som et supplerende element til den mer flytende forståelsen som i utgangspunktet blir representert.

Hovedfunnet i oppgaven er at byutviklingsdiskursen i stor grad må forstås som en identitetsdebatt. De deltagende aktørene er uenige om hvordan de ønsker at byen skal være og hva den skal symbolisere. Maktkampen i byutviklingsfeltet er en utdypning av denne debatten, som i stor grad dreier seg om å få realisert egne visjoner. Utbyggernes visjoner er først og fremst økonomisk vinning, mens planleggenes visjoner i større grad dreier seg om å skape en ”bedre” by - identitet.

Forord

Det å skrive en hovedoppgave er en spesiell form for tilværelse. For meg har dette arbeidet vært en slags overgangsrite inn i ´voksenlivet´. Oppgaveskrivingen har lært meg mye om utholdenhet, systematisk arbeid og evnen til å koble ut på slutten av dagen. Det har ikke vært noen enkel prosess, men jeg har lært mye og nå er oppgaven endelig ferdig!

Jeg ville aldri klart å skrive denne oppgaven uten gode støttespillere.

Først og fremst vil jeg takke faren min Rune Birkelid, som har hjulpet meg med å avgrense interessefeltet, med datatilgangen og med å kontakte informanter.

Jeg vil takke min hovedveileder Per J. Otnes, for uvurderlige teoretiske innspill og god faglig oppfølging.

Takk til min bi - veileder Torill Nyseth, for nøye korrekturlesning og et kritisk blikk på mine av og til svevende framstillinger.

Jeg vil takke Øyvind Poulsson, for en lærerik og nyttig innføring i arkitekturen.

Takk til mine studiekamerater, som har gjort denne prosessen lettere og triveligere. Ingen nevnt, ingen glemt!

Jeg vil også sende en takk til Susanne Øverli, som har vært til stor hjelp i skriveprosessen.

Ikke minst vil jeg takke mine informanter som jobber med byutvikling til daglig, uten dere hadde ikke dette arbeidet vært mulig – tusen takk!

Ellers går en takk til mine venner og min familie, som har trodd på meg hele veien.

Den viktigste takken går til min samboer Per Aslak. Tusen takk for de fine figur - illustrasjonene, og takk for at du har hatt tro på meg og holdt motet oppe!

Linn Krokvik Birkelid, Oslo den 15.11.04

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	1
1.1 INTERESSEFELT	1
<i>Medvirkning.....</i>	<i>3</i>
1.2 PROBLEMSTILLING	3
1.3 TEORETISK UTGANGSPUNKT	5
<i>Steder.....</i>	<i>6</i>
<i>Mening.....</i>	<i>8</i>
<i>Byrommet som grunnleggende analyseenhet.....</i>	<i>8</i>
<i>Studier av byutviklingen og dens premisser</i>	<i>9</i>
<i>Diskursens deltagere</i>	<i>10</i>
1.4 NERSTRANDA SENTER OG SENTRUM TERRASSE – EN KORT INTRODUKSJON	11
<i>Nerstranda Senter – illustrasjon.....</i>	<i>13</i>
<i>Sentrum Terrasse – illustrasjon.....</i>	<i>13</i>
1.5 KART OVER TROMSØ SENTRUM	14
2. TEORI OG BEGREPER	15
2.1 INTRODUKSJON	15
2.2 BEGREPSAPPARAT	15
<i>Valg av begreper</i>	<i>15</i>
<i>Foucault og diskursbegrepet</i>	<i>16</i>
<i>Diskursanalyse</i>	<i>17</i>
<i>Diskursens materialitet.....</i>	<i>20</i>
<i>Diskurs og makt.....</i>	<i>21</i>
<i>Forståelser av makt.....</i>	<i>22</i>
<i>Rasjonalitet og makt.....</i>	<i>24</i>
<i>Sannhet.....</i>	<i>25</i>
<i>Makt som strategi</i>	<i>26</i>
<i>Analytiske begreper fra Bourdieu.....</i>	<i>28</i>
<i>Feltet som analytisk kategori.....</i>	<i>28</i>
<i>Kapital.....</i>	<i>29</i>
<i>Maktbegrepet hos Foucault og Bourdieu – en oppsummering</i>	<i>33</i>
3. ARBEIDSREDSKAPER OG METODISKE REFLEKSJONER	34
3.1 ANALYTISKE VERKTØY	34
3.2 DATAINNSAMLING.....	38
<i>Innsamling av tekster.....</i>	<i>38</i>
<i>Kvalitative intervjuer.....</i>	<i>39</i>

3.3 METODISKE IMPLIKASJONER	41
3.4. REFLEKSJON OVER EGEN POSISJON I DISKURSunIVERSET	42
4. FELT OG KONTEKST	43
4.1 BYENS KVALITETER	43
<i>Byen ved ishavet</i>	43
<i>Arkitektur og byplanleggig i Tromsø: En kort oversikt</i>	44
<i>Bevaringsideologien</i>	46
<i>Bilbyen</i>	47
4.2 BESKRIVELSER AV INTERESSEFELTET	50
<i>Miljøbyprogrammet</i>	50
<i>Sentrumsplaner og reguleringsplaner</i>	51
<i>Engasjement i befolkningen</i>	52
<i>Byutvikling i Tromsø</i>	53
4.3 AKTØRENE OG DERES POSISJONERINGER I DISKURSEN	54
<i>De politiske aktørene</i>	54
<i>Byutvikling</i>	55
<i>Kommunestyrets sammensetning i undersøkelsesperioden</i>	55
<i>De private aktørene</i>	56
<i>Offentligheten i avisa</i>	56
<i>Byantikvar</i>	56
<i>Fylkeskommunens Kulturvern avdeling</i>	57
<i>Aktøroversikt</i>	57
4.4 PLANLEGGINGEN AV DE TO PROSJEKTENE	58
<i>NNS- tomte og fornyelse av Sørbyen</i>	59
<i>Nye eiere, nytt prosjekt</i>	61
<i>Begrunnelser for det nye prosjektet</i>	62
<i>Planleggingen av Sentrum Terrasse- prosjektet</i>	63
<i>Offentlig debatt</i>	65
<i>To regulerings - alternativer</i>	66
5. BYUTVIKLINGSDISKURSEN	68
5.1 ANGREPSVINKEL	68
5.2 DISKURSENS GRENSER	69
5.3 PERIODE 1: NERSTRANDA	70
<i>Retningslinjer og hensyn i reguleringsplanen</i>	71
<i>Utelukkede punkter</i>	72
<i>Avvik fra sentrumsplanen fra 1990</i>	73
<i>Jo større jo bedre?</i>	74
<i>Trafikk og parkering</i>	76

<i>Det innadvendte huset</i>	78
<i>Etableringsangst?</i>	79
<i>Sentrumsplanlegging: estetikk og kontekst</i>	80
<i>Høydeproblematikk.....</i>	82
<i>Diskursen rundt Nerstranda</i>	83
5.4 PERIODE 2: SENTRUM TERRASSE	85
<i>Kommunikasjon og strategi.....</i>	86
<i>Viktigste saksgrunnlag: sentrumsplanen som aldri ble vedtatt</i>	87
<i>Utbyggers taktikker</i>	88
<i>Naboklager</i>	90
<i>Høyhusprotester</i>	92
<i>Estetikk og byrom</i>	95
<i>Sentrum Terrasse, en identitetsdebatt.....</i>	97
<i>Diskursen om Sentrum Terrasse.....</i>	99
<i>Periode 3: Den eksperimentelle byen?</i>	101
<i>Diskursens utvikling i en tiårsperiode</i>	105
<i>Byutviklingsdiskursen</i>	107
5.6 DISKURSENS REPRESENTASJONER.....	108
<i>Skillet mellom vern og vekst</i>	108
<i>Hoveddiskurs</i>	109
<i>Motdiskurs</i>	111
<i>De privilegerte taleres diskurs</i>	112
5.7 DISKURSENS LAGDELING	113
6. MAKTENS FORMASJONER.....	115
6.1. INNDELING AV KAPITLET	115
<i>Forståelser av makt i diskursfeltet.....</i>	116
<i>Strategi</i>	116
<i>Rasjonalitet og kunnskapsmakt</i>	117
<i>Definisjonsmakt</i>	118
<i>Visuell makt</i>	119
<i>Sannhet</i>	120
<i>Maktens bevegelser</i>	120
<i>Fordelingen av makt gjennom påvirkningskanaler i Nerstranda - planleggingen</i>	121
<i>Fordelingen av makt gjennom påvirkningskanaler i planleggingen av Sentrum – Terrasse.....</i>	125
<i>Konklusjon – maktens bevegelser.....</i>	128
<i>Kapital som makt i diskursfeltet</i>	128
<i>Kapital og habitus på feltet</i>	129
<i>Symbolsk kapital.....</i>	131
<i>Konklusjon – om å forstå makt.....</i>	132

7. AVSLUTNING.....	134
7.1 SAMMENDRAG AV OPPGAVENS HOVEDFUNN	134
7.2 BYUTVIKLINGENS FRAMTIDSUTSIKTER	135
7.2 FORSLAG TIL VIDERE FORSKNING	136

LITTERATUR - OG REFERANSELISTE..... I

<i>Bøker</i>	<i>i</i>
<i>Hovedoppgaver.....</i>	<i>iii</i>
<i>Artikler/ tidsskrifter</i>	<i>iv</i>
<i>Offentlige dokumenter</i>	<i>vi</i>
<i>Annet.....</i>	<i>vii</i>
<i>Internett - adresser</i>	<i>vii</i>
<i>Avisartikler</i>	<i>viii</i>

VEDLEGG: INTERVJUGUIDER OG SAMTYKKE - SKJEMA.....IX

<i>1. INTERVJUGUIDE TIL MEDLEM AV PLANUTVALGET</i>	<i>ix</i>
<i>2. INTERVJUGUIDE TIL PLANLEGGER.....</i>	<i>xii</i>
<i>3. INTERVJUGUIDE TIL BYANTIKVAR.....</i>	<i>xv</i>
<i>4. INTERVJUGUIDE TIL FYLKESKONSERVATOR</i>	<i>xvii</i>
<i>5. INTERVJUGUIDE TIL UTBYGGERE</i>	<i>xix</i>
<i>INFORMERT SAMTYKKE</i>	<i>xxi</i>

1. INNLEDNING

1.1 Interessefelt

I denne oppgaven ønsker jeg å ta for meg byutvikling som begrep og som prosess. Formålet er å gå inn i meningsdimensjonen ved utarbeidelse av byplaner. Det innebærer at fokuset for oppgaven vil være de deltagende aktørers egne oppfatninger av den utviklingen som skjer, og de planer som blir utarbeidet. Et naturlig utgangspunkt for analysen er å fokusere på de kommunale planleggenes forståelse av byutviklingen, deres forhold til andre deltagere på byutviklingsfeltet og vise versa de andre aktørenes oppfatninger av utviklingen i forhold til byplanleggerne.

Felt- begrepet har jeg hentet fra Bourdieu. Et felt kjennetegnes av at deltagerne har sammenfallende interesser og at det finnes konflikter i forhold til disse interessene. Grunnen til at jeg ser på byutviklingen som et særegent felt, er at den utskiller seg som et eget rom med en egen sakslogikk (Andersen og Kaspersen 1997: 347).

Videre ønsker jeg å fokusere på utviklingsendringer i byutviklingsdiskursen i en periode på ca. åtte år. Jeg har begrenset oppgavens analytiske omfang ved å fokusere på planleggingen av to byggeprosjekter i Tromsø sentrum. Disse var under utvikling fra omkring 1994 til 2002. Som jeg skal komme tilbake til, har jeg valgt Tromsø som studiefelt på grunn av de store endringene som har skjedd i her i løpet av de siste årene. Nerstranda Senter og Sentrum Terrasse er valgt som studieobjekter fordi de må karakteriseres som større utbygginger i Tromsøs bykjerne. Prosjektene ble utpekt på grunnlag av deres beliggenhet, da både med tanke på volum og påvirkningen prosjektene har hatt på omgivelsene og på offentligheten i byen. Begge prosjektene har dessuten på hver sin måte vært med på å prege folks bruk av og meninger om bysentrum og byens identitet. Utvalget er også gjort på grunnlag av det tidsspennet som blir representert her. Prosjektene ble utviklet med noen års mellomrom og kan dermed til en viss grad gjenspeile tendenser utviklingen over tid. Analysen av gangen i de to prosjektene vil i noen grad vil representere kjennetegn og generelle trekk ved byutviklingsbegrepet og byplanlegging på en mer utbredt basis. Det er fordi vi får et innblikk i praksisen i feltet - saksgangen. Analysen vil vise oss hvilke grep de deltagende aktørene tar i bruk i en

planleggingsprosess. `Grep` henspeiler her på aktørenes muligheter til å styre en planprosess for å nå egne mål og forsetter.

Jeg vil også komme nærmere inn på byutviklingen også etter 2002, for vise gangen i byplanleggingens idegrunnlag. Fokuset vil ligge på endringer i diskursen. Endringene studeres ved at jeg tar for meg planleggingens meningsdimensjon. Det vil si at jeg skal se på endringer i måter å forstå byens potensialer på, blant de deltagende aktørene i byutviklingsfeltet.

Hovedgrunnen til at jeg har valgt Tromsø som studieområde er først og fremst at det er min fødeby, men også på grunn av de store utbyggingsmessige omveltningene som har skjedd i byen de siste ti årene. Byen har ekspandert både når det gjelder boligbygging og utbygging av bykjernen. Det virker også som om hastigheten på utbyggingen i bykjernen har vært økende. Denne ekspansjonen førte til en intens offentlig debatt omkring byggingen av Sentrum Terrasse rundt 2002. Gjennom de lokale avisene Tromsø og Nordlys kan man få et inntrykk av at de kommunale aktørene er styrende og progressive i forhold til skapingen av et ”moderne” bybilde i Tromsø. På den andre siden har de gitt oss et motsatt bilde av at de kommunale aktørene. Kommunen presenteres som om den er styrt av private eier- og utbyggingsinteresser. Jeg skal gå nærmere inn på slike vurderinger for å prøve å finne hvordan utviklingen har blitt styrt i denne perioden og om det eventuelt har skjedd forskyvninger i ”maktbalansen” mellom offentlige og private utøvere.

I reguleringsplan for Nerstranda senter heter det at:

”Vi kan stå foran en periode med byggeprosjekter som kan omdanne store deler av Tromsø sentrum. På den ene side gir det muligheten til å styrke sentrum som byens viktigste sosiale -, kulturelle og kommersielle møteplass. På den annen side kan en slik omdanning også endre vesentlig deler av bystrukturen som det er ønskelig å bevare av kulturhistoriske hensyn. (Reguleringsplan for Nerstranda 96: 49).

Det er nettopp denne dikotomien mellom styrking av sentrum og kulturhistorisk bevaring, som i utgangspunktet gjorde meg interessert i byutviklings - spørsmål.

Plansjefen fikk da også rett i sine spådommer om omdanninger i bykjernen. Bare de siste fem årene er det planlagt og vedtatt en rekke store byggeprosjekter i sentrum, bla. Sentrum Terrasse, Rådhuset, Tinghuset og senest høsten 2003 ble det vedtatt å bygge en egen scene til Hologaland Teater. Disse prosjektene er allikevel bare toppen av isfjellet for en massiv utbygning på alle områder av Tromsøya, særlig med tanke på boligbyggingen som har hatt en enorm økning de siste årene.

Medvirkning

Plan og bygningslovens § 16 omhandler medvirkning fra offentligheten i tillegg til berørte enkeltpersoner og grupper i plansaker. Her understrekes det en

”..aktiv opplysningsvirksomhet ovenfor offentligheten om planleggingsvirksomheten etter loven.” (Lovdata).

Det tas her høyde for at det representative demokrati alene ikke er tilstrekkelig for å gjennomføre demokratiske beslutningsprosesser. Alle bør få en mulighet til å uttale seg. Det legges også til rette for en aktiv medvirkning. I de to sakene jeg tar for meg vil det være en vurderingssak hvor gruppen av berørte parter begynner og slutter. Som jeg skal komme tilbake til senere, må byrommet forstås som allemannseie. Dermed blir spørsmålet hvordan denne medvirkningen skjer i praksis, og i hvilken grad alle de berørte parter har muligheter til å delta i denne typen av planprosesser.

1.2 Problemstilling

Hensikten med denne studien er å gå dypere inn i meningsdannelsen hos byutviklingens styrende aktører. Jeg ønsker å finne ut av hvordan disse aktørene begrunner og forstår sin makt og den utviklingen de legger føringer på, altså hvordan de strukturerer en planprosess gjennom egne forståelsesrammer. Jeg vil med andre ord gå nærmere inn på idègrunnlaget for byutvikling, for deretter å forklare hvordan byens materielle sider har blitt strukturert ved hjelp av dette. Videre vil jeg ta for meg utviklingen av diskursens idègrunnlag over tid.

Jeg ønsker å studere `mekanismer` i byutviklingen, med et fokus på de deltakende aktørene og hvordan utviklingsprosessene konkret foregår.

Da jeg startet med oppgavearbeidet, var hovedhensikten å få en dypere forståelse av deltager – aspektet, altså i hvilken grad medvirkning var en realitet på dette feltet og hvordan medvirkningen fungerte i praksis. Dette er fortsatt et viktig aspekt, men studien har blitt mer fokusert på hvordan utviklingen av byen styres. Fokuset er flyttet over på de styrende aktørene på feltet og på hvilke maktmuligheter disse har. Jeg ønsker å formidle en forståelse av hvordan meningsaspektet i byutviklingen er avgjørende for resultatet i en planprosess. Et viktig aspekt er forholdet mellom utbyggernes intensjoner med et planforslag og de kommunale målsetninger, samt planleggenes bruk av kommunale målsetninger som forståelsesramme.

Første del av analysen (kapittel fem) vil dreie seg om diskursen og dens meningsunivers, mens andre del (kapittel seks) vil gå dypere inn i diskursens maktaspekter. Den siste delen vil fungere som en fordypning av meningsaspektet i kapittel 5.

Jeg har i tillegg et komparativt siktemål med analysen. Det betyr at jeg ønsker å legge vekt på likheter og forskjeller ved prosjektene, i tillegg til å se på hvordan disse prosjektene gjenspeiler endringer i diskursen over tid.

Første hovedspørsmål er: *Hvordan kan man forstå diskursens meningsunivers?*

Her vil jeg se på hva som kjennetegner diskursen i de to periodene som oppgavene omhandler, hvilke tematikker som dominerer og hvor grensene for diskursen går. Jeg vil forsøke å si noe om hvorfor diskursen er som den er. Videre vil jeg se på hvilke tematiske endringer som finnes i utviklingen av byutviklingsdiskursen. Jeg vil prøve å svare på hvordan diskursen har endret seg og hvorfor disse endringene har inntruffet. I denne delen av oppgaven vil jeg også vise hva som er diskursens uforanderlige elementer, altså diskursens kjerne.

Andre hovedspørsmål er: *Hvordan kan man forstå maktens karakter i byutviklingsfeltet?*

Her vil jeg se på maktformasjonene, altså de styrendes relative innflytelse i de to planleggingsprosessene. Jeg vil ta for meg hvordan disse formasjonene har endret seg i løpet av perioden og hvorfor maktbalansen eventuelt har endret seg. I denne delen av

oppgaven vil jeg også se på feltets premisser, altså på hvilket idègrunnlag utbyggingen har ekspandert og hvorvidt dette grunnlaget har endret seg.

1.3 Teoretisk utgangspunkt

Der finnes flere kultursosiologiske tilnærminger til å forstå byen og bylivet. Som bakgrunnsmateriale har disse vært svært viktige ved utarbeidelse av problemstillinger og temaavgrensning, men også i den prosessen det har vært å få grep på det særegne ved byen som studiefelt for sosialitet.

Dag Østerberg kan vel da sies å ha den mest utradisjonelle tilnærmingen til byen som studiefelt. Han vektlegger nemlig en forståelse av byen som grader av *sosiomaterielle fortetninger*. Tradisjonelt har kultursosiologien sett byen i forhold til bygda og beskrevet disse typene som to kvalitativt forskjellige typer samfunn. For Østerberg er byen allikevel først og fremst en materiell fortetning av mennesker og bygninger, som igjen fører med seg tyngsler og avlastninger av ulik art (Østerberg 1998). Dermed skiller han seg ut fra den mer klassiske oppfatningen og analyserer heller alle sosiale formasjoner ut fra `fortetningsgrader`.

John Pløger ser derimot byen som en helt særegen form for samfunnsstruktur. I motsetning til Østerberg argumenterer han positivt for bylivet som sosialt fenomen. I en artikkel i sosiologisk årbok 2002 argumenterer han for bylivets tilfeldige karakter. John Pløger ser ikke materiellstrukturene for å være betingende og normativt organiserende for sosialt liv. Han nevner ikke byens negative sider slik Østerberg gjør, men kritiserer både Østerberg og by - og boligplanleggingen i Norge for å følge en ideologi som går ut på å forme det sosiale felt gjennom å forme rommet (Pløger 2002). Pløger velger å vektlegge meningsaspektet ved materielle strukturer.

”Bo- og nærmiljøets og materiellforholdenes sosiale mening og betydning er således ikke noe immanent til disse forhold selv, men noe som tilskrives av de subjekter som agerer i feltet eller betrakter fenomenene” (Pløger 2002: 127).

Han er dermed ikke så opptatt av den mening de som styrer byutviklingen legger i materiellstrukturene, men vektlegger heller brukeraspektet. I denne artikkelen understreker han også viktigheten av betydningsskjemaenes forandring i rom og tid

(Ibid). Meningen man legger i bystrukturen er med andre ord relativt tilfeldig og foranderlig og dette er noe planleggerne må ha i minne.

Mitt ståsted i bysosiologien må vel kunne sies å være en slags mellomposisjon mellom disse to bidragsyterne. Jeg mener at våre omgivelser legger visse premisser for liv og levned. De kan virke tyngende og hemmende, eller ses som utfordrende og fulle av muligheter. Det handler til slutt om brukerens perspektiv, dvs. den mening han eller hun legger i omgivelsene sine. Meningen er nok til en viss grad foranderlig selv om den er avhengig av kulturelle mønstre. Allikevel vil tingene rundt oss ha bestemte størrelser og formasjoner som legger premisser for livet generelt. Å forholde seg til og i en by blir da en slags refleksiv prosess hvor meningen skapes i vekselvirkningen mellom materiale og menneskelig refleksjon.

Den vitenskapsteoretiske retningen som denne typen av studier faller inn under er sosialkonstruktivismen. Denne bygger på at mennesker selv aktivt skaper sine virkeligheter eller meningsuniverser. Felles for de sosiologiske retningene som faller inn under sosial- konstruktivismen er:

”(...) dels et subjektivistisk utgangspunkt, dels at man ser samfunnet som et vev av interaktive, intersubjektive handlinger og prosesser. (...) Tyngdepunktet ligger altså i begge tilfeller på hvordan vi subjektivt oppfatter eller erfarer strukturer eller institusjoner – ikke på disse strukturers eller institusjoners objektive virkelige eksistens.”
(Korsnes, Andersen og Brante 1997: 289).

På dette grunnlaget er derfor de kognitive sidene ved utforminga av byrommet, som stedsforståelse og meningsdannelse, interessante. Ettersom min faglige grobunn nettopp skal være med på å belyse spørsmål av kognitiv – estetisk art.

Steder

Begrepet ”sosiokulturell stedsanalyse” er nyttig for å gi et begrepsmessig utgangspunkt for oppgaven (Røe 2002). Stedsanalysene tar utgangspunkt i bruken av steder, for så å avdekke disses betydning for - og mening som blir lagt i steder av brukergruppene.

"En sosiokulturell stedsanalyse dreier seg om de sosiale og kulturelle prosessene som former steder og stedsoppfatninger. Det betyr at steder ikke betraktes som noe objektivt, eller noe som har en identitet, et "genius loci".." (Røe 2002: 2).

I forhold til den tradisjonelle oppfatningen av stedsidentitet og stedsanalyser kan man forstå dette utsagnet som et brudd. Den tradisjonelle oppfatningen handler om å danne sosiale miljøer gjennom arkitektur, ved at stedet former menneskene i det. I stedet for å ha hovedfokuset på materiellstrukturene, vil sosiokulturelle stedsanalyser være mer rettet mot brukergruppene, deres interesser og dermed deres oppfatninger av et sted (Ibid). Denne tilnærmingen samstemmer i stor grad med John Pløgers tilnærming til studier av byer. Måten denne typen analyser blir gjort på er gjennom å avdekke diskurser om stedet. Steder forstås her som sosiale *konstruksjoner*. Dette impliserer igjen at *"mennesker aktivt skaper sin sosiale verden mer enn at de påtvinges den."* (Ibid).

Mitt fokus i denne oppgaven stemmer i noen grad overens med Røes. Jeg ønsker å vise hvordan de styrende kan forme materialiteten og hvordan dette igjen har betydning for mennesker i et bysamfunn. Røes perspektiv er nyttig for min oppgave, fordi han fokuserer på meningsdannelse hos deltakende grupper. I denne oppgaven vil man finne samme perspektiv på steder som artikkelen av Røe gir oss, en forståelse av steder som relasjonelle og som sosiale prosesser (Ibid: 3).

"Stedsstruktur" og *"stedskarakter"* er elementer som bør nevnes når en snakker om offentlige rom og deres utforming. Begrepene er hentet fra Christian Norberg - Schulz. Dette er to elementer som han mener påvirker vår stedsforståelse. (Norberg – Schulz 1978). Stedsforståelsen kan her sies å være en begrunnelse for oppgavens relevans, fordi jeg har et utgangspunkt i innbyggernes perspektiv som brukere av byrommet. Mitt engasjement ligger på brukersiden i den diskusjonen som foregår blant innbyggerne om byens identitet, i en motsetning til de som kan styre eller påvirke utviklingen. Som en naturlig del av menneskers hverdagsliv får hver bygning og hver fysiske formasjon betydning utover det praktiske, folk legger mening i omgivelsene.

Mening

Mening handler om stedsforståelse og stedsbetydning. Dessuten handler det om *hvem sin mening*.

”Det kan være mening i byformer. Men vi må presisere om vi snakker om hensikt eller virkning og for hvem meningen gjelder. Innenfor visse rammer kan de tegnene byformene utgjør tolkes ulikt av ulike grupper til ulike tider.” (Kjelstadli 1993: 36).

Innbyggerne er slik jeg forstår det både produsenter og konsumenter av mening. De ilegger steder bestemte former for betydning, noe som igjen fører med seg at innbyggerne da er de beste til å forstå byen og bruken av denne. Brukergruppen blir jo også til en viss grad styrt av de som leder utviklingen. Jeg finner det her interessant å se på produksjonen av mening hos de som forstås som byutviklingens hovedaktører. Hvilken mening legger de styrende i planleggingen og konstruksjonen av nye bygninger? Hvordan henger så denne dimensjonen av *styringen* sammen med maktaspektet? Jeg ønsker altså å se på hvordan makten begrunnes eller utdypes gjennom meningsdimensjonen.

Byrommet som grunnleggende analyseenhet

Når jeg har diskutert med mennesker rundt meg har det vist seg at de fleste synes det bygde miljø er svært viktig for eget liv og levned. Samtidig er dette en faktor ved tilværelsen som ofte blir tatt for gitt, noe som på lik linje med naturomgivelsene ”bare” er til stede og som man tar inn over seg ganske betingelsesløst. Det kan virke som mange trenger ei bevisstgjøring av hva omgivelsene har å si for dem og hvilken mening som blir lagt i det bygde miljø av både fagpersoner og av brukere. Dette vil også kunne klargjøre hvilke krav folk selv kan stille til bygninger og materiellstrukturer i det offentlige rom.

Byplanlegging eller byutvikling som fenomen er som kjent i stor grad et område for samfunnsgeografer og planleggingsforskere. Det som jeg mener er sosiologisk interessant er hvordan meningsdannelsen foregår og hvordan utviklingen av byrom blir styrt av enkelte grupper gjennom disse ”meningsuniverser”. Byutvikling handler i stor grad om makt og jeg vil derfor prøve å forstå maktens mekanismer på dette feltet. Et hovedpoeng er da å vise hvordan deltakernes framstillinger og begrunnelser for egne avgjørelser er

med på å dekke over eller legitimere makten. Dette går jeg nærmere inn på ved å ta for meg utsagn i diskursen.

Studier av byutviklingen og dens premisser

I tillegg til dette begrepsmessige utgangspunktet for analysen, har jeg og et utgangspunkt i andre lignende studier. Det er særlig to danske studier av byutvikling og byplanlegging som har vært til inspirasjon og dermed påvirket oppgavens retning.

Bent Flyvbjerg er en viktig skikkelse innenfor byplanleggingsstudier med fokus på makt. Det er også fra hans studie *"Rationalitet og magt"* jeg har hentet hovedbegrepene som jeg bruker i analysen – nemlig de som faller inn under Foucaults maktforståelse. Flyvbjerg har gjort en svært omfattende studie av det såkalte "Aalborg – prosjektet" som var under utvikling i perioden fra 1977 – 1990, altså i en periode på 13 år. Han gjorde en case – studie av prosjektet med et substansielt fokus på forholdet mellom rasjonalitet og makt i planlegging og politikk. (Flyvbjerg 1991: 1).¹

Også Karina Sehesteds studie *"Nætnetstyring i byer"* har også vært til inspirasjon for denne hovedoppgaven. Sehested har gjort en studie av planleggingen og utviklingen av Helsingør Bysenter som foregikk i perioden 1990 – 97. Hun har her fokusert på hvordan ulike "policy nettverk" har fungert som påvirkere på utviklingen av dette senteret. I likhet med Flyvbjergs studie er også her forholdet mellom demokrati og makt i byplanlegging et hovedelement.

Jeg håper min studie kan bidra til at norsk forskning omkring makt i byplanlegging kan bli like omfattende og anerkjent som den danske. Det finnes et par andre hovedoppgaver om temaet, men ellers svært lite grunnforskning om hvordan det står til med demokratiet, eller hvordan en kan forstå diskursmakten på byplanleggingsfronten her til lands. Denne studien er bare et lite bidrag i en større sammenheng, men forhåpentligvis kan jeg være med på å øke interessen om denne typen problemstillinger blant samfunnsforskere i

¹ Flyvbjerg har og et vitenskapsteoretisk formål med denne studien som omhandler hvordan "metoden i det konkrete vitenskap", som han bruker første del av avhandlingen til å gjennomgå, kan implementeres i en faktisk studie (Ibid). Denne er en grunnleggende fenomenologisk metode.

Norge. Oppgaven føyer seg som et lite bidrag inn i rekken av skandinaviske studier på makt i byutvikling sett fra ´de styrendes´ side.

Diskursens deltagere

I forbindelse med forholdet mellom deltagergruppene beskriver arkitekten og journalisten Jan Carlsen i et innlegg i Tromsø Byforum, byplanlegging som en interessekamp. Dette er da en kamp som særlig foregår mellom fire grupper:

1. *Ekspertisen*, dvs. arkitekter og planleggere (anlegger et faglig perspektiv)
2. *Byggherrene* og eiendomsbesitterne (ivaretar økonomiske interesser)
3. *Politikerne* (som skal ivareta et mangfold av interesser, men som ofte ikke gjør det)
4. *Brukerne* (dvs. innbyggerne - oss alle)²

Inndelingen fungerer for meg som klargjørende for å avgrense de ulike aktørperspektivene i det feltet jeg går inn i. Jeg regner med at disse i stor grad avhenger av aktørenes roller og engasjement i byutviklingen. Den er og med på å klargjøre mitt skille mellom de ulike deltagergruppene i byggeprosessen. For mitt eget formål vil jeg også tilføye tre aktører til som har innflytelse, nemlig lokalavisene, byantikvaren som har en særstilling i forhold til andre administrative organer og Fylkeskommunens Kulturvernavdeling. Alle disse aktørene kan forstås som kommentatorer til debatten og til retningen i byutviklingen i Tromsø. Byantikvarens og Kulturvernavdelingens stillingsbeskrivelser har i tillegg et fokus på *bevaring*, noe som nødvendigvis gjør at disse aktørene har fått tildelt en faglig bevaringshensikt i debatten.

En viktig grunn til at jeg har valgt makt som hovedperspektiv i oppgaven, er at det gir meg mulighet til å se på de ulike gruppene og deres relative innflytelse i beslutningsprosessene. Jeg finner dynamikken mellom deltagerne interessant her, hvilke typer av argumenter som taes i bruk og ikke minst hvor konfliktlinjene mellom deltagergruppene ligger. Det er her like viktig å se etter hva det *ikke* samarbeides om, altså hvor kommunikasjonen stopper opp. Selv om jeg da i utgangspunktet ønsker å ta for

² Inndelingen er hentet fra Torill Nyseths referat av åpent møte om byutvikling i Tromsø Byforum, 04. 02. 03.

meg alle byutviklingens deltagere, vil jeg i analysen ha hovedfokuset på dem jeg forstår som byutviklingens hovedaktører.

Jeg tilhører som nevnt brukersiden i denne diskursen. Det var i utgangspunktet presentasjoner i lokalavisene som gjorde meg interessert i byutvikling. Jeg noterte meg i forkant av oppgaven at planleggingsdebatter ikke kun var et Tromsø – fenomen. Jeg forstår det slik at man i Oslo og flere av de store byene i Norge, har hatt de samme typene av offentlige debatter de siste årene. Et kjennetegn ved disse, vil jeg påstå, er at folk har utviklet en grunnleggende skepsis til byplanleggere og deres ofte ukritiske forhold til private mega - prosjekter. Til tross for engasjementet vil jeg allikevel tilstrebe at mitt perspektiv på diskursen preges av kommentator og analytiker - rollen. Jeg vil prøve å oppnå en viss objektivitet i forhold til feltet, som alltid må søkes i studiesammenheng. Dette til tross for at en fullstendig utenforstående og ”objektivt” posisjon er umulig å oppnå. Mitt ståsted som fraflyttet fra Tromsø har vært nyttig i skrivingen av denne oppgaven. Den fysiske distansen har ført til en viss emosjonell distanse og dermed et overblikk over diskursen. Den fysiske distansen har samtidig vært en ulempe for data- og informasjonstilgangen, fordi den har vært ujevn, og i perioder svært intensivt.

1.4 Nerstranda Senter og Sentrum Terrasse – en kort introduksjon

I denne oppgaven vil jeg bruke skriftlig materiale fra to ferdigstilte byggeprosjekter i Tromsø sentrum, Nerstranda Senter og Sentrum Terrasse.

Nerstranda ble i sin tid beskrevet som et gigantprosjekt. Det inneholder både kjøpesenter, kontorer og en boligblokk med et samlet areal på 17300m². Senteret stod ferdig i 1998, etter en planleggingsperiode på 3 – 4 år. Dette senteret var særlig ønsket fra planseksjonen fordi det ble ansett som en viktig ”drager” for handelen i sentrum (Reguleringsplan for Nerstranda 1996).

Sentrum Terrasse er en boligblokk som ble oppført i 2002, med tilleggs - funksjoner som kontor og butikklokaler, sentralt i sentrum. Blokka har blitt betegnet som et høyhus fordi den raver 13 etasjer over bakken i et område som i utgangspunktet er regulert til 4 – 5 etasjer. Den kan i tillegg bli sett fra stort sett hele sentrumsområdet. Sammen med planleggingen av et annet prosjekt kalt ”Melange - hotellet” startet den såkalte høyhusdebatten i Tromsø som jeg skal komme tilbake til senere.

Begge prosjektene er bygget av private utbyggere, men inngår i det offentlige rom. En likhet mellom dem er at prosjektenes størrelse har skapt arkitektoniske og kvalitetsmessige forandringer i sentrumsstrukturen. Den viktigste likheten er derimot at disse to, sammen med andre utbyggings- og utviklingsplaner i Tromsø, har bidratt til en bred offentlig debatt om byutvikling. Dette ”offentlige” aspektet er sentralt i studiet av prosjektene, fordi begge byggene har blitt en del av folks praktisk – økonomiske hverdag,

Bygningene er som del av byens materielle og fysiske utforming med på å legge premisser for meningsdannelse hos de ulike brukergruppene. I tillegg til å tilrettelegge for aktiviteter, har byrom også av en mer opplevelsesorienterte kvaliteter, for eksempel kulturtilbud. I den forstand er byen *alles rom* – alle beboere skal ideelt sett ha en rett til å bruke rommet, og dermed få være med å bestemme over det i en eller annen grad. Det er det som ligger i Plan og bygningslovens begrep om *medvirkning*.

Et viktig aspekt i denne oppgaven vil også være skillet mellom offentlig og privat styring av disse to prosjektene. Forholdet mellom offentlige og private aktører er viktig i Tromsø sentrum fordi kommunen selv nesten ikke eier noen tomter her. Dette gjør at de offentlige aktører til en viss grad er prisgitt privat initiativ, og at utbyggere under press kan sette høye krav til kommunens aktører.

Nerstranda Senter – illustrasjon

3

Sentrum Terrasse – illustrasjon

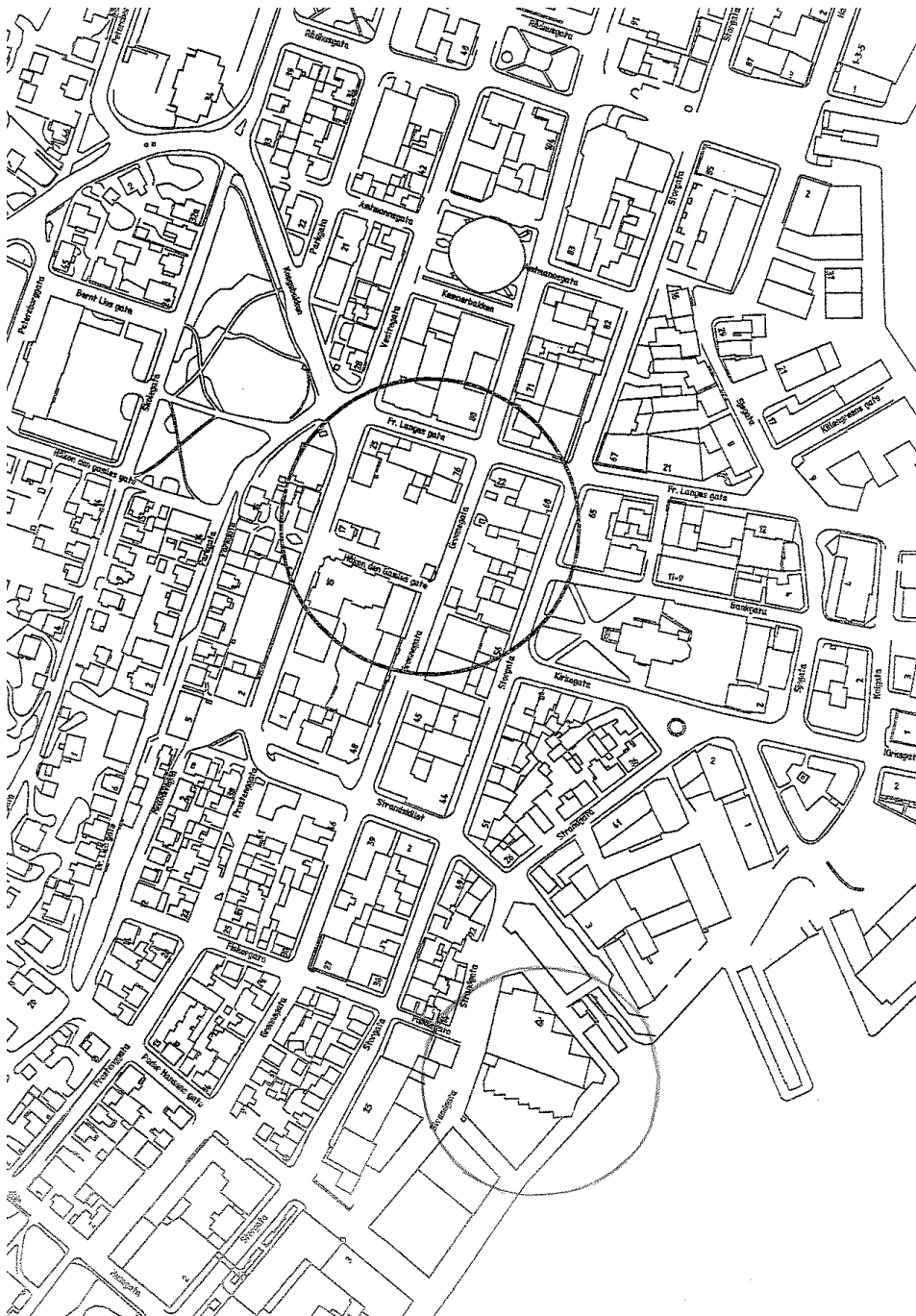

4

³ Dette er slik Nerstranda Senter framstår i dag. (Egen illustrasjon).

⁴ Sentrum Terrasse sett fra Kongsparken (fra oversiden av bygget), med et av de vernede husene i forgrunnen. (Egen illustrasjon).

1.5 Kart over Tromsø sentrum

5

⁵ Havneområdet er på høyre side av kartet. Øverste sirkel: Sentrum Terrasse, nederste sirkel: Nerstranda Senter. Kartet er hentet fra Reguleringsplan for Sentrum Terrasse 2002.

2. TEORI OG BEGREPER

2.1 Introduksjon

Som jeg skrev i forrige kapittel, har jeg min faglige bakgrunn i kultursosiologien. Denne retningen innenfor faget må nok også legges til grunn for mitt valg av diskursanalyse som perspektiv for denne studien. Her vil jeg gjennomgå de begrepene som jeg finner mest relevante for analysen av byutviklingsdiskursen. Disse er hentet fra Michel Foucaults og Pierre Bourdieus ´verktøykasser´. Målet med dette kapitlet er *ikke* å gi en innføring i disse forskernes teorier, selv om det kunne ha vært vel så interessant. Det er heller å vise de begrepene jeg har plukket ut som relevante for denne studien. Forhåpentligvis vil disse begrepene være med på å sette studieområdet mitt inn i et nytt og lærerikt perspektiv. Nå skal det sies at begrepene som jeg har hentet fra Foucault er mer omfattende og brukes i større grad i oppgavens analysedel. Da tenker jeg særlig på diskursbegrepet og maktbegrepet som her begge har dominerende roller i analysedelen.

2.2 Begrepsapparat

Valg av begreper

I utgangspunktet vil teorier om planlegging være det mest nærliggende å bruke når en skal ta for seg byutviklings - prosesser. Jeg har imidlertid valgt en annen tilnærming her. Den viktigste grunnen til det er at det ikke er planleggingsprosessen i seg selv, men i hovedsak sluttresultatet av planleggingen som er datagrunnlaget mitt. Det er heller ikke planleggingen i seg selv som er studieobjektet mitt, men maktmidler som påvirkende på planleggingens utfall. Jeg vil da behandle disse midlene som ”generelle størrelser”, som dermed liksågodt kan brukes til å beskrive et annet studiefelt. Planleggingsteorier faller utenom mitt fagområde, fordi jeg ønsker å gjøre en sosiologisk analyse av maktrelasjoner med vekt på begrepene *diskurs*, *makt* og *felt*. Begrepsapparatet stiller seg til dels utenfor og hever seg over logikken i hvert enkelt studieområde. Begrepene er fjerne fra erfaringen. De kan dermed være en kilde til en mer generell kunnskap i enkeltcases, dette fordi de automatisk fordrer en viss distanse til det særegne ved feltet. Det skal sies at Foucaults ideer har inspirert teorier om planlegging, da særlig med et fokus på diskurser i

planleggingsfeltet. En av de sentrale planleggingsteoretikere er Bernt Flyvbjerg, som jo nettopp er opptatt av slike spørsmål.

Foucault og diskursbegrepet

Utgangspunktet for prosjektet var hvordan jeg skulle nærme meg diskursen - fra hvilken faglig og analytisk vinkel. Hvordan komme inn i denne 'boblen' som diskursen framsto som? Her fant jeg Foucaults faglige utgangspunkt svært nyttig, her i Svein Hammers utlegning:

Arkeologien studerer diskursen som etableringen av en regulert fordeling av utsagn, en formasjon som for en avgrenset tidsperiode virker til å kontrollere båndene mellom ordene og tingene, mellom det vi kan si og det vi kan gjøre. Genealogien tilføyer til spørsmålet om hva som vinner fram også et spørsmål om hvordan det skjer, og kan derfor sies å være en studie av diskursens prosessuelle utforming og produktive funksjon, hva grunnlaget er for dens fremtreden, vekst og variasjon. (Hammer 2001: 10).

Arkeologien og genealogien er to forskjellige strategier som utfyller hverandre (ibid). Ettersom diskursbegrepet er såpass sentralt i oppgaven min, finner jeg det nødvendig å stadfeste min egen posisjon i forhold til de to strategiene. Slik jeg har forstått det er genealogien en tilnærming med fokus på den historiske utviklingen av diskursen – den prosessuelle utformingen. Det vil si at en analyse strekker seg over en relativt lang tidsperiode med fokus på forandring og utvikling. Min intensjon med denne oppgaven er først og fremst å vise en fremstilling av en kortere periode- et utklipp av den historiske utviklingen av byutviklingsdiskursen, altså en slags statusrapport på feltet. Derfor heller jeg mer mot den arkeologiske tilnærmingen som kjennetegner den tidlige Foucault (Ibid). Denne kan forstås som en overflate – tilnærming ettersom den kun forholder seg til avspeilinger av de historiske prosessene. Jeg vil derfor gjennomføre en situasjonsanalyse med vekt på beskrivelse.

Diskursbegrepet blir også tatt i bruk i de Bourdieuske studier, men da med en annen undertone enn det vi finner hos Foucault.

”Foucault forstår diskurs som et praktisk språk, eller en fremstillingsmåte. Det angir en måte å fremstille utsagn som enhetlige. Bourdieu trekker fram den klassiske definisjonen (...) der diskurs blir forstått som en skala av ideer som enten er uttykt eller forstått som om de inneholder hele sakskomplekset som diskuteres.” (Mjaatvedt 92: 52).

En kan forstå denne meningsforskjellen som to utfyllende forståelser av det samme fenomenet. Jeg forstår Bourdieus definisjon som å være mer preget av strategi, fordi det ligger en latent autoritet i bruken av diskursive begreper – ved mer fokus på uttaleren. I motsetning til Foucaults praktiske vektlegging, ser vi hos Bourdieu heller en argumentativ vektlegging.

Diskursanalyse

Den viktigste grunnen til at jeg valgte diskursanalyse som tilnærming er ønsket om å sette fokus på vilkårligheten i samfunnsformasjonen. Diskursanalysen forteller oss at alt er relativt og at alt dermed kunne vært annerledes. Sannheten er slik den er, fordi noen har diskursmakten, dvs. evnen til å hevde at en fortelling er sann mens en annen er usann. Jeg ønsker ved bruk av diskursbegrepet å vise meningskonstruksjonene som blir dannet i et felt og måten disse brukes på som maktmidler.

Når man foretar en diskursanalyse er det med utgangspunkt i *tekst* som analysemateriale. Diskursanalysen er grunnet i en studie av språk som sosiale systemer. Her fokuserer man på språk som en særegen systemform fordi det primært er *meningsdannende* - i motsetning til andre sosiale praksiser hvor mening produseres som et biprodukt (Neumann 2001: 38). Tekst er videre en representasjonsform som avspeiler meningsproduksjonen i språket.

Den viktigste forskjellen mellom diskursanalyse og andre tekstanalytiske tilnærminger er først og fremst tolkningsmessig. Det er i tolkningsfasen man velger ut og setter fokus på spesielle elementer eller posisjoner ved teksten, det være seg teksten i seg selv, konteksten (inklusive diskursen), avsenderen, mottakeren eller fortolkeren (Bergstrøm og Boreus 2000: 25). I en diskursanalyse fokuserer man på enkelte deler av konteksten. Man

ønsker å sette fokuset på *sammenhengen mellom* tekstene. Da først og fremst en innholdsmessig eller tematisk sammenheng, som tar utgangspunkt i språklige uttrykk. Når man foretar en diskursanalyse vil derfor ikke enkelttekster stå i fokus. Fokuset vil heller være på språket i seg selv - altså utsagnene, og den diskursen som de inngår i. Sammenhengen blir sterkt vektlagt fordi meningsdimensjonen er svært viktig i en diskursanalyse. Et utsagn eller en tekst må tolkes i sammenheng med andre utsagn eller tekster. Det må gjøres et begrepsmessig skille mellom diskurs og kontekst. Bergstrøm og Boreus skriver at disse kan være vanskelige å skille fra hverandre fordi de beskriver deler av samme virkelighet (Ibid: 18).

Diskursanalyse som tilnærming skiller seg fra andre måter å foreta tekstanalyse på ved at den bryter distinksjonen mellom idè og virkelighet og at den vever sammen språk og handling (Bergstrøm og Boreus 2000: 222). Språket får her en helt annen status fordi man velger å opphøye det til 'talehandlinger'. Det blir da ikke lenger kun et kommunikasjonsmedium, men får en vel så viktig funksjon som *sosial praksis*. Dette fører igjen til at "sannhetskriteriet" blir av mindre betydning. Man fokuserer i stedet på sosiale konstruksjoner av sannhet – representasjoner. Det som er interessant og som kan utforskes ved en diskursanalyse er nettopp hvordan folk oppfatter verden, og hvordan verden "fungerer" i et sosialt univers. Når man så studerer språket i tekstene, er det fruktbart å se på typer av representasjoner. Disse framstår gjennom begrepssystemer, bilder, idealer, kategorier og perspektiver som alle må forstås som konstruksjoner for å tilpasse subjekter i diskursen (og omvendt) for dermed å skape et meningsfylt univers.

"...siden sprog legger seg mellom mennesket og verden, kan det ikke finnes noe uavhengig av tekst – det finnes ikke noe utenfor teksten, noe som kan gripes uavhengig av tekst."
(Neumann 2001: 23).

Dette er selvfølgelig en sannhet med modifikasjoner. Som jeg skal komme tilbake til under mener ikke Neumann at *alt* er tekst, men at mennesker stort sett *oppfatter* alt med tekst - altså språk. Språket og teksten kan altså da forstås som en innfallsport til å være i sosialiteten, men også en innfallsport til å forstå den. Språket blir en nøkkel til avdekking av det sosiale. I utgangspunktet ville jeg bruke "tekstanalyse", og dermed en mer generell tilnærmingstype til materialet mitt. Jeg valgte etter hvert å spesifisere fra "tekst" til

”diskurs” fordi jeg ønsket å snu fokuset fra studiet av enkelttekster, til å gjøre en mer intertekstuell eller relasjonell studie av byutviklingsdiskursen.

Bergström og Boréus skriver:

”I stället för att uppfatta idèer som återspeglings av den materiella verkligheten, kan man se det som att idèerna förutsätter ett språk som i sin tur organiserar den sosiale verkligheten.” (Bergström og Boréus 2000: 221).

Diskursanalysen er nemlig den eneste metoden som tar utgangspunkt i språket som sosialt system. Fokuset er da på språket som en faktor for transformasjon og endring av samfunnsfenomener.

Helt konkret ønsker jeg ved å bruke diskursanalyse å undersøke hvordan de ulike diskursene som griper inn i hoveddiskursen er med på å forme det skriftlige uttrykket. Jeg vil se på hvordan meninger formuleres, og hvilke språklige uttrykk det da argumenteres med. Diskurs som er kjernebegrepet i denne oppgaven kan defineres som:

”... en uppsättning utsagor, talade eller skrivna, i ett bestämt socialt sammanhang, liksom de mer eller mindre uttalade regler som styr vad som `kan` och `inte kan` sägas eller skrivas i sammanhanget.” (Bergström & Boréus 2000: 17).

Per Gunnar Røe ser diskurser som meningssystemer, eller måter å kommunisere på som deles av flere personer (Røe 2002). Slik jeg forstår det kan diskurser dreie seg om mye forskjellig, og være av ulike størrelsesordener og fungere på flere nivåer. I denne oppgaven har jeg da valgt å legge vekt på det tematiske fellesskapet for å avgrense byutviklingsdiskursen og dens deltakere. Dette er fordi deltagerne deler et interessefelt, i tillegg til at de snakker ut fra de samme premissene – diskursens doxa. Diskurs kan under denne definisjonen forstås på linje med feltbegrepet som jeg kommer tilbake til under.

Både språk og andre kulturelle representasjoner handler om å produsere mening – i betydning av perspektiver på og forståelser av verden. I dette studiet får mening som begrep en dobbeltrolle. Den er representert både språklig og til slutt i fysiske strukturer.

Spillet mellom disse meningsnivåene er interessant. Forskjellen er som jeg skal vise at andre sosiale praksiser enn språket produserer mening som et biprodukt.

Diskursens materialitet

Bergstrøm og Boreus skiller eksplisitt mellom diskurs og kontekst. Dette grepet blir ikke gjort av Neumann, fordi han mener at diskurser alltid er fastbundet i materialiteten.

Neumann hevder at hovedpoenget med en diskursanalyse er å ha muligheten til å analysere det språklige og det materielle i et helhetsperspektiv. Nemlig å kunne:

"[...] studere mening og de sosiale institusjoner som bærer mening ved hjelp av en og samme metode." (Neumann 2000: 80).

Neumann forteller at diskursene utgjøres av institusjoner. Disse er symbolbaserte programmer som regulerer sosial samhandling og som har en materialitet. (Ibid). Han sier videre at den materielle verden gjør motstand når man prøver å forandre den. Noe som også er tilfelle med den språklige verden. Dette poenget kan sammenfattes med begrepet `diskursens treghet`. Hovedutfordringen med en diskursanalyse er ifølge Neumann å finne en måte å kombinere studiet av det språklige og det materielle på, ettersom begge disse er deler av diskursen (Neumann 2000: 81).

Skillet mellom formell og uformell organisasjon er også en viktig bakgrunnsfaktor for diskursanalysen.

"Diskursanalysen innbyr som metode at man inkluderer begge disse aspektene under samlebegrepet "handlingsbetingelser." (Ibid: 84).

I min analyse kommer dette skillet klart til syne ettersom jeg tar for meg en diskurs som i stor grad befinner seg på "den formelle siden". Det offentlige aspektet står såpass sterkt fordi alle informantene mine er engasjert i diskursen gjennom arbeidssituasjon eller offentlige verv. Når det gjelder å avdekke handlingsbetingelsene har den formelle organisasjonen nok lettet tilgangen til arkivet, fordi et viktig aspekt ved "det offentlige" er demokratisering dvs. lik tilgang for alle.

Jeg vil ikke eksplisitt skille mellom diskurs og kontekst i denne oppgaven, slik det blir gjort av de svenske forfatterne, men ønsker heller å følge Neumanns forståelser av diskursens materialitet. Dette er særlig fordi jeg synes det virker vanskelig å skulle unngå de materielle sidene ved det sosiale. Hele oppgaven min er jo fastbundet i materialiteten. Jeg finner det også fruktbart å ta utgangspunkt i Neumanns forståelse av organisasjonens betydning samt hans avklaring av institusjonsbegrepet.

Diskurs og makt

Jeg vil senere i dette kapitlet gi en grundigere utgreining av maktbegrepet. Her skal jeg først og fremst vise hvorfor diskursanalyse kan være nyttig i studiet av makt, både generelt og i denne oppgaven spesielt.

”Vi kan da förstå at diskursanalys kan relateras till makt, till olika typer av maktordningar, eftersom det språkliga mönstret just sätter grenser för vårt sätt att tenka och handla.” (Bergström & Boréus 2000: 222).

Makten ligger ifølge denne definisjonen i grensene for tanken. Makten ligger i muligheten til å kunne definere hva som er gyldig og hva som har betydning. Her forstås makten som en bakenforliggende faktor for hva som tenkes og gjøres. Begrepet har flere likhetstegn med diskursbegrepet i denne forståelsen. Dette fører igjen nødvendigvis til at det vil være makt i alle diskurser. Utfordringen er å avdekke makten og vise fram dens elementer. Det skal jeg forsøke å gjøre ved hjelp av noen begrepsmessige verktøy som jeg skal komme tilbake til i metodekapitlet.

”Diskursanalyse er godt egnet til å studere situasjoner der det eksisterer kulturelt (gramsciansk) hegemoni, altså situasjoner der en gitt maktkonstellasjon opprettholdes ved hjelp av kulturelle maktmidler som utfordres bare i beskjeden grad.” (Neumann 2001: 60).

Hvorvidt dette er tilfellet i det feltet som jeg skal ta for meg er ikke avklart, men det er nok lite trolig at der finnes en slik form for hegemoni her, ettersom det som nettopp kjennetegner byutviklingsfeltet er de eksplisitte meningskampene. Jeg regner allikevel

med å finne en form for maktkonstellasjon, som i større eller mindre grad tar i bruk ulike maktmidler.

Det er ikke uproblematisk å skulle studere makt uansett i hvilken sammenheng det er, men deri ligger jo også litt av spenningen ved studiet. Makten vil ofte skjule seg, eller utgi seg for å være noe annet enn det den egentlig er. Utfordringen blir for meg å ”gjennomskue” makten. For å gjennomskue makten må jeg mistenkeliggjøre alle former for utsagn som jeg finner. Jeg må holde utsagnet opp mot ”utsagnsholderen” - dennes stilling og pretensjoner. Deretter må jeg sammenholde utsagnet med andre utsagn i diskursen, og konteksten rundt disse.

Forståelser av makt

Etter hvert som jeg har satt meg inn i studiefeltet, har maktbegrepet mer og mer blitt det naturlige sentrum for oppgaven. Jeg finner makt interessant, både i teori og praksis fordi det er et dualistisk begrep. På den ene siden kan makt forstås som en ressurs til endring og utvikling, altså et positivt ladet begrep. På den andre siden kan betegne kontroll og tvang, altså et negativt ladet begrep. Alt etter hvilket perspektiv man har får vårt begrep om makt og maktutøvelse forskjellig betydning for forståelsen av samfunnsforholdene.

Hos Thomas A. Markus finner vi denne dualistiske forståelsen av maktbegrepet. Han skiller mellom *makt over*, og *makt til*, som to distinkte former for maktbruk. Jeg vil bruke dette skillet som utgangspunkt for analysen min. Skillet er fruktbart fordi det er med på å kategorisere to hovedgrupper av tenkning og av argumentasjon, nemlig begrensende og mulighetskapende. Markus stiller spørsmålet om hvordan man skal knytte økonomisk og politisk makt til skapelsen av det bygde miljø, noe som kan sies å være en av mine pretensjoner i denne oppgaven. (Markus 1998).

Den viktigste grunnen til at jeg har valgt å ta utgangspunkt i Foucaults maktbegrep er at denne maktforståelsen i tillegg til tvangsaspektet, også har en produktiv og positiv dimensjon. Begrepet er her i utgangspunktet en analytisk størrelse som i Foucaults bruk ikke innehar positive eller negative konnotasjoner. Foucault sier kun at makt *er*.

Jeg har da valgt å bruke Bent Flyvbjergs tolkning av Foucaults makt, fra hans avhandling "Rationalitet og magt" fra 1992. Jeg velger å ta utgangspunkt i maktbegrepet fra denne avhandlingen fordi Flyvbjerg her gir oss en oversiktlig og helhetlig utgreining av fenomenet og dets implikasjoner, som vanskelig kan finnes igjen i originallitteraturen. Dette ettersom Foucault var mer opptatt av konkret analyse enn av teoretiske og metodiske klargjøringer (Ibid). Det er et svært omfattende begrep vi her blir presentert for. Det har en rekke metodologiske og teorihistoriske implikasjoner. Jeg vil her trekke ut de punktene jeg finner relevante for min egen analyse, i tillegg til å prøve å gi en slags oversikt over Foucaults tenkning omkring makt i relasjon med andre begreper som *rasjonalitet*, *strategi* og *sannhet*. Disse andre begrepene også kommer også til å spille en sentral rolle i analysen min. Det er viktig å huske at jeg her tar utgangspunkt i en annens fortolkning av Foucault og at han kan vektlegge noen elementer i større eller mindre grad enn det forfatteren selv valgte å gjøre. Dermed kan det lett forekomme en perspektivendring i denne 'fortolkning av fortolkningen'.

En annen viktig grunn til at jeg tar utgangspunkt i nettopp Foucaults maktoppfatning er at jeg metodisk også tar utgangspunkt i Foucaults diskursbegrep. Forfatterens maktforståelse er mindre posisjons- og statusbundet enn den tradisjonelle forståelsen. Han ser på makten som noe som ikke kan skilles ut fra andre typer av sosiale fenomener. Makt er immanent i alle relasjoner, den er styrkeforhold som man ikke kan komme utenom. Uten makt blir det hos Foucault umulig å tenke med begrepene utvikling og historie. I motsetning til mange andre analytiske tilnærminger kan denne brukes til å vise en mer relasjonell og øyeblikksbasert samfunnsanalyse. Foucault unngår med andre ord med dette begrepet, fallgruven ved å beskrive et felt som statisk og uforanderlig.

Flyvbjerg viser oss i sin avhandling, en rekke implikasjoner ved Foucaults maktbegrep. Disse implikasjonene er avgrensninger av fenomenet 'makt'. Først og fremst skal makt forstås som en mangfoldighet av styrkeforhold. Den er ikke ensidig men kompleks. Makt er videre en prosess som, gjennom konstante kamper og konfrontasjoner, endrer eller snur på disse styrkeforholdene. Makt er den støtten disse styrkeforholdene finner i hverandre og den er strategier hvor disse forholdene får effekt. Strategier og styrkeforhold er lokale og alléstedsværende, de er bevegelige og ustabile. Et viktig poeng

ved Foucaults maktbegrep er at makten er produktiv. Slik jeg forstår det er makt da lik utvikling. (Flyvbjerg 1992, Bind 1: 112).

Foucaults maktoppfattelse er mer positiv og produktiv, fordi den gir oss mulighet til å sette makten i sammenheng- se den som et universelt fenomen. Denne definisjonen gir oss også muligheten til å få en helhetlig forståelse av et fenomen som ofte blir marginalisert og kun tilskrevet elitegrupper i samfunnet.

Selve lokaliseringen av fenomenet blir dermed vanskeligere for forskeren. Spørsmålet blir her hvordan man skal lete etter noe som skjuler seg selv og dessuten ikke kan knyttes til konkrete sosiale fenomener, men heller sees på som å ha en alléstedsværende ´flytende konsistens´. Jeg har derfor valgt å lete etter makt ved å ta for meg konkrete avgjørelser i enkeltsaker. Dette innsnevrer feltet og gjør det vanskelig å si noe generelt om fenomenet, men samtidig er metoden klargjørende for de styrkeforholdene som faktisk blir analysert i oppgaven. Jeg vil da ikke foreta noen ”maktgradering” i denne analysen, men heller fokusere på utsagnetenes meningsfunksjon i forhold til maktmekanismer i feltet. Jeg ønsker da å holde fokus på disse forholdenes vilkårlighet og ustabilitet.

Rasjonalitet og makt

Som jeg nevnte over knyttes makt tett sammen med utviklingen av rasjonalitet hos Foucault. Etter den franske revolusjon er:

”Den juridiske rationalitet.. gradvist og effektivt blevet erstattet af eller suppleret med en langt bredere, dybere, mere varieret og mere omfattende form for rationalitet. Og denne rationalitet er blevet en egen magtmekanisme.” (Flyvbjerg 92, Bind 1: 111).

Her ser man altså at disse to begrepene makt og rasjonalitet rett og slett glir over i hverandre. I følge Flyvbjerg er rasjonalitetsstudier en mulig inngangsport til å forstå makt i Foucaults forstand:

”.. en af fordelene ved Foucaults magtoppfattelse, at den integrerer rationalitet og magt, viten og magt, fornuft og magt, sandhed og magt. [...] Magt producerer rationalitet og sandhed. Rationalitet og sandhed producerer magt.” (Flyvbjerg 92, Bind 1: 124).

Implikasjonene av denne oppfattelsen er at man må spørre hvordan makt reelt fungerer i hver enkelt case. Dessuten gir rasjonaliteten oss en mulighet til å ta fatt i makten i en av dens former. Jeg velger å forstå det slik at rasjonaliteten er *en* av flere mekanismer eller midler som skjuler eller dekker til makten. Dette gir igjen implikasjoner for min oppgave. Jeg kan forstå et hvert utsagn i diskursen som å gjenspeile maktforhold, fordi man kan se hvert av disse utsagnene som å være grunnet i rasjonell tenkning og rasjonelle situasjonsvurderinger.

Sannhet

Flyvbjerg presenterer enda et begrep som er med på å definere maktforståelsen, nemlig *sannhet*.

"..`the ensemble of rules according to which the true and the false are separated and specific effects of power attached to the true`, it being understood also that it`s "not a matter of a battle `on behalf` of the truth, but a battle about the status of truth and the economic and political role it plays." (Foucault: Power/Knowledge: 132, I Flyvbjerg 1992, Bind 1: 126).

Flyvbjerg forteller oss at hvert enkelt samfunn har sine regimer for sannhet, og sin "sannhetens politikk". Det betyr at en har visse former for diskurs som er tillatte og som er akseptert som sanne i et gitt samfunn (Ibid). Sannhet i de vestlige samfunn blir av Foucault forstått som å være sentrert omkring de vitenskaper og institusjoner som skaper den. Vitenskapene og institusjonene sprer så 'sannheten' gjennom samfunnets utdannelse og informasjonsapparater. Selv om sannheten gjenspeiler de styrendes syn på verden, er den gjenstand for debatt og politiske kamper (Ibid). Den har med andre ord et potensial for forandring. Sannhet får hos Foucault en noe annen betydning enn den vi opererer med i hverdagen. Den er relativ. Sannhet må forstås som en del av makten, og akkurat som makt må den forstås som et kontekstuel fenomen (Flyvbjerg 1992). Slik jeg forstår det henger 'sannhet' og 'diskurs' tett sammen. Begrepene opererer på samme fortolkningsnivå og de fortolker det samme fenomenet. Begge begrepene er betegnelser for systemer som er regulerende og bestemmende for gyldig kunnskap.

Makt som strategi

Som nevnt over er også strategi en viktig del av Foucaults maktbegrep. Strategi dreier seg om tre ting. Det første er middelrasjonalitet, altså hvilke midler som skal til for å oppnå et bestemt mål. Strategi dreier seg om måten parter i en interaksjon handler på, med hensyn til hva de tror den andre tror vil være ens egne handlinger og hva man tror er den andres handlinger. Til sist handler strategi om de prosedyrer som brukes i konfrontasjoner for å frata motstanderen sine kampmidler og oppgi kampen. (Ibid: 113). Strategi er altså den totale mengde av midler som brukes for å implementere makt effektivt, eller for å bevare makt. Slik jeg forstår det, er det ut fra Flyvbjergs forklaring et dualistisk forhold mellom makt og strategi. Man finner også en resiprositet mellom det han kaller 'kampstrategi' og 'maktrelasjoner'. Dette er fordi endringer i maktrelasjoner kan føre til kamper mellom motstandere, men kamper kan og omformes til stabile maktrelasjoner (Ibid). Rasjonell argumentasjon er et eksempel på maktstrategi. I offentlige debatter, slik som de som jeg tar for meg, vil slike rasjonelle argumenter ofte dreie seg om kollektive goder, altså hva som er til det beste for offentligheten. Rasjonaliteten handler her om det felles beste.

Ifølge den tradisjonelle sosiologiske oppfatningen av makt, er makten lokalisert i posisjoner og statuser. Foucault går radikalt mot denne forståelsen som er typisk for blant annet organisasjonssosiologien. I motsetning til teoretikere som bygger på Hobbes maktbegrep som defineres ut fra termer som besittelse, suverenitet og kontroll, definerer Foucault makt ut fra begreper som utøvelse, strategi og kamp (Flyvbjerg 1992 Bind 1: 104). Foucault tar avstand fra det han kaller den "juridico- diskursive" maktoppfattelsen som er grunnsteinen i Hobbesiansk maktteori. Dette er fordi denne maktoppfattelsen er knyttet til et bestemt system. Den er knyttet til staten og institusjoner som skal sikre at borgerne tjener staten og skal sikre borgernes rettigheter (Ibid: 108). Den juridico - diskursive maktforståelsen blir for enkel for Foucault. Han forstår makt i vestlige samfunn som å være såpass skjult og tildekket at slike analyser av en eksplisitt maktutøvelse vil komme til kort. Makt er for Foucault ikke noe man har eller besitter, men noe man utøver. Man kan da slik jeg forstår det både tilegne seg makt og utøve denne gjennom ulike strategier. Til slutt vil den allikevel vise seg som 'rasjonalitet' og/ eller som 'sannhet'. Det Foucault gjør er å spørre *hvordan* (makt), i stedet for hvem, hva og hvor (Ibid: 107). Aktørene mister betydning som maktutøvere, det som blir viktig er nå hvordan en kan tilegne seg makt, og hvordan man kan bruke makt. Dette er fordi

makten her er en ”naturlig” del av enhver sosial situasjon – altså et altomfattende sosialt fenomen.

Foucault setter desentrert makt foran suveren makt. Jeg forstår det som at makten ligger latent i strukturene. Den er en størrelse du kan tilegne deg ved bruk av de rette `mekanismene`. Denne maktforståelsen fører med seg en implikasjon, nemlig at `alle` bruker eller kan bruke makt. Slik jeg forstår det må det her være graden av makt det kommer an på, forårsaket i hvilke strategier man tar i bruk. Strategiene bunner igjen i hvilke ressurser du har, for eksempel hvilke kapitalformer du besitter. Maktrelasjoner en positiv og produktiv rolle i forhold til andre typer av relasjoner. Et viktig poeng er at makt kommer nedenfra og ikke kun fra ”toppen” som det tradisjonelt er tenkt i sosiologien. Makt kan forstås som en iboende sosial egenskap som aktører tar i bruk for å formidle eller oppnå noe.

”Makt eksisterer ikke i substansiell mening hos Foucault. Det finnes ingen objekter eller ting som kan identifiseres som makt. Makt er ikke, makt utøves.” (Mjaatvedt 1992: 53).

Motstand er og en del av makten. Motstandspunktene har en tilfeldig karakter, men de er alltid til stede der det finnes maktpunkter. Makt kan ikke eksistere uten motstand (ibid). Makten og motstanden må da ut fra denne definisjonen forstås som to likeverdige størrelser.

”Magtforhold er i selve deres eksistens afhængige af en mangfoldighed af modstandspunkter, og de eksisterer overalt i et magt – netværk. Og også for motstand gælder det, at den ikke har et enkelt center.” (Flyvbjerg 1992: 116).

Alle begrepene som jeg har hentet fra Foucault i denne oppgaven har et immanent forhold til hverandre. Jeg tenker da på begrepene makt, motstand, rasjonalitet, sannhet, strategi og diskurs. Disse henger sammen ved at de viser til ulike aspekter ved de samme fenomenene. Det gir ikke mening å trekke disse fenomenene ut av enkeltsituasjoner. Det er en svært kontekstbasert metode og teori vi her blir presentert for. Slik jeg forstår det er det opp til forskeren i hver enkelt case å vise hvordan forholdene mellom maktens aspekter henger sammen i praksis. Jeg forstår det slik at man i forskningsprosessen alltid

må være relativ, dvs. at forskeren ser det foranderlige i forholdet mellom maktens ulike sider.

Analytiske begreper fra Bourdieu

Makten er et sentralt moment også i de Bourdieuske samfunnsanalysene. Bourdieu har i sine analyser valgt en annen vei for å forstå fenomenet. Der hvor Foucault legger vekt på maktens vilkårlighet, velger Bourdieu å forstå maktrelasjoner som betinget av aktørenes relative ressurser, dvs. av deres mengde og sammensetning av ulike kapitalformer. Denne forståelsen er derfor mer aktør - og tradisjonsbundet. Bourdieu vektlegger nemlig i stor grad arv og økonomiske ressurser som viktige faktorer for sosiale forskjeller i et samfunn.

Jeg ønsker å ta i bruk en del begreper fra Bourdieus forskning i denne oppgaven. Dette er fordi disse begrepene er gode arbeidsredskaper, da både for å avgrense og få oversikt over et analytisk område. Bourdieus begreper er presentert som objektive kategorier og kan brukes i mange sammenhenger på ulike områder. Her har jeg gjort et utvalg av begreper som jeg finner nyttige for denne oppgavens formål. Det ligger en potensiell konflikt i det faktumet at begrepene fra Bourdieu og Foucault stammer fra ulike samfunnsperspektiver, dvs. relativt tradisjonsbundet kontra relativt vilkårlige maktrelasjoner. Dette er en konflikt som kommer klarere fram i analysekapitlene. Her skal jeg gå nærmere inn på dette og vise hvorfor denne sammenstillingen av begreper er fruktbar akkurat i denne oppgaven.

Feltet som analytisk kategori

Det viktigste begrepet som jeg har hentet fra Bourdieu er felt – begrepet. Felt blir som nevnt brukt som innrammende for sosiale arenaer.

”Felt – begrepet antyder et særslikt rum inden for det sociale rum, som kan konstrueres så snart man kan påvise, at en opsætning af positioner, relationer og aktiviteter har uddifferentieret sig, og følger en egen sagslogik, så som for eksempel det religiøse felt, (...).” (Andersen og Kaspersen 97: 347).

Begrepet vil i oppgaven fungere som en betegnelse for saksområdet jeg tar for meg. Et felt kjennetegnes av at deltakerne har felles interesser og samme mål og midler for å vedlikeholde eller utvikle disse interessene. Et felt kan være hierarkisk oppbygd eller ha en flat struktur. De mekanismene som settes i spill i feltene ved tilegnelse og bruk av kapital, er kjernen i mange av de Bourdieuske studier. Man finner nemlig en slags feedback- prosess her, som er lik i alle feltene. Kapitalen man ønsker å akkumulere er nemlig også den samme som man bruker til å akkumulere. Den er da både en verdifull ressurs og en handlingskapasitet.

Kapital

Bourdieu viser oss flere ulike former for kapital som har betydning i et gitt samfunn. Dette er da ikke kapital i den vanlige betydningen av ordet, men heller potensielle handlingsressurser. Som Lars Bugge viser oss her, opererer Bourdieu med tre former for gjenkjennelig kapital:

”Kapital kan eksistere i tre former (i)(...) i form av egenskaper ved det enkelte individ, for eksempel i form av kunnskap, dannelse, utseende, karaktertrekk osv. Kort sagt i form av kroppslige disposisjoner (habitus). Dette er den kulturelle kapitalens eksistensform. (ii) (...) i form av materielle objekter eller juridiske garantier for slike objekter, dvs. som penger eller eiendom som kan investeres i vanlig økonomisk forstand. Dette er økonomisk kapital. (iii)(...) sosiale relasjoner i snever betydning, i form av kontakter, nettverk, vennskapsbånd, lojalitet, gjensidige forpliktelser osv. Dette er den sosiale kapitalens eksistensmåte.” (Bugge 2002: 225).

I tillegg til denne inndelingen i kapitalformer deler Bourdieu hele samfunnet inn i en firefeltstabell som viser oss de ulike fordelingene av kapitalformene.

”Det sociale rum er opdelt efter to dimensioner, en vertikal dimension som har at gøre med kapitalbesiddelse i det hele taget (de herskende mod de beherskede), og en horisontal dimension som har at gøre med typen af kapital (økonomisk – politisk versus kulturell kapital). Et samfunds reproduktionsmåde kombinerer de to dimensioner.” (Andersen & Kaspersen 1997: 342).

Habitus er altså den kulturelle kapitalens framtredelesform. Kulturell kapital handler om smak og distinksjon. Den er en mekanisme som brukes av enkelte samfunnslag eller klasser for å skille seg ut fra andre, da gjerne klassene "under" i det sosiale hierarkiet. De som besitter mye kulturell kapital vil også distingvere seg fra sin horisontale motpart, altså de med mye økonomisk kapital. Dette gjøres særlig gjennom smakssymboler, f. eks. ved å eie den "rette" typen av kunst eller like de og de teateroppsetningene. Det som kjennetegner den kulturelle kapitalen er at den er avantgardistisk. Den fornyer seg hele tiden, noe som gjør det nesten umulig for andre samfunnslag å kopiere smaken uten å komme på etterskudd. Makten ligger slik jeg forstår det i å ha den rette smaken og ha muligheten til å "bestemme" denne.

Den økonomiske kapitalen er i motsetning mye mer eksplisitt i sin framtredelesform og den er ikke i konstant forandring og derfor mye lettere å gjenkjenne som maktmiddel. Denne kapitalformen er mulighets - skapende ettersom kapitalen helt konkret kan investeres i materielle objekter eller aksjer som igjen kan skape mer økonomisk kapital. Det er også denne formen som man i det norske samfunn lettest gjenkjenner som en verdifull og begrenset ressurs.

Den sosiale kapitalen forutsetter i noen grad den ene eller den andre framtredelesformen over. Dette er fordi slutningen om sosialt utbytte forutsetter at kontaktene befinner seg på et "høyere nivå" med tanke på kapitalmengde. Sosial kapital dreier seg om å ha kontakter og ikke minst om å bruke disse på riktig måte.

Til slutt kommer da den symbolske kapitalen som egentlig ikke er en egen kapitalform. Den er:

"(...) en måte som andre kapital – eller maktformer fremtrer og blir oppfattet på under bestemte betingelser. Symbolsk kapital er kapital som ikke oppleves eller erkjennes som kapital (dvs. makt) og som i kraft av dette oppfattes som legitim." (Bugge 2002: 225).

Den symbolske makten dreier seg om definisjonsretten over kapital- det å kunne bestemme hva som skal regnes for verdifullt (Bourdieu 1996).

Bugge argumenterer i sin artikkel for at Bourdieus kapitalbegrep har samme betydning som hans maktbegrep, dvs. at det er det samme – kapital er makt hos Bourdieu (Ibid). Hvorvidt denne påstanden stemmer eller ikke skal jeg ikke gå nærmere innpå her, men ut fra dette utsagnet er symbolsk kapital en svært nyttig og betydelig maktressurs.

En grunn til at det kan være samstemmighet mellom de to begrepene kapital og makt er at kapital i et samfunn oppfattes som en knapp ressurs.

”Tilgangen til en ressurs kan bare fungere som kapital dersom den ikke er tilgjengelig i ubegrenset omfang og ikke er like tilgjengelig for alle. Kapital er derfor noe som setter en aktør i stand til å tvinge sine interesser igjennom på tvers av andres interesser.” (ibid: 226).

Bourdies maktbegrep her et slektskap med det Weberianske maktbegrepet. Det defineres som *”(…) et individs evne til at få sin egen vilje igjennom i en social relation.”* (Andersen & Kaspersen 1997: 106). Disse to legger vekt på tvangsaspektet – makt over og ikke makt til. Det står med andre ord i motsetning til Foucaults makt som ofte er produktiv og kommer nedenfra. Ettersom jeg tar for meg aktørenes meningsuniverser, mener jeg at denne forskjellen ikke er noe stort problem. Den kan heller brukes som en produktiv dikotomi for å få perspektiv på feltets konflikter.

”Bourdies målsetting er å vise hvordan tilsynelatende rimelige eller ”naturlige” sosiale forhold hviler på vilkårlige maktforhold som ikke kan gjøre krav på noen form for legitimitet.” (Bugge 2002: 224).

Bourdies tilnærming til maktbegrepet har dermed noen likhetstrekk med Foucaults, nemlig maktens vilkårlighet. Begge to viser oss at det godt kunne vært annerledes, de viser oss en versjon av mulighetsrommet. Det er da også dette aspektet som jeg ønsker å få fram i analysen min. Jeg ønsker å avdekke den relasjonelle vilkårligheten i en maktrelasjon, men også å ha et perspektiv på makt som et produktivt fenomen.

Det er feltenes doxa som legger føringer på hvilke former for kapital som er aktuelle å akkumulere innenfor et felt. Doxa går dypere enn diskursen, det kan oversettes med tro

og må forstås som et kollektivt ubevisst rammeverk for tenkning. Doxa legger betingelser for feltet.

”Hvilken omtale en kan gi av et bestemt felt, avgrenses ved doxa [...] d.v.s. grensene for hva som tillates sagt eller hva som passerer usagt.” (Mjaatvedt 1992: s. 55).

Doxa er feltet sett innenfra (sitat Per Otnes). Slik jeg forstår det er det da ved å forholde seg til doxa gjennom utsagn at en kan aktivere den symbolske kapitalen. Det er ved å henvide til doxa en kan understreke sitt eget utsagns betydning i forhold til feltets mekanismer og meningsdimensjon. Den symbolske makten vil i siste instans bety at en har makten til å definere mening i et felt – å definere hva som er betydningsfullt eller ikke.

Bugge skriver at en kapitalform bare fungerer innenfor et samfunn som anerkjenner denne som et middel for å fremme interesser. Dette er muliggjort gjennom et verdihierarki eller en verdidefinisjon som man er enige om (Bugge 2002: 230). Slik jeg forstår det dreier doxa seg om verdihierarkiet eller definisjonen. Så det å ha symbolsk makt kan i noen grad dreie seg om å definere doxa, eller legge egen betydning i doxa. Symbolsk makt kan uansett i stor grad forstås som *diskursmakt*.

I analysen vil jeg se på kapitalfordelingen i det jeg har valgt å avgrense som feltet for byutvikling. Formålet er å lokalisere den symbolske makten, hvor den ligger og hvordan de andre kapitalformene samvirker med eller motvirker denne. Det jeg først og fremst er ute etter er hvilke kapitalformer som i størst grad blir ”omsatt” til symbolsk kapital og symbolsk makt. I utgangspunktet regner jeg med å finne at det særlig er den økonomiske kapitalen som vil være av betydning blant utbyggerne. Dette er deres helt konkrete maktmiddel i enhver utbyggingssak, og jeg vil vise hvordan denne benyttes. Den kulturelle kapitalen regner jeg med er dominerende hos arkitektgruppen, blant kommunens planleggere, byantikvar og de private arkitektene. Dette er fordi disse har den kulturelle kompetansen i feltet – de har kunnskaper og vet å sette disse ut i konkret praksis. Den sosiale kapitalen ligger latent i hele dette feltet og taes i bruk i ulik grad av de enkelte gruppene. Jeg skal forsøke å vise hvordan aktørene bruker denne kapitalformen bevisst og strategisk for å oppnå sine mål.

Maktbegrepet hos Foucault og Bourdieu – en oppsummering

I dette avsnittet ønsker jeg å gå nærmere inn på de to hovedteoretikerne jeg har gjennomgått for å vise likheter og ulikheter mellom disse. Dessuten ønsker jeg å begrunne valg av teori litt dypere. Avsnittet er en oppsummering av teorikapitlets hovedpunkter.

Den største likheten mellom disse to teoribygningene er forfatterens syn på samfunnets vilkårlighet som jeg har skrevet om over. Hos begge finner vi forklaringer av maktrelasjoner som tilfeldige, men kontekst eller aktøravhengige. Det handler om at aktørene kan iverksette sine ressurser og egenskaper gitt den rette sammenhengen eller det rette betydningsuniverset. De har dessuten begge en svært relasjonell forståelse av maktbegrepet. Forskjellen ligger i at Foucaults maktoppfattelse er mer foranderlig. Den er ikke i stor grad bygd på tradisjonelle forhold eller aktørenes ressurser slik Bourdieu ser det. Den er her heller en litt magisk størrelse, som en sjette sans ved individet.

En bakgrunnsmessig likhet mellom disse to teoretikerne er at de begge arbeidet på en måte som ikke respekterte den tradisjonelle fagoppdelingen ved universiteter. Der hvor Foucault arbeidet med filosofiske, samfunnsmessige og historiske spørsmål, arbeidet Bourdieu med

”[...] ting, som hører hjemme under økonomi eller jura, men også under religionsvidenskap, litteraturvidenskap osv.” (Andersen & Kaspersen 1997: 336).

De var altså begge fagpluralister, og dette har nok preget deres teoribygninger og tenkemåter om samfunnet i stor grad.

Det var først og fremst en fascinasjon av de store samfunnsteorier som gjorde meg interessert i disse teoretikerne. Jeg ønsket i utgangspunktet å bruke teori som kunne forklare mer enn bare tilfellet byutvikling og det fant jeg her. Grunnen til å velge to slike altomfattende teoretikere var muligheten til å få ulike perspektiver på en og samme ting, og her var det altså maktbegrepet og ulike forståelser av dette som sto i fokus ved valg av teorier.

3. ARBEIDSREDSKAPER OG METODISKE REFLEKSJONER

3.1 Analytiske verktøy

Det er de organisatoriske og institusjonelle aspektene som ligger til grunn for studiefeltet og den offentlige debatten om byutvikling. Grupperingene av deltakerne i feltet er formelt organiserte, dvs. resultater av bevisste og målrettede prosesser. Dette aspektet ved byutviklingsdiskursen har konsekvenser for min analyse, ettersom det har gjort tilgangen til data lettere enn den ville vært i et lukket felt.

Diskursanalysen er nyttig for målsetningene i denne oppgaven, fordi tekster kan forstås som statiske avspeilinger av relasjonsstrukturer- de forandrer seg ikke. Dermed er teksten en lett tilgjengelig kilde til informasjon som kan være vanskelig å avdekke i andre former. Jeg har valgt å bruke diskursanalyse i denne oppgaven fordi jeg ønsker å ta for meg språket som sosial konstruksjon og som sosialt konstruerende. Et pluss ved denne metoden er at den opphever skillet mellom teori og metode. Jeg kan derfor oppnå et nært analytisk forhold mellom disse to størrelsene.

Som kjent ligger diskursanalysens opprinnelse hos Michel Foucault. Han skapte det metodiske og teoretiske grunnlaget for å tenke om diskurser og analyser av disse. I motsetning til forrige kapittel, vil jeg her nøye meg med korte gjennomganger av de begrepene som skal brukes videre i analysen.

Når man skal foreta en diskursanalyse må man ha noen 'verktøy' å arbeide med for å få oversikt over diskursens mange aspekter. Jeg tenker da på begreper som kan brukes til å skille ut elementer i analysen. Fra Iver B. Neumanns bok om diskursanalyse har jeg da valgt å bruke begrepene institusjon, monument, representasjon, subjektposisjon, interdiskursivitet og diskursens lagdeling (Neumann 2000). Disse bruker han som grunnlag i bokens analyser. Jeg finner dem nyttige med tanke på mitt eget prosjekt. Iver B. Neumann streker videre ut tre skritt for hvordan gjennomføre en diskursanalyse. Disse er: avgrensning av diskursen, avdekking av diskursens representasjoner og avdekking av diskursens lagdeling. Det viktigste før man går i gang med en

diskursanalyse, er i følge Neumann å tilegne seg en viss grad av *kulturell kompetanse* (Neumann 2000: 50). Det dreier seg om å kjenne til kulturelle koder som f. eks. metaforer eller generelle uttrykksmåter. I mitt tilfelle er dette ikke noe stor utfordring. Det kan jo selvfølgelig være slik at det finne kulturelle koder innad i hver institusjon eller organisasjon. Da tenker jeg på uttrykksmåter som kanskje kan være vanskelig å forstå for folk utenfor organisasjonen eller uttrykk og utsagn med flere og underliggende betydninger. Den kulturelle kompetansen dreier seg også om å få en viss kjennskap til feltets dynamikk, dvs. hvordan det akkumuleres og utveksles informasjon innad i feltet. Dette området har jeg brukt lengst tid på i oppgaveprosessen. Det å sette seg inn i rutiner og saksgang er ikke noen enkel sak når man ikke har forhåndskunnskap om studiefeltet.

Å avgrense en diskurs er ikke helt uproblematisk, ettersom det kan være vanskelig å finne ut hvor den begynner og slutter. Diskurser er jo heller ikke konkrete fenomener som kan måles eller veies.

”En diskurs kan ikke være helt løsrevet fra alle andre diskurser. [...] hvor grensene for diskursen skal trekkes - hvilken skala man velger å anlegge når man avgrenser – er et valg som må treffes for hver enkelt diskursanalyse, som alltid vil by på avgrensingsproblemer” (Neumann 2000: 55 & 56).

Neumann sier videre at avgrensningen ikke kùn kan foretas analytisk fordi deltakernes avgrensninger er en viktig del av diskursen i seg selv (Ibid). Diskurser kan eksistere på flere nivåer og være både formelt og uformelt organiserte. I utgangspunktet forventet jeg å finne at feltet jeg gikk inn i var preget av flere forskjellige diskurser, men at disse hadde et felles knutepunkt i byutvikling. Den analytiske utfordringen var å avdekke disse ulike elementene.

Interdiskursiviteten og intertekstualiteten vil alltid være viktige deler av diskursanalysen. Intertekstualiteten handler om kommunikasjon tekster imellom. Interdiskursiviteten handler om at diskurser alltid glir over i hverandre og dermed handler den om problemene ved avgrensning av enkeltdiskurser.

”.[interdiskursivitet] problematiseres i denne boken først og fremst som et spørsmål om hvorledes dialoger kan være innleiret (eng. embedded) i hverandre, og som saksinnramming (eng. framing): kampen om hvilke saker (handlingssekvenser) og ting som skal inngå i hvilke diskurser. (ibid: 178).

Jeg har med byutviklingsbegrepet som utgangspunkt forsøkt å avgrense de viktigste eller mest utpregede diskursene innenfor det feltet jeg studerer. Jeg har da gått ut fra at disse ikke er helt ”rene”.

Neste steg i diskursanalysen er ifølge Neumann å finne diskursens representasjoner.

”Diskurs er virkelighetsproduserende, så et annet ord for disse representasjonene er virkeligheter. (...) Diskursanalyse bygger altså på en aksept av usikkerhet og konflikt mellom representasjoner.” (Neumann 2000: 60).

I utgangspunktet forventet jeg å finne at de forskjellige gruppene på feltet har ulike typer av representasjoner eller virkelighetsoppfatninger. Denne forutsetningen er faktisk en betingelse for hele oppgaven. Dominante representasjoner i diskursen er ofte de som skaper mest ’liv og røre’. Et mulig analytisk grep er å lete etter nettopp denne typen av representasjoner. Men som Neumann sier kan man godt ’snu på flisa’.

”Publiseringen av tekster som bare gjentar eller inkrementelt utvider hovedrepresentasjonen, vil gjerne gå forholdsvis stille og rolig for seg. Der det er liv og røre er grunnen gjerne at det skjer noe nytt, som møtes med forskjellige forsøk på begrensning fra dem som dominerer diskursen.” (Neumann 2000: 52).

Dette skillet mellom ulike typer av tekster kan forstås ved hjelp av begrepsparet ortodoksi og hetrodoksi. Det ortodokse er samstemmigheten, og kan forstås som grunnleggende betingelser for diskursen, mens hetrodoksi er betegnelsen for opprør eller uenighet med hovedrepresentasjonene. For å vende tilbake til Neumanns utsagn, så skal jeg med andre ord ikke gå ut fra at den som roper høyest er den som oftest blir hørt. Å avdekke representasjonene er interessant fordi jeg forventer at maktutøvelsen vil komme til syne nettopp gjennom denne avdekkingen. Det er fordi det nesten alltid finnes dominerende representasjoner i en diskurs. Etter å ha funnet de dominerende representasjonene var så

neste steg å finne ut hvorfor, dvs. hva er det som begrunner ulike former for maktutøvelse.

Neste og siste diskursanalytiske grep er å avdekke diskursens lagdeling. Det går ut på å lete etter de mest grunnleggende og uforanderlige elementene i diskursen. Neumann skriver:

”Om noen trekk forener og noen differensierer, er det rimelig å tenke seg at de trekkene som forener, vanskeligere lar seg forandre.” (ibid: 62).

Disse er diskursens kjerne. Diskursanalytikeren skal så demonstrere hvilke tegn i diskursen som er lette å tenke med - som er bestandige - og som deltakerne tyr til for å definere meningsmønstre (Ibid). De tekstene som tjener som knutepunkter eller forankringspunkter for diskursen kalles *monumenter*. Det kan av og til være lurt å konsentrere tekstutvelgelsen rundt monumentbegrepet (Neumann 2000: 52). Det har jeg ikke gjort i denne oppgaven. I analysen vil jeg allikevel vise til monumenttekster, det være seg tekster jeg har samlet inn eller tekster det ofte blir henvist til.

Jeg vil forholde meg til to analysenivåer i denne oppgaven, et erfaringsnært og et erfaringsfjernt nivå. Disse to nivåene kan også kalles for det erfaringsnære (fortolkning av første grad) og det symbolske nivået (fortolkning av annen grad) (Fangen 1997). Selv om begrepene til Fangen i utgangspunktet er knyttet til den hermeneutiske metode, finner jeg det her fruktbart å betegne to fortolkningsnivåer i oppgaven. I min fortolkning av første grad, vil jeg ta i bruk beskrivende begreper fra datamaterialet. Altså begreper som blir brukt av deltakerne på feltet. På det symbolske nivået tar man i bruk erfaringsfjerne begreper. Katrine Fangen skriver:

”I motsetning til erfaringsnære begreper, består disse også av tolkninger over våre egne fortolkninger.” (Fangen 1997: 14).

Her vil man altså forsøke å lese dataene inn i en videre kontekst. Dette er for å vise handlingers mening utover enkelttilfellene. Handlinger blir da tillagt symbolske eller skjulte betydninger (ibid: 13).

3.2 Datainnsamling

Innsamling av tekster

Som nevnt er det språklige uttrykk og representasjoner som skal analyseres i denne oppgaven. Tekstene jeg bruker som analysemateriale er reguleringsplanene til Nerstranda Senter og Sentrum Terrasse, klager til kommunen fra berørte parter og andre dokumenter som har med de to prosjektene å gjøre, f. eks. korrespondanse mellom plansjefens kontor og arkitektkontorene. Jeg har fått tilgang til disse dokumentene hos Byutvikling, som er navnet på plan og byggesakskontoret i Tromsø kommune. Dokumentene dreier seg om planleggingen av og vedtakene som ble gjort i de to byggeprosessene, samt ulike former for respons på disse fra forskjellige typer av aktører som har vært involvert i saksgangen. Disse består blant annet av klager fra private interessenter, innsigelser fra fylkeskommunen, og uttalelser fra involverte bygg – og arkitektfirmaer.

I tillegg til disse kommunalt tilgjengelige dokumentene, har jeg også samlet inn diverse avisartikler og leserinnlegg fra den tidsperioden hvor disse prosjektene har vært ”aktiverte”. Dette var i perioden fra 1994 og fram til 2003. Avisartiklene, som er hentet fra lokalavisa Nordlys og bladet Tromsø, går inn i en debatt om byutvikling generelt og fungerer derfor også som røde tråder i den diskursen jeg studerer. Jeg har funnet en god del avisartikler på internett, blant annet alle som er hentet fra avisa Tromsø. Hos avisa Nordlys har jeg i tillegg til søkingen på internett fått tilgang til avisens eget arkiv hvor jeg har foretatt en rekke søk, da både i avisinnlegg og artikler som omhandler sakene og diskursen jeg tar for meg her. Avismaterialet mitt er av den grunn omtrent like omfattende som materialet av plandokumenter og lignende. Dette er positivt fordi det har gitt meg en mer utfyllende kunnskap om feltet og diskursen jeg har forsøkt å avdekke. Avisartiklene gir meg dessuten røde tråder i saksgangene, fordi de forteller hva som har vært viktige problemstillinger for offentligheten, men også i den politiske gangen som jeg ikke har så detaljert informasjon om.

Som allerede nevnt har en av de største utfordringene med datainnsamlingen vært de lange avstandene mellom meg og studiefeltet. Ettersom jeg bare har kunnet innhente informasjon i korte perioder av gangen har jeg ofte manglet essensielle opplysninger for det videre oppgavearbeidet. Periodene for datainnsamling har også vært svært intensive, da særlig de kvalitative intervjuene som alle ble gjennomført i løpet av en uke. Heldigvis

var mine informanter svært imøtekommende og presise med tanke på tidsrammen for intervjuene, dermed gikk alt som planlagt. Avisa Nordlys har også vært meg svært behjelpelige med å gi meg tilgang til arkivet. Det var også enkelt å få tilgang til Tromsø Kommunes arkiv for reguleringsplaner, selv om dette er noe mer komplisert når det gjelder å få oversikt over informasjonsmengden. Dette fordi de sakspapirene og planene jeg skulle ha tak i her ikke er lagt inn i databaser, slik at all søking må gjøres manuelt. Til tross for at jeg har tilbrakt flere arbeidsdager på Byutviklingskontoret til leting etter mulige relevante papirer, har de ansatte her vært svært imøtekomne og hjelpsomme i mitt arbeid.

Kvalitative intervjuer

Etter å ha jobbet en stund med oppgavens problemstilling og det skriftlige datamaterialet, fant jeg det nødvendig å gjøre kvalitative intervjuer. Grunnen til at jeg gjorde kvalitative intervjuer i tillegg til tekstanalyse, var i hovedsak å få innsikt i aktørenes intensjoner, noe jeg ikke fikk fra tekstmaterialet.

”Intervjupersonene besvarer ikke bare spørsmål som er forberedt av en ekspert, men formulerer også selv sin egen oppfatning av den verden de lever i, gjennom dialog med intervjueren.” (Kvale 2001: 21).

Det kvalitative intervjuet gav med andre ord muligheten til å gripe fatt i informantenes egne forståelser av byutviklingen i mye større grad enn hva resten av datamaterialet gjorde. Fra å være en supplementskilde, ble dette etter hvert hovedkilden for å finne intensjoner og situasjonsvurderinger hos de deltagende aktørene på feltet.

Tove Thagaard (1998) gir oss tre hovedprinsipper ved etisk forsvarlig forskning. Disse er: informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser av å delta i forskningsprosjekter. Prinsippene omhandler forskerens behandling av informantenes rettigheter. Det første prinsippet dreier seg om at informantene har krav på en viss kjennskap til prosjektet og dets målsetninger, og at de når som helst står fritt til å trekke seg fra forskningsprosessen, men samtidig kan:

”(...) for mye fokus på personvern bidra til å redusere mulighetene for å opparbeide et tillitsforhold mellom forsker og informant.” (Thagaard 98: 21).

Det er altså en fin linje her mellom tillit og tillitsbrudd. I mitt tilfelle har dette vært et relativt uproblematisk aspekt ved intervjuene. Mine informanter har vært innforståtte med oppgavens formål. Prosjektet er også registrert hos Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), som har sendt meg retningslinjer for behandling av informanter og datamateriale. I forbindelse med retningslinjene lagde jeg en erklæring som informantene skrev under på. Her ble oppgavens hovedmålsetninger og informantenes rettigheter understreket.

Det andre prinsippet dreier seg om at all informasjonen som forskeren mottar fra sine informanter skal behandles konfidensielt og presenteres på en slik måte at ikke informantene blir skadet. Forskeren skal anonymisere informanten og vise respekt for individets privatliv. (Thagaard 1998: 22). Anonymiseringsdelen har vært en utfordring for denne oppgaven. Dette er fordi det feltet som analyseres er såpass lite og oversiktlig at noen av mine informanter er relativt lett å kjenne igjen for de som har litt kjennskap. Dette har jeg gjort klart for de det gjelder og de er inneforståtte med gjenkjennelsesmulighetene. De informantene som har bedt om det har, på grunn av denne risikoen, fått lese gjennom de sitatene som blir brukt i oppgaven.

Det siste prinsippet dreier seg om at forskeren skal tenke igjennom de konsekvensene som undersøkelsen kan ha for deltagerne (Ibid: 24). Man skal beskytte deltagerens integritet ved å unngå negative konsekvenser for informantene. Dette mener jeg har blitt gjort her, ettersom jeg ikke gir noen personlige opplysninger og at de som har spurt om det altså fikk lese gjennom sine utsagn i teksten. Jeg har allikevel unngått at informantene har fått informasjon om sammenhengen i og oppbygningen av analysen min. Dette er fordi jeg i stor grad fortolker deres virkelighet på det symbolske nivået hvor handlinger blir fremmedgjorte fra folks hverdagsforståelse.

Når man foretar kvalitative intervjuer må man alltid ta høyde for de etiske implikasjonene ved denne formen for datainnsamling. Det gjelder å behandle informasjonen man får med omhu, og ikke ta noen unødige risiker i presentasjonen av intervjumaterialet. I omgang

med informantene må man vise respekt og ikke gå utover formene for vanlig høflighet. Et godt kvalitativt intervju er en samtale hvor begge parter samtykker om definisjonen av den situasjonen man er i.

3.3 Metodiske implikasjoner

Jeg har altså valgt å kombinere to innsamlingsmetoder og metodiske tilnærminger til feltet. Den første er en klassisk sosiologisk tilnærming som bygger på klassifiseringer av intervjumateriale, mens den andre er diskursanalyse med formål å trekke ut og fortolke utsagn og mening i tekster. Denne kombinasjonen har både positive og negative implikasjoner for oppgaven.

Det positive aspektet ved å kombinere forskjellige metoder er at en får forskjellige vinklinger til det feltet man studerer gjennom de ulike fremstillingsmåtene man blir presentert for. For meg var det en helt annerledes opplevelse å høre deltagernes egne framstillinger av byutviklingen, enn å lese sakspapirene. Intervjuene viste meg personlig engasjement og aktørenes egne vurderinger av situasjonen, mens sakspapirene gav meg gjennomarbeidede og velbegrunnede synspunkter på byutvikling i Tromsø. Ved så å sammenstille disse ble mitt bilde av situasjonen mer levende.

Et negativt aspekt ved å kombinere metoder, er at man er nødt til å sette seg inn i mer materiale enn det som ved bruk av en metodisk tilnærming ville vært nødvendig. Fordi man alltid har en begrenset tidsramme for en studie, må man velge sine data med omhu og prøve å 'gape over' en formålstjenlig mengde med empiri. Å gape over for mye var en tabbe jeg gjorde i begynnelsen av informasjonsinnhenting min, som hadde sammenheng med en altfor vid problemstilling. Når jeg så hadde innsnevret problemstillingen min, satt jeg igjen med et stort og uoversiktlig datamateriale. Jeg har brukt mye tid på å sortere datamaterialet og trekke ut nyttig informasjon til fordel for det som nå er "overskuddsinformasjon". Jeg har med andre ord ikke en overfladisk kjennskap til feltet for byutvikling, men har heller brukt alt for mye tid på sortering og gjennomgang av data.

Når det gjelder fortolkningsmetoden har jeg valgt å bruke den diskursanalytiske måten å fortolke data på og å sette disse inn i en diskurs – sammenheng. Dette har vært en liten utfordring, særlig siden jeg har brukt utsagn og ikke hele tekster som analyse – enheter. Tekster er som kjent gjennomarbeidede enheter med klare meningsdimensjoner, i

motsetning til hva et utsagn kan være. Dette har nok ført til at framstillingen av diskursen har blitt litt mer oppstykket enn det den i utgangspunktet er. Metoden har allikevel gitt meg mulighet til å få oversikt over en rekke tematiske elementer ved byutviklingsdiskursen og videre til å gå inn på hvert enkelt av disse elementene. I det store og det hele mener jeg derfor at dette metodevalget har vært svært nyttig og produktivt for mitt formål.

3.4. Refleksjon over egen posisjon i diskursuniverset

Som jeg skrev i innledningskapitlet er det altså umulig for meg å innta en objektiv eller utenforstående posisjon i denne diskursen. Jeg er like mye en del av denne offentligheten som de andre som har meninger om og i dette feltet. Denne studien kan allikevel fungere som upartisk, fordi ut fra Foucaults arkeologiske tilnærming:

”.. utlegges virkeligheten som et fragmentert lappeteppe av relasjoner, overganger og forskjeller – med den konsekvens at det ikke finnes noen objektiv posisjon vi kan innta, og heller ingen gitt grunn til å analysere ut fra. Analysestrategien blir derfor ikke å lete etter gitte sannheter, men derimot å studere hvordan diskursive utsagn inngår i iscenesettelsen av den sosiale virkeligheten.” (Hammer 2001: 9).

Det Hammer hevder her, er at diskursanalysen i noen grad kan forstås som studier av kommunikative innretninger, dvs. påvirkningsforholdet mellom diskurs og virkelighet og ikke studier av aktører i særlig stor grad. Aktørene fungerer her mer som deltakere i diskursen enn som uavhengige individer. Dette gjør i noen grad at min posisjon som deltager i feltet og ikke som utenforstående, mister noe av sin påvirkningsmessige betydning. Det jeg studerer er måter å agere i feltet på og disses eventuelle konsekvenser for utfallet av en konflikt. Det skal selvfølgelig sies at oppgaven allikevel er delvis farget av mitt syn. Jeg stiller meg svært skeptisk til store utbygginger og ønsker en bevaring av den gamle bystrukturen. Dette skinner nok gjennom. Vern/ vekst – siden av diskursen er bare et, så jeg mener derfor at de fleste av mine konkluderings er preget av denne ‘forsøkte objektiviteten’.

4. FELT OG KONTEKST

I dette kapitlet presenteres feltet hvor i min studie befinner seg. Jeg skal forsøke å belyse ulike sider ved feltet som jeg finner relevante, for å gi en beskrivelse av interesseområdet. Dette innebærer å vise til de kontekstuelle rammene for studien, men også til mer konkrete sider ved den aktuelle diskursen. De kontekstuelle rammene er særegne kjennetegn som påvirker byen og byplanlegningen. Blant annet er byens størrelse, utbredelse og klimatiske forhold sentrale. Når det gjelder å avgrense diskursens mer konkrete sider vil jeg vise til generelle trekk ved byutviklingen de siste årene og de aktørene som har deltatt her. Dette for å klargjøre hvilke påvirkningsfaktorer som har lagt føringer på de generelle trekk ved byutviklingen. Til slutt i dette kapitlet vil jeg gi korte gjennomganger av saksgangen i de to prosjektene jeg har valgt, for å gi et innblikk i relevante trekk ved hendelsesforløpet.

4.1 Byens kvaliteter

Byen ved ishavet

De klimatiske forholdene er av svært stor betydning for Tromsøs innbyggere. Klima og beliggenhet er også viktige momenter i den pågående debatten om byens kvaliteter. Disse forholdene står i en motsetning til den massive fortettingen og utbyggingen som nå skjer i sentrum. En kan forstå deler av debatten som i noen grad å være preget av dette symbolske skillet på byens forskjelligheter, som også kan sies å være sammenfallende med skillet mellom vern og vekst. En særlig viktig kvalitet for de fleste innbyggerne (og en viktig debattlinje) dreier seg om graden av sollys i sentrumsområdet, blant annet på torget og i boligområdene på oversiden av bykjernen. Tromsø blir av historikeren Hallvard Tjelmeland sammenlignet med middelhavslandene når det gjelder solas betydning for innbyggerne⁶. Det å skulle ta vare på sola i sentrum, vil medføre en begrensning av byggehøyden til det tradisjonelle nivået på 3 til 5 etasjer. Dette kan implisere at en må ta avstand fra 'høyhus – optimismen' som er gjeldende i enkelte byutviklingskretser.

⁶ Tjelmeland: Foredrag på møte om byutvikling 23.11.99.

I sentrumsplanen er ikke sol i sentrum er viktig argument. Her blir det heller ønsket en mer *moderne* by enn den tradisjonelle trehusbebyggelsen, som av vernerne blir forstått som bykjernens ´grunnmur´. En annen viktig kvalitet ved byen for dens innbyggere er utsikt (oversikt) mot sundet. Dessuten er der argumentert for at havna er en viktig ”port” til Tromsø som en sjø og fiskeriby. Som port til havet må Tromsø ha en åpen bystryktur, med lavere og smalere bebyggelse nede ved havna.

Arkitektur og byplanleggig i Tromsø: En kort oversikt

Allerede på 1200 – tallet ble Tromsøya gjort til kirkested av Håkon Håkonsen. Det ble da opprettet en Skanse – et fort, på nordsiden av sentrum og en kirke på sørsiden. Strukturen mellom disse kan fortsatt leses i dagens Tromsø, selv om utfyllinger i havneområdet har forandret den opprinnelige strandlinja noe.

Arkitektonisk sett er Tromsø by ansett for å være sammensatt og bybildet kan virke kaotisk og planløst. Ulike tidsperioder har satt sitt preg på byen etter et nokså tilfeldig mønster. Sentrum består av hus fra ulike arkitektoniske epoker og stilretninger. De mest dominerende stilene i sentrum er empiren, funksjonalismen og postmodernismen. De ulike epokene har også satt sitt preg påstruktureringen av gatenettet i sentrum. Tromsø som by ble etablert i 1794, og var i utgangspunktet dominert av empirens idealer (Hage1990: 171). Dette idealet gav seg da utslag i både byplan, bygningsform og detaljering av bygninger, noe som betyr at byen i utgangspunktet var dominert av rektangulære trehuskvartaler med gatene lagt ut i et rutenett. Dette blir ofte kalt ”the grid” eller kvadraturen. Tromsø var i utgangspunktet en godt planlagt by hvor gatenettet var tegnet etter tidens geometriske idealer. Senere har empirens preg på byen blitt utvannet av nye arkitektoniske ideer, selv om det fortsatt er mulig å lese historien gjennom fragmenter av den opprinnelige arkitekturen i bykjernen. Et tilfelle finner vi i den sørlige delen av Storgata, hvor forretningsgårdene på oversiden av veien er godt vedlikeholdte i den gamle stilen.

Funksjonalismen som stilretning og ideologi satte sitt preg på bykjernen på 1950-60tallet, med ulik grad av hell. Den er kanskje den arkitektoniske stilen som fikk størst innflytelse i Norge på 1900- tallet. Funksjonalismen preget ikke bare arkitektoniske

enkeltprosjekter, men også byplanleggingen som helhet, og dermed struktureringen av Tromsø som by. Tjelmeland skriver:

”Krigens ødeleggelser og den store bolignøden i Norge etter krigen gjorde det nødvendig med en massiv innsats i boligbygginga. Det rydda også veien for at en ny generasjon ambisiøse arkitekter, med bakgrunn i 1930 – tallets funkis- ideer, kunne slå gjennom.” (Tjelmeland 1996: 74).

Disse arkitektene hadde da en annen rolle og en annen posisjon i samfunnet enn det arkitekter og planleggere har i dag.

”Med funksjonalismen kom en ny arkitektrolle. Arkitekten skulle ikke bare se på det estetiske, men også finne den samfunnsmessig beste organiseringa av våre fysiske omgivelser.” (Ibid).

Det skjedde altså store omveltninger i Tromsø sentrum på 50, - 60 og 70tallet. Det var denne etterkrigs - bølgen som fjernet mesteparten av de gamle trehuskvartalene til fordel for funksjonalistiske byplanløsninger. Også på 60 – tallet var Nerstranda – området i fokus for reguleringsendringer og det skjedde store endringer her i dette tiåret:

”Den omfattende saneringa og moderniseringa av området som reguleringsplanene forutsatte, ble ikke stilt spørsmål ved i samtida. [...] Man kunne nok se det maleriske ved strøket [Nerstranda], men det minna først og fremst om fattigdom og helsefarlige boliger. Den vanlige oppfatninga var at saneringa var nødvendig både av sosiale og økonomiske grunner.” (Tjelmeland 1996: 81).

I bykjernen har en hatt en rekke dominerende bygninger og kvartaler som er bygd etter funksjonalistiske prinsipper. For eksempel Domusgården på nord- østsiden av torget og det forrige rådhuset i Tromsø, som ble revet for en stund siden til fordel for et nytt representasjonsbygg for byen.

Soneinndelingen, som var grunnet i den funksjonalistiske planideologien, fikk på 70 - 80-tallet folk ut av sentrum og inn i drabantbyer utenfor bykjernen (Karlsen 1999). Sentrum ble under funksjonalismen ansett som arbeids og handelssted. I de senere årene ser man igjen en tendens til å bygge opp om andre sentrums kvaliteter som går ut over denne trange definisjonen. Den funksjonalistiske tanken om sonedeling og boliger ut av sentrum er ikke lenger aktuell for planleggerne.

Bevaringsideologien

”Et nytt syn på bevaring slo gjennom på 1990- tallet – med vekt på det historiske særpreget og miljøkvalitetene i den gamle bebyggelsen. De nye oppfatningene kom til uttrykk i arbeidet med sentrumsplanen som ble avslutta i 1990 og i arbeidet med å gjøre Tromsø til miljøby. Det var byens struktur og arkitektur som uttrykk for historisk sammenheng som begrunna 1980- og 90- tallets bevaringsengasjement – og som slo gjennom i form av nye politiske målsetninger. Da var sjølsagt mye allerede gått tapt, og fortida var ikke representert på en balansert måte gjennom de rivninger og branner som hadde sanert bygningsmassen i Tromsø og gjennom de vernevedtak som var gjort. ” (Tjelmeland 1996: 589).

I det som har vært skrevet og det som blir skrevet om byen i mediene, kommer det klart fram at det er trehusbebyggelsen som er ansett for mest bevaringsverdig. Mange finner de lave trehusene egnet for byen på grunn av kulturhistoriske, men og av miljømessige grunner. Det er den gamle bystrukturen som ønskes bevart fra Fylkeskommunens side, men som denne gruppen understreker så finnes det mye mer å ta vare på enn kun husene i seg selv, f. eks. kvadraturen:

”Av alle kystbyene som på 1800- tallet vokste frem nord for Bergen er Tromsø den eneste gjenværende trebyen der vi enda kan se 1800- tallets byidealer både i byplan og bebyggelse.” (www.troms-f.kommune.no/kulturvern).

Denne trebyen blir av mange forstått som en grunnpilar i byens identitet og det å ta vare på denne er derfor en selvfølge for vern – siden av byens befolkning.

Bilbyen

I Dag Østerbergs beskrivelse av Oslo, er utviklingen i den nyere tid kjennetegnet av privatbilismen, noe som han kaller for det mazdaistiske sedimentet⁷. Dette sedimentet avspeiler den siste politiske epoken som vi befinner oss i. Det er lagt til rette for privatbilismen gjennom struktureringen av landskapet, for eksempel ved bygging av inn- og utfartsveier. Det viktigste kjennetegnet ved det mazdaistiske sedimentet, er at det politisk og planmessig legges til rette for privatbilen som bindeledd mellom menneskers ulike fartsområder og at dette igjen fører til en spredning av bebyggelsen. Han trekker dessuten inn begrepet "The sprawl" som betyr det henslengte/ utstrakte, for å sette fingeren på byens tilfeldige vekst utover i det omliggende landskapet.

Beskrivelsen av det mazdaistiske sedimentet er nyttig i når det gjelder å sette søkelyset på bilismen som strukturerende fenomen i urbane strøk. Derfor vil jeg her bruke begrepet som en analogi til trafikkforholdene i Tromsø. Det er i stor grad lagt til rette for biltrafikk i Tromsø by. Trafikkplanleggingen har veid tungt ved utforming av byggeprosjekter i byen, da særlig tilretteleggingen for parkeringsplasser. I miljøbyprogrammet for Tromsø blir byen også beskrevet som en bilby, i den forstand at 61 % av alle transportreiser i Tromsø i 1990 ble gjort med bil og kun 10 % med buss. (Miljøbyprogram for Tromsø: 1996: 21). Byen ligger som kjent på ei øy med forholdsvis lite boltringsplass. Trafikkproblemet er derfor løst på en ganske original måte. Man har tatt i bruk et innviklet tunnelsystem som sprer seg skjult under byen. Denne *trafikmaskinen*, som tunnelene kan kalles, fungerer effektivt i å transportere innbyggere inn og ut fra bykjernen og til mindre sentrale deler av Tromsøya. Tunnelene gjør transport på øya lettere og mindre forurensende, fordi eksosen ikke spres på samme måte som ved åpne veier. Det er også nylig bygd en tunnel under havet fra Tromsøya over til Tromsdalen på fastlandet, og byen har fra sekstitallet av hatt broforbindelse på to kanter. Det var da også på seksti – tallet at de store tilretteleggingene for biltrafikk i byen ble gjort.

⁷ Østerberg perker på fire sedimenter som hver beskriver politiske epoker som har preget Oslos bystruktur. Disse er: det mazdaistiske sedimentet, det funksjonalistiske sedimentet, det borgerlige sedimentet og det disiplinære sedimentet (Østerberg 1998).

”I Tromsø fikk gjennomslaget for bilismen en ekstra sterk karakter av brudd fordi øya ble landfast da brua over til fastlandet ble åpna i 1960. Også i byplanlegging på 1940- og 50- tallet forutså man – og planla for- en større trafikk, men nå ble bilen på en helt annen måte en sjølstendig faktor i tenkinga omkring byutviklinga.” (Tjelmeland 1996: 89).

Bilismen fikk faktisk så stor påvirkning på byplanleggingen at reguleringssjefen på midten av 60 – tallet foreslo å regulere store deler av Storgatas overside til parkeringsplasser. Storgata var da som i dag den viktigste handelsgata i byen. Reguleringsplanen gikk til slutt gjennom i bygningsrådet og kommunestyret, men heldigvis ble dette på grunn av grunneiernes protester ikke noe av.

”Denne reguleringsplanen - som altså forutsatte at hele den gamle trebebyggelsen i Storgata mellom Grand (hotell) og Wito - hjørnet – skulle vike til fordel for parkeringsplasser ble stående i ti år. Da gjorde nye holdninger seg gjeldende.” (Tjelmeland 1996: 90).

Dette eksempelet er beskrivende for de store planleggingsmessige omveltningene som byen gikk gjennom på denne tiden. Omveltningene kan i stor grad sammenlignes med forholdene i dag, men nå er det boligbebyggelsen som blir omveltet, både i sentrum og ellers på øya.

På syttitallet var drabantby- byggingen på topp i Norge generelt så vel som i Tromsø. Dette betydde blant annet at det i større grad enn før ble bygd boligområder på omliggende øyer (Kvaløya) og på fastlandet mot Tromsø (Tromsdalen). Dessuten bygde man ut på områder av Tromsøya som tidligere hadde vært utmark og skogsområder. Boligene ble dermed en gang for alle flyttet ut av sentrum. Byen ble i større grad enn før utflytende i sammenheng med privatbilismens framtog.

I miljøbyplan for Tromsø heter det at:

”Byen vokser langt raskere enn befolkningsveksten tilsier. Enkelt sagt betyr det at hver av oss krever mer plass. Vi blir færre mennesker pr. km² byareal, og avstandene innen byen øker.” (Miljøbyprogram for Tromsø 1996: 19)

I forbindelse med utbyggingen av Tromsø by er byspredning en utfordring som man nå fra kommunalt hold forsøker å begrense. Stor ekspansjon er allikevel ikke et ukjent fenomen i byen. Kommunesammenslåingen tidlig på sekstitallet førte til en kraftig befolkningsvekst som kan sammenlignes med den som har skjedd de siste ti årene.

”Den sterkeste befolkningsveksten hittil i Tromsøs etterkrigshistorie fant sted i åra 1966-1967, da befolkningstallet økte med hele 3,8 %. Men folkeveksten i Tromsø var likevel midt på 1990- tallet fem ganger høyere enn landsgjennomsnittet, og det var bare Sandnes av norske bykommuner som kunne måle seg med dette. Befolkningsutviklinga lot seg ikke så lett forutsi.” (Tjelmeland 1996: 248).

Det skal sies at veksten de siste ti årene er resultatet av et naturlig fødselsoverskudd og ikke kun forårsaket av tilflytting.

Drabantbytankegangen var et funksjonalistisk fenomen og er regnet som en uaktuell løsning på byveksten i dag. Nå vil man begrense byens omfang som stadig har økt og heller satse på fortetning av bykjernen og bygging i høyden. Det argumenteres for å få liv og røre i sentrum også etter stengetid, noe som medfører andre planstrategier, for eksempel utviklingen av et multifunksjonelt sentrum, som har tilbud til og er attraktivt for alle deler av befolkningen.

Miljøproblemer og utfordringer ved å overkomme disse, har vært viktige argumenter for forkjemperne av fortetting i bykjernen. I miljøbyprogrammet så vel som i sentrumsplanen er fortettingen et aspekt som kan få ned forurensningen fra privatbilismen, da ved å skape flere arbeidsplasser og boliger i sentrum.

”Et sentrum som ikke skal ligge øde når forretningene stenger, må ha boliger. Folk i gatene gjør sentrum til et tryggere sted. Boliger i og nær sentrum er en betingelse for å opprettholde et livskraftig tilbud innen dagligvarehandel og et allsidig kulturelt og sosialt miljø.” (Miljøbyprogram for Tromsø 1996: 26).

Det er altså ikke bare forurensningens konsekvenser som ligger bak den nye sentrums – ideologien, men også et ønske om et levende lokalsamfunn.

4.2 Beskrivelser av interessefeltet

Miljøbyprogrammet

I 1996 ble det bestemt at Tromsø skulle delta i et landsomfattende miljøbyprogram, sammen med de andre byene Bergen, Fredrikstad, Kristiansand og Gamlebyen i Oslo. Programmet medførte retningslinjer for den videre planlegging og utbygging i bykjernen. Miljøbyprogrammet var i utgangspunktet iverksatt av riksantikvaren, men var en følge av Brundtland – kommisjonens rapport om de globale miljø og utviklingsproblemer, og av Rio – konferansen i 1992, Agenda 21. FN – konferansen i Rio oppfordret spesielt til lokalt engasjement i globale miljøproblemer. Dette understrekes i Miljøbyprogrammet for Tromsø som ble vedtatt av kommunestyret 28. 08.1996. Fortetting av bygninger og bystruktur, tilrettelegging for kollektivtransport, bevaring av kulturminner og kulturmiljøer, estetikk – forming, grøntområder og byboliger har vært hovedmålene med miljøbyprogrammet sentralt og lokalt. (Riksantikvaren: Stedsform og kulturminner 2000). I Tromsø spesielt la kommunen vekt på noen konkrete utfordringer i forbedringen av miljøkvaliteter i byen. Disse var (1) arealpolitikk, (2) transportpolitikk, (3) sentrum, (4) lokalsamfunn, (5) grønnstruktur, (6) avfall og (7) kulturminner og (8) stedsforming. (Miljøbyprogram for Tromsø 1996: 6). Her skal jeg gjennomgå de punktene som er relevante for oppgaven.

Arealpolitikk dreier seg om å begrense byens omfang fordi: *”Byen har vokst sterkt i utstrekning, langt raskere enn befolkningsveksten.”* (Miljøbyprogram for Tromsø, 1996: 4). Videre understrekes en mer sentral lokalisering av bebyggelsen, dvs. økt tetthet. (Ibid). Transportpolitikken utfordringer var bruken av miljøvennlig transport som hadde gått tilbake på midten av 90 – tallet.

”Det må satses vesentlig mer på å finansiere og gjennomføre planer for bedre buss, - gang- og sykkeltrafikk. Samtidig må biltrafikken dempes, særlig ved en strengere parkeringspolitikk.” (Ibid: 5).

Når det gjaldt sentrum som utfordring i miljøbyen var det her snakk om en opprusting av bykjernen og en ikke – ekspansjon av kjøpesentrene utenfor bykjernen. Dessuten ble boligbehovet i sentrum igjen understreket og med det å gjøre byens friarealer mer attraktive og tilgjengelige for folk. I sentrum var det også ønske om at:

”Kollektivtrafikken må få bedre terminaler, mens private parkeringsplasser gjøres tilgjengelige for besøkende framfor arbeidsreiser.” (Ibid).

Behovet for stedsanalyser og for kulturminnevern og byggeskikk i kommunen understrekes, da i egenskap av en byantikvar. Kulturminner og stedsforming er det siste relevante punktet for denne oppgaven. Utfordringene her dreide seg om vern:

”Både kulturlandskapet og den gamle bebyggelsen er satt under et sterkt endringspress på grunn av byveksten og uvetting fortetting.” (Ibid: 6).

Som det understrekes i miljøbyprogrammet, finnes det motstridende agendaer for utbyggingsmønsteret når det gjelder å ivareta miljøhensyn. Det gjelder hensynet til forurensing og trafikksikkerhet, energi og ressursforbruk, kontra natur – og rekreasjonsarealer og støy i boligområdene. Disse to typene av hensyn krever to forskjellige bystrukturer – spredt kontra tett og de beskrives som en utfordring å skulle overkomme. Slik jeg forstår det er allikevel fordelene ved den tette bystrukturen vektlagt i miljøbyprogrammet (Ibid). Retningslinjene fra miljøbyprogrammet har blitt en selvfølgelig del av en hver planleggingsprosess. Fra planseksjonens side har det særlig blitt lagt vekt på fortetting, kollektivtransport og flere byboliger som viktige aspekter å videreføre fra Miljøbyprogrammet for Tromsø.

Sentrumsplaner og reguleringsplaner

Som allerede nevnt har det blitt laget flere sentrumsplaner – kommunedelplaner for sentrum - i tillegg til reguleringsplaner og arealplaner for sentrumsområder. Disse har forskjellig status i plansammenheng. Der hvor reguleringsplanen kommer med konkrete bestemmelser, legger kommunedelplanene føringer på utviklingen. Sentrumsplanen har med andre ord svakere innflytelse på utviklingen. Den første sentrumsplanen ble vedtatt i 1990. I 1999 ble det lagt fram en ny sentrumsplan for Tromsø som har vært svært omdebattert. Dette er fordi planen ennå ikke har blitt vedtatt, men allikevel blir brukt som grunnlag for mange større utbyggingsprosjekter i sentrum. Den har vært oppe til høring flere ganger, men blir hver gang utsatt på grunn av klager og innsigelser. Sentrumsplanen har blant annet blitt brukt til å forsvare og å begrunne vedtak som offentligheten har

reagert på, for eksempel vedtaket om å bygge Sentrum Terrasse. Kommunestyret i Tromsø har vært utsatt for mye kritikk fordi politikere har henvist til sentrumsplanen i reguleringsplaner og vedtak. Sentrumsplanen kommer med løsningsforslag til konflikten mellom vern - og vekstperspektivene. Her legges det føringer på begge disse aspektene, den fremmer en kreativ kombinasjon av bevaring av verneverdige bygninger og områder, og bygging av nye *moderne* bygg. Dette skal foregå gjennom en inndeling i omdanningsområder og bevaringsområder. Ettersom planen i liten grad problematiserer forholdet mellom disse to tilnærmingene, har dette blitt oppfattet som kritikkverdig. Et annet punkt i planen som også er blitt kritisert fra vernernes hold, er omtalen av reguleringsplaner og disses rolle i framtidige prosjekter. I sentrumsplanen er kritikken mot reguleringsplaner at de stiller for strenge krav og er for ”trange”, for utviklingen av en ny og moderne storby. Kritikerne av sentrumsplanen har vært særlig krasse mot den økende grad av ”individuell frihet” hos utbyggere i enkeltprosjekter som planen fremmer. Nå har sentrumsplanen enda en gang blitt lagt fram for politisk behandling. Den 01.11.04 ble et nytt planutkast, datert 28.10.04, behandlet i kommunestyret. Det er ennå uvisst om man kommer til et vedtak denne gangen.

Engasjement i befolkningen

I forbindelse med planlegging av flere høyhus i sentrum ble det i 2000 dannet en såkalt ”høyhusaksjon” i Tromsø. Aksjonen gikk sterkt imot bygging av tre høyhus i sentrum, som da var på planleggingsstadiet. Aksjonsmedlemmene var med på å engasjere befolkningen generelt ved å organisere underskriftslistor mot kommunestyrets og fylkets vedtak av bygg på 12- 13 etasjer i bykjernen. Dette var en tverrpolitisk aksjon, men den hindret allikevel ikke kommunestyret i å vedta byggingen av ”Melange Hotell” (som nå er lagt på is) og ”Sentrum Terrasse” som er Tromsøs første offisielle høyhus etter SAS- hotellet. De fleste Tromsøborgere har i dag en mening om dette ”fjellet i sentrum” (Nordlys 07.01.00), og debatten er fortsatt heftig. Aksjonen er et eksempel på hva jeg tidligere i oppgaven har skrevet om økende engasjement i befolkningen generelt når det gjelder byforming.

Som en videreføring av høyhusaksjonen har det også blitt dannet et ”byforum” av engasjerte Tromsøborgere. Dette er et forsøk på å etablere et offentlig rom for debatt om byutvikling. Byforumet har blitt til både i forbindelse med høyhusaksjonen og i

forbindelse med den omtalte sentrumsplanen. På åpne møter tas det opp emner som dreier seg om målsettinger for framtiden og bevaring og utvikling av byen. Tromsø byforum ønsker først og fremst å skape en offentlig debatt omkring utbygging av byen. Byforumet stiller seg i mange saker kritiske til kommunens tilsynelatende ukritiske holdning til utbygging på selve Tromsøya, blant annet når det gjelder sentrum. Byforumet har også ytret ønske om en overordnet plan for utbyggingen av byen i framtida.

Det finnes i det hele tatt et massivt engasjement i enkelte deler av befolkningen når det gjelder byutviklings - spørsmål. En grunn til dette tror jeg kan være at Tromsø by fortsatt er såpass liten at den ikke blir uoversiktlig for innbyggerne. Da verken når det gjelder politiske avgjørelser eller utbygginger i bykjernen. Jeg tror det også er et signal om at endringene skjer så fort i bykjernen at det har blitt vanskelig for folk å skulle forholde seg til byen på samme måte som før. Byforumet kan tilby en bevisstgjøring som et slags svar på denne nye utfordringen.

Byutvikling i Tromsø

Tromsø defineres som en mellomstor by i norsk sammenheng, den er verken spesielt stor eller liten. Allikevel er byen spesiell på den måten at man finner en massiv utbygging i flere områder av byen. Dette er en utvikling som i stor grad har vært ønsket fra kommunens side. De store omveltningene i bystrukturen er en viktig påvirkningsfaktor for debatten omkring utbyggingsspørsmål. Hovedproblemet i denne offentlige og politiske debatten dreier seg om ønsket om utbyggingsvekst kontra ønsket om bevaring av en historisk bystruktur. Den massive utbyggingen og utbyggingsoptimismen blant flere grupper, har ført til at det fra nittitallet av blitt jobbet aktivt med målsettinger for byutvikling i Tromsø fra kommunalt hold. Byutvikling som begrep har i seg selv blitt *in*, det ser man ved at det fikk en hel etat oppkalt etter seg ved omstruktureringen av administrasjonen på slutten av 90- tallet.⁸

⁸ Byutviklingsseksjonen var før 1998 oppdelt i byggesak og planseksjon.

Sveinung Heggstad beskriver byutviklingen i Tromsø på 90 – tallet som utpreget liberalistisk. Blant annet argumenterer han for at den nye sentrumsplanen er et godt eksempel på denne markedsideologien. Sentrumsplanen:

”(..) var tenkt å være overordnet og generell, og skulle detaljeres med utgangspunkt i større utbyggingsprosjekt som ble lansert. Det var ingen ny situasjon at prosjekt påvirket planer. Det nye var at en nå forsøkte å utvikle planleggingsmetoder som aksepterte dette som et faktum. Et utslag av ei tilpasning til markedets lover, var at premissene for utviklinga i økende grad ble lagt i lukkede prosesser mellom kommunen og sterke private interesser før offentligheten kom inn.” (Heggstad 2004: 7).

Markedsideologien var altså en trend som kom inn i byplanleggingen på 1990 – tallet, i motsetning til på 80 – tallet hvor vern og arkitektonisk tilpasning var dominerende planleggingselementer (Ibid). Denne påstanden bygger opp under forutsetningen om at det er planleggerne og private utbyggere som er de styrende i dagens byutvikling.

4.3 Aktørene og deres posisjoneringer i diskursen

De politiske aktørene

De politiske aktørene i Tromsø kommune er delt inn 4 typer av beslutningsnivåer med ulike formål. Kommunen har vært organisert etter den tradisjonelle formannskapsmodellen, som betyr at det er kommunestyret som er øverste beslutningsinstans (Olsen 1998: 5). Formannskapet som er sammensatt av representanter fra de største partiene i kommunestyret, skal allikevel først godkjenne et reguleringsforslag fra planutvalget. De folkevalgte er nemlig fordelt på fire ulike komiteer, herunder teknisk komite. Komiteene representerer de enkeltes spesialområder i politikken. Planutvalget er igjen organisert under teknisk komite. Et forslag til reguleringsplan vil først nå Planutvalget. Dette består av en samling ”ekspert – politikere” med planlegging som politisk spesialfelt. Formålet med komiteene og utvalgene som politiske fora, er at politikerne skal være tungt inne i alle faser av beslutningsprosessen (Ibid).

Et annet trekk ved formannskapsmodellen er et strukturelt samsvar mellom politisk og administrativ organisering. Den politiske organiseringen ble i likhet med den administrative forandret i 1999. Styringsmodellen gikk da over fra en tradisjonell

parlamentarisk modell til en *utvidet formannskapsmodell*. Dette innebærer at de har fire komitèledere som er frikjøpt i deler av sin stilling for å utøve sin politiske ledelse. Dessuten er gruppelederne sikret å gjøre sin politiske jobb gjennom en frikjøpsordning. ([www.tromso.kommune.no/organisasjon/politisk styring](http://www.tromso.kommune.no/organisasjon/politisk_styring)). Det legges dermed til rette for et nært samarbeid mellom planutvalget i kommunestyret og byutviklingsseksjonen som en del av den administrative delen av kommunen. Ett eksempel på det er at administrasjonen forbereder saker for de respektive politiske komiteene (Olsen: 1998).

Byutvikling

Byutvikling, tidligere kalt Plansjefens kontor, har betydelig innflytelse i plansaker, ved at de har ansvaret for å utarbeide planer til politisk behandling. Denne gruppen kan dermed legge føringer på politiske avgjørelser. Kontoret består stort sett av saksbehandlere og konsulenter med arkitekt – eller ingeniørutdannelse. Byutvikling har sammen med utbyggere muligheter til å styre nye prosjekter allerede fra starten av. Det er hit man sender forespørsler om man ved privat initiativ vil starte opp noe nytt.

Kommunestyrets sammensetning i undersøkelsesperioden

På åtti og nittitallet er det Høyre og Arbeiderpartiet som har hatt den høyeste politiske oppslutning i Tromsø kommune. Kommunevalgresultater fra 1975- 1999 viser at disse partiene hadde jevn oppslutning og var omtrent like store, særlig på åttitallet. Ordføreren var fra høyre i den første undersøkelsesperioden min, mens arbeiderpartiet har hatt ordførermandatet i de siste årene. AP har i nåværende periode, flertallet i kommunestyret i samarbeid med SV. De har gjort gode valg i de tre siste periodene og varaordføreren i Tromsø tilhører nå Sv. Krf, Sp, Venstre, Frp og Rv har i samme hatt mindre oppslutning, og dermed vært partier med få mandater og relativt lav oppslutning i kommunestyret. Dette betyr at den politiske styringen av byen i den første perioden jeg tar for meg har vært borgelig dominert, mens styringen under planleggingen av Sentrum Terrasse var sosialistisk dominert. Disse konstellasjonene tror ikke jeg har hatt noen spesiell innvirkning på utviklingen av disse to prosjektene. Det har vært en splittelse mellom politikerne i Tromsø når det gjelder synet på vern kontra vekst. Dette skal jeg senere vise at har blitt forsterket i løpet av perioden jeg tar for meg. Vernerne befinner seg, ikke

uventet, stort sett på den sosialistiske siden, mens ”veksterne” i stor grad er å finne på den borgerlige siden.

De private aktørene

De to prosjektene jeg har valgt å studere i denne oppgaven har flere likhetstrekk. De er begge initiert av private utbyggere. Nerstranda A/S var et selskap som ble utviklet av og eid av Forbrukersamvirket Nord og Barlindhaug Eiendom, ”(...) to betydningsfulle Tromsø – selskaper.” (Nordlys 17.01.95). Etter hvert solgte disse sine eiendeler i selskapet til Steen og Strøm. Denne bedriften gikk da inn som eneeier av kjøpesenteret. Sentrum Terrasse er et selskap som ble utviklet og eid i et samarbeid mellom Barlindhaug Eiendom AS, Inge Falck Olsen AS og Profier - gruppen med en tredjedel hver. Selskapet eies fortsatt av disse aktørene.

Offentligheten i avisa

I Tromsø må de to lokalavisene Nordlys og Tromsø kunne karakteriseres som de viktigste lokalt orienterte medier. Det er også i disse avisene at nye etableringer blir offentliggjort for befolkningen. I Plan og bygningslovens § 27- 1 Utarbeiding av reguleringsplan står det at:

”Det faste utvalget for plansaker skal, når et område tas opp til regulering, sørge for at det blir kunngjort en melding om dette, som regel i minst 2 aviser som er alminnelig lest på stedet.” (Lovdata).

Derimot er avisenes holdninger til og kommentarer til nye prosjekter en annen sak. Dette kan være en viktig påvirkningsfaktor når det gjelder holdninger i offentligheten. Det jeg har funnet ut er at begge disse avisene har forholdt seg relativ nøytrale i de debattene som har versert. De har heller fungert som talerør for de involverte aktørene.

Byantikvar

Byantikvarstillingen ble opprettet i 1997. Byantikvarens er tillagt et ansvar for utredninger om verneverdige bygninger og områder. Stillingen ble opprettet i forbindelse

med miljøbyprogrammet for Tromsø, som understreker kulturvern som en viktig side ved et godt bymiljø. Slik det har kommet fram i mediene har problemene med denne stillingen vært at byantikvaren ikke har blitt tatt med på planleggingsmøter i kommunen, hun er på et vis blitt utelatt fra de sentrale planfora.

Fylkeskommunens Kulturvernavdeling

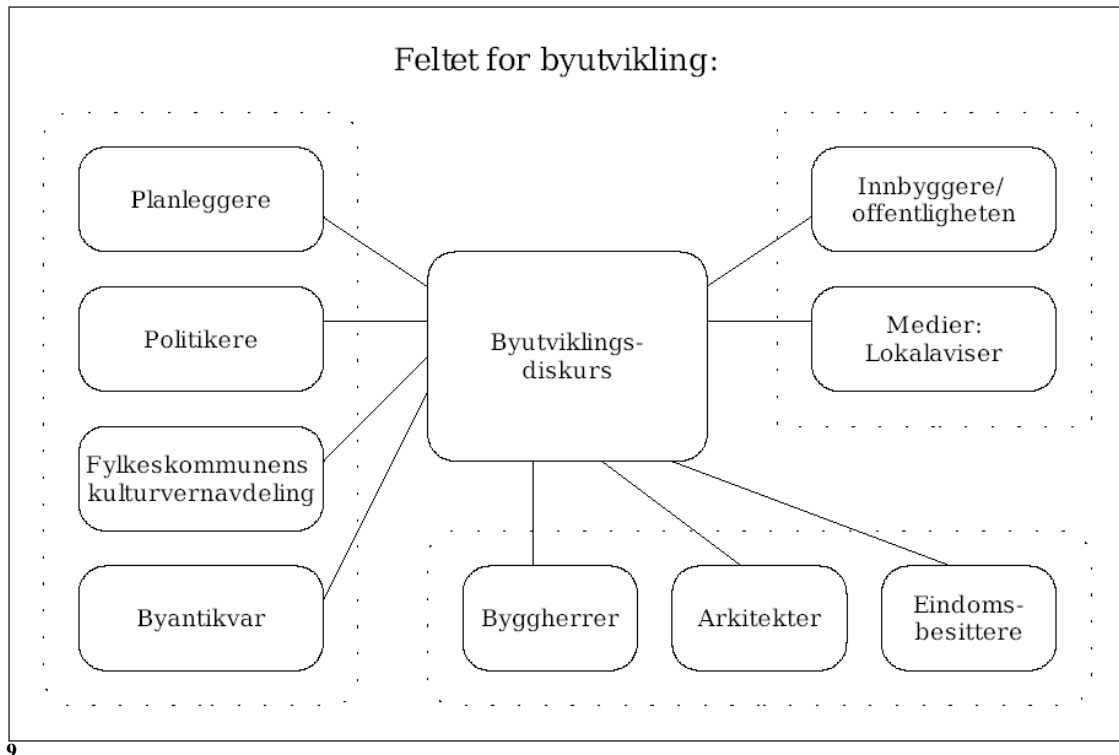
Kulturvernavdelingen har som oppgave å ivareta kulturminnevern i hele Troms Fylke. De fungerer derfor også til en viss grad som en kontrollinstans for kommunale vedtak som omhandler kulturvern, i likhet med byantikvar - stillingen. Fylkeskommunen har innsigelsesmyndighet i vernsaker, de har derfor mulighet til å overprøve de kommunale myndigheter ved å ”anke” saker inn for departementet. Intensjonen er imidlertid at det skal være et visst samarbeid mellom de offentlige instansene, slik det går fram av Plan – og bygningslovens § 14:

”Planleggingsmyndighetene i stat, fylkeskommuner og kommuner skal samarbeide om innhenting bearbeiding og utveksling av informasjon som anses å ha vesentlig betydning for planleggings- og opplysningsvirksomheten etter loven”. (Lovdata).

På kulturutvalgets internettsider troms.kulturnett.no, finner man et dokument kalt *”Kulturhistorisk grunnlag for planlegging i sentrum”*. Dette er kommentarer til og kritikk av forslag til sentrumsplan fra 2003. Her fører kulturutvalget oss systematisk gjennom kulturhistoriske minnesmerker og verneverdige kvaliteter ved byen. Blant annet er viktige strukturer noe som understrekes her, f. eks. kvartalsstruktur, lamellstruktur og den gamle strandlinjen.

Aktøroversikt

Under er en grov skisse av byutviklingsfeltet og dets aktører. Denne inndelingen er med på å klargjøre de ulike aktørgruppene. Jeg har i tillegg til Carlsens inndeling, som nevnt i kap. 1, tilføyd tre nye aktører i diskursen: lokalaviser og byantikvar som kommentatorer til prosessen og Kulturvernavdelingen som har innsigelsesmyndighet i plansaker. Denne inndelingen vil bli videreført i analysedelen.

4.4 Planleggingen av de to prosjektene

I avsnittene under ønsker jeg å gi en innføring i de viktigste avgjørelsene i og begrunnelsene for Nerstranda- prosjektet og for Sentrum Terrasse- prosjektet.

Opplysningene her er basert på sakspapirene fra kommunen, en hovedoppgave skrevet om Nerstranda- prosjektet og på informantopplysninger. Opplysningene jeg trekker fram her vil bli analysert og viderebehandlet i analysekapitlene. Jeg har gjort noen skjønnsmessige vurderinger av informasjon, ut fra hva jeg mener er relevant for denne oppgaven. Avsnittet kan derfor ikke ses på som en fullstendig gjennomgang av alle prosjektenes små og store sider, men heller momenter som har hatt betydning for etableringen, og hvor de fleste av disse også har vært oppe til offentlig og/ eller politisk debatt.

⁹ En gruppe som ikke er spesifisert i denne oversikten er entreprenørene. Grunnen til det er at selskapet Barlindhaug, som er en del av utbyggergruppen i både Sentrum Terrasse og Nerstranda Senter, har vært hovedentreprenør for begge utbyggingene. Ved byggingen av Sentrum Terrasse var entreprenørrollen et samarbeid mellom Barlindhaug og Selmer Skanska. (www.barlindhaug.no).

NNS- tomte og fornyelse av Sørbyen

Tomte som Nerstranda- senteret nå ligger på var opprinnelig eid av Nord- Norges salgslag (NNS). Før 1996 lå det en slakteribygning her som ble revet i forbindelse med det nye byggeprosjektet Nerstranda Senter. Planleggingen falt inn under det såkalte 'sørbyprosjektet'. Dette prosjektet dreide seg om vitalisering av sørlige deler av sentrum. Det fantes en viss bekymring i kommunen om at næringslivet etter hvert skulle forsvinne fra sørbyen. Vitaliseringen dreide seg da om måter å gjøre dette området mer attraktivt på, både for næringsliv og forbrukere. Planseksjonens agenda og begrunnelser har hele tiden dreid seg om vitalisering, altså om å få til en verdiskapning i sentrum og dessuten å opprettholde eller å ekspandere allerede bestående næringsliv. Det var viktig å få handelen og den generelle næringsskapningen inn i sørbyen, som på denne tiden var en bydel dominert av forfall og stagnasjon (Olsen 1998). Jeg mener også at det her fantes en underliggende tankegang om vitalisering og påfølgende endring av *hele* bykjernen, og at dette var første steg på veien. I sakspapirene finner jeg en viss bekymring for en stagnasjon i sentrum, og et ønske om å skape handels – og boligvekst i sentrum. Sørbyprosjektet viser at det ikke bare var kommunen som ønsket å forbedre dette området. Blant de deltakende i prosjektet var flere aktører fra næringslivet, lederen i handelstandsforeningen, daværende ordfører og lederne ved anleggsseksjonen, kulturavdelingen og planseksjonen (Ibid). Engasjementet for å skape forandring var altså stort i mange kretser. Dette tror jeg hadde påvirkning på saksgangen i prosjektet. Prosjektet var med andre ord av stor betydning for utviklingen av byen. En titt på aktørene som deltok i planleggingen viser oss at ikke alle byens beboere var like meningsberettiget i utgangspunktet. Som jeg skal gå nærmere inn på senere, er det i startfasen når premissene legges at den viktigste delen av planleggingen skjer.

Før kjøpesenterideen kom på banen lagde plansjefens kontor en utredning om NNS- tomten og den eksisterende bygningen her i det henseende å plassere Norsk Polarinstitut og Polarmiljøsenteret på eiendommen. Som kjent ble Norsk Polarinstitut på begynnelsen av 90- tallet flyttet fra Oslo til Tromsø. Plansjefen og Teknisk etat vurderte da bygningen som velegnet, da både med tanke på kontorlokaler for Pm- senteret med tilhørende akvarier og utstillingslokaler. Jeg forstår det også som at planleggerne i denne saken jobbet hardt for å få til et brukbart alternativ, i motsetning til den andre forslags- tomten som ble vurdert. Plansjefens kontor anså denne beliggenheten som svært gunstig for

bydelen, og de beskriver i dette henseende etablering av Polarmiljøsenteret på NNS-tomten som et ”*lokomotiv for sentrumsutvikling*” (Reguleringsplan for Nerstranda 1996). Ledelsen ved Norsk Polarinstitutt og kommunestyret i Tromsø ville det derimot annerledes. Ifølge papirer fra plansjefens kontor var grunnen til å avslå dette prosjektet, fra Polarinstituttets side først og fremst at det ville bli bundet opp i en eksisterende bygning. De valgte da heller en tomt som ligger litt på utsiden av sentrum (sør for bryggeriet som forstås som bygrensen i sørbyen) hvor et eget bygg ble spesialdesignet til dette formålet.

Tomta som kjøpesenteret ligger på, grenser til Strandtorget, som er Tromsøs andre viktigste byrom etter torgallmenningen. Før dette nye reguleringsforslaget kom på bane, var Nerstrandatomten regulert til parkområde. Slik jeg forstår det var det da meningen at NNS- bygget skulle rives uansett. Denne reguleringen var allerede vedtatt, og de nye planene skapte derfor i første omgang noen protester fra naboene som hadde forventet seg grønt - arealer i motsetning til en ”handelsmaskin”. Allikevel fantes ikke de helt store protestene mot prosjektet på dette tidspunktet, verken fra naboer eller offentligheten generelt. Grunnen til dette var at planene for tomta ikke ble offentliggjort før på et senere stadium av planprosessen, ettersom utlegging til offentlig ettersyn skjer når grunnplanleggingen er unnagjort, og premissene for utbyggingen er satt.

Sentrumsutvikling har hele tiden vært et viktig stikkord i planleggingen på denne tomta. Når det første alternativet – PM- senteret ble utredet, var ’sentrumsutvikling’ begrunnet i miljøbyplanen. Viktige stikkord for arbeidet med sentrum generelt var her: *tilgjengelighet, økonomisk vitalisering, sentrums tetthet og vekst* (Reguleringsplan for Nerstranda 1996). Det vil alltid være skjønnsmessige vurderinger av målsetninger som disse. Her ble blant annet ”tilgjengelighet”, fra plansjefens kontor, vurdert ut fra flere ulike gruppeinteresser. Miljømessige forhold ble veid opp mot bilistenes rasjonalitet og den økonomiske rasjonalitet.

Bjørn T. Olsen leverte i 1998 en hovedoppgave ved UITØ som dreide seg om etableringen av dette kjøpesenteret i forhold til en *miljørettet utvikling*. Han argumenterer her for at retningslinjene fra miljøbyplanen og sentrumsplanen av 1990 ikke blir fulgt opp

i Nerstranda - prosjektet. Han viser at det var de nye eierinteressene som fikk lede an i planleggingen og utviklingen av Nerstranda Senter.

Nye eiere, nytt prosjekt

Ni måneder etter dette forrige bruksalternativet ble avslått kom det en ny aktør inn i bildet og fikk fart på sakene. Tomta hadde nå fått nye eiere som da la fram et nytt reguleringsforslag for planseksjonen. For planleggerne var ikke dette forslaget i seg selv ”spiselig” sånn helt uten videre, og det krevdes en rekke redigeringer på utkastet til denne bygningen, da særlig når det gjaldt byggets volum og høyde. Planleggerne argumenterte for at forslaget fra eiendomsbesitterne i utgangspunktet var altfor massivt i forhold til retningslinjene i sentrumsplanen fra 1990. Her ble det nemlig fordret et åpent havneområde, men dette nye bygget var heller med på å stenge sjøen ute enn å åpne opp for ut og innsikt.

Der var også brudd med retningslinjene fra miljøbyprogrammet og sentrumsplanen fra 1990 i dette første reguleringsforslaget, noe som ble rettferdiggjort av plansjefen og av kommunestyret i den endelige reguleringsplanen. Bruddet med miljøbyplanen var plasseringen av parkeringsplasser til kjøpesenteret. Ifølge miljøbyplanen for Tromsø by, skulle nye etableringer av parkeringsplasser helst bli plassert i fjell. Et av hovedmålene med denne planen var nemlig å gjøre sentrum egnet for kollektivtrafikk, og ikke minst prioriteringer av kollektivtrafikk i planlegging. Plasseringen var i tillegg et brudd med den gjeldende sentrumsplanen. Volumet og høyden på prosjektet brøt med sentrumsplanens retningslinjer.

”Prosjektet er i samsvar med sentrumsplanens retningslinjer med unntak av noen få, men vesentlige punkter som stort sett dreier seg om byggets størrelse, høyde og plassering av et stort offentlig parkeringshus.” (Reguleringsplan for Nerstranda 1996: 9).

Som jeg kommer tilbake til senere i oppgaven, var den nye sentrumsplanen i startgropa allerede på dette stadiet. Det at det her kom et brudd med den gjeldende sentrumsplanen kan derfor forklares med at den av planleggere og politikere ble sett på som utdatert, og derfor ikke vektlagt.

Olsen argumenterer for at det var eierne av dette prosjektet som styrte utviklingen av parkeringsbetingelsen. Siden disse i utgangspunktet fikk legge føringer for senterets utvikling, kunne de dermed stille krav med tanke på utseende, størrelse og innhold ovenfor kommunestyre og planleggere (Olsen 1998). Olsen viser oss i sin oppgave om denne etableringen at situasjonsdefinisjoner kan være maktbruk. Han argumenterer for at eierinteressene har styrt prosjektet i "sin" retning på en slik måte at det har vært vanskelig for de andre aktørene å komme med innsigelser i særlig stor grad.

Begrunnelser for det nye prosjektet

"Administrasjonen betrakter et senter av denne typen som en viktig "drager" for handelen i konkurranse med kjøpesentrene utenfor sentrum. Vi har lagt vekt på dette når vi har vurdert parkering og høyder hvor prosjektet i utgangspunktet ikke samsvarer med retningslinjene fra [Sentrumsplanen] 1990. (Reguleringsplan for Nerstranda 1996: 48)

Dette var det viktigste argumentet for etableringen av det bilbaserte kjøpesenteret i bykjernen. "Drager- effekten" skulle ifølge papirene utgjøre forskjellen mellom en sakte død og handelsnæringens blomstring i sentrum. Det vises her at denne effekten ble ansett for å være viktigere å ta hensyn til enn bruddene som kom i forhold til Sentrumsplanen og senere til Miljøbyplanen. I sin oppgave om etableringen i et miljøperspektiv, argumenterer Olsen for at det var utbyggeren som skapte ideen om "drager- effekten", for å gjøre sitt prosjekt mer gunstig for kommunen og for å tilpasse senteret til kommunale planer om næringsutvikling i dette området. (Olsen 1998). Dette kan forstås som en type strategisk adferd. Jeg kommer nærmere inn på strategier i kapittel seks.

Jeg forstår det slik at oppfatningen av utbyggers muligheter til å styre prosjektet er det samme både hos Olsen og blant administrasjonen som behandlet forslaget. I sakspapirene heter det:

"De første møtene med Nerstranda A/S, ble holdt før oppgaven var prioritert. Det har begrenset mulighetene til å komme med innspill som på en grundigere måte kunne fått belyst alternativer og en grundigere analyse av en ønsket og forventet omforming av

omkringliggende områder. En slik grundig behandling ville komme i konflikt med søkerens behov for framdrift.” (Reguleringsplan for Nerstranda: 50).

Slik administrasjonen oppfatter det har altså utbygger lagt sterke føringer i utredningsfasen av prosjektet. Dette kan forstås som en maktstrategi som dreide seg om å hindre kommunen i å finne andre utbyggingsalternativer.

Parkeringssaken var et svært viktig monument i planleggingen av Nerstranda A/S. Stilt ovenfor skeptiske politikere argumenterte utbyggerne for parkeringsdelen ved å spørre:

”.. vil du gå ned der og handle også bære posene opp i fjellanlegget? Det sa politikerne at det ville de ikke gjøre. Så de holdt på å få oss til å lage et prosjekt som var så dårlig at de selv ikke ville bruke det!” (Sitat utbygger).¹⁰

Olsen kaller Nerstranda for et bilbasert kjøpesenter, noe som stemmer godt ettersom parkeringshuset i underetasjen snart ble en betingelse for hele prosjektet. Man kan også forstå debatten om dette kjøpesenteret som å være en ”bilbasert debatt”. Som jeg skal komme tilbake til i analysen var det trafikk – spørsmålet, og spørsmålet om trafikken miljømessige implikasjoner, som hadde mest tyngde i utarbeidingen av Nerstranda Senter.

Planleggingen av Sentrum Terrasse- prosjektet

I 1998 ble det første offisielle forslaget til en Reguleringsplan for Sentrum Terrasse lagt fram for administrasjonen i kommunen. Sentrum Terrasse var et prosjektselskap, men planene for bygget var utarbeidet av utbygger – og eiendomsselskapet Barlindhaug i samarbeid med Tromstrygd som er grunneier av området. Denne første søknaden var en forespørsel om å endre den bestående reguleringsplanen over området fra 1990. Utbyggers begrunnelse for prosjektet var:

”Det er allmenn enighet om at Tromsø by trenger en styrking av boligbyggingen i sentrum for bedre å utnytte den infrastruktur som her er nedlagt. Skal dette kunne skje

¹⁰ Sitater fra intervjumaterialet er i teksten markert med halv – fet skrift. Dette er for å skille disse fra sitater som er hentet fra det skriftlige kildematerialet.

samtidig som det legges til rette for verning av viktige områder i sentrum, vil det være nødvendig å tillate høy bebyggelse i enkelte kvartaler. Boliger i høyden vil i bysentrum gi kvalitetsmessig bedre boliger med god utsikt og redusere forurensningsproblemer (støy, støv etc.). Vår erfaring med markedet er at det er et stort behov for boliger i sentrum.” (Søknad om godkjenning av reg. plan 14.10.98).

Det var altså fortetningsideen og boligspørsmålet som var grunnleggende utbyggers søknad om ny reguleringsplan. De argumenterer også for de miljømessig positive sidene ved prosjektet her. Jeg skal senere vise at denne begrunnelsen er designet etter sentrumsplanens målsettinger og at en slik tilpasning til kommunale behov er et vanlig grep i slike saker.

I motsetning til i Nerstranda – saken var ikke dette prosjektet i utgangspunktet del av en større revitalisering eller bydelsopprustning. Det var et enkeltstående prosjekt som var utbyggers ide. Planleggerne på Byutvikling så allikevel dette prosjektet i sammenheng med sentrumsplanen, og gjorde tilpasninger mellom de to planene. De så blant annet svært positivt på muligheten til å få flere boligetableringer i sentrum. Reguleringsplanen for Sentrum Terrasse starter dessuten med en begrunnelse for bygging i forhold til den nye sentrumsplanen. Dette blant annet ved å understreke at tomta ligger i et omdanningsområde kalt delområde 8 – Grønnegata sør (Reguleringsplan for Sentrum Terrasse 18.01.00). Dessuten setter plansjefen prosjektet inn en videre kontekst av endringer i dette området. Hos Byutvikling falt Sentrum Terrasse inn under en utredning av delområde 8 og delområde 2 (Prostnesset) i Tromsø sentrum.

”Utredningen diskuterer og presenterer prosjektene i forhold til fire utviklingsstrategier for området (S, M, L og XL). Small – alternativet er et tilpasningsalternativ som gir færrest nye kvadratmeter og lavest byggehøyde. Xtra Large – alternativet gir flest nye kvadratmeter og høyest byggehøyde i området. For Tromstrygd – tomta [Sentrum Terrasse] gir Medium – alternativet og Large – alternativet nesten like mye areal men Medium – alternativet gir mindre boligareal (over en base på to etasjer som ikke er egnet på boliger).” (Ibid: 3).

Byutvikling argumenterte så for at de gikk inn for Large – alternativet i planleggingen av Sentrum Terrasse. Large – alternativet var en optimal utnyttning av tomtas boligpotensial. Byutviklingssjefen argumenterte mot Medium – alternativet, særlig pga. av at dette ga færre boliger og var mer tradisjonelt ved at det:

”(...) bygger i stor grad på gjeldende reguleringsplaner med utfylling av tradisjonelle kvartaler med relativt kompakte karreer der byrommene mellom kvartalene reduseres til et minimum.” (Ibid: 4).

Måten de arbeidet på her, ved bruk av forskjellige størrelses – scenarioer, er relativt utradisjonell i byplanleggingen. Det var i tillegg en uvant tanke for folk i Tromsø å skulle velge det høyest mulige alternativet.

Offentlig debatt

I forkant av dette prosjektet kom det heller ikke de store protestene fra befolkningen generelt. Dette til tross for en del avisoppslag om saken. Her var det også først og fremst naboene som kom med innvendinger. Det var særlig en nabo som hadde innvendinger om sol - og skyggeforholdene ved prosjektet. Ikke før Melange hotell – prosjektet ble lagt ut til offentlig ettersyn, begynte protestene å komme og høyhusaksjonen ble satt i gang. Dette skjedde en liten stund før Sentrum Terrasse ble lagt ut til offentlig ettersyn. Protestene førte til at byutvikling så seg nødt til å foreta en grundigere gjennomgang av begge disse prosjektene, og meldte derfor fra om at de ville stille krav om bebyggelsesplaner for begge områdene. (Brev vedr. reguleringsplaner for SAS Hotell, Melange hotell og Sentrum Terrasse, 21.12.99, Tromsø Kommune: Byutvikling.)

”Som grunnlag for utarbeidelse av bebyggelsesplan skal reguleringsplanen fastslå at tre prinsipielt forskjellige utformingskonsepter skal være utredet. Byutviklingssjefen er også av den oppfatning at de ulike utformingskonseptene skal vurderes av uavhengige, anerkjente eksperter i en åpen høring med planutvalget, representanter for andre myndigheter m. fl. På den måten sikrer man at utformingen av prosjektene blir gjenstand for en bredere, demokratisk debatt.” (Ibid).

Det var altså et eksplisitt ønske både fra administrasjonens side og fra utbyggers side om å gjøre denne saken så åpen som mulig for offentligheten.

”Det prosjektet har vi hatt en bevisst holdning til om veldig mye informasjon ut til media om prosjektet for å synliggjøre det.” (Intervju med utbygger).

Åpenhet er ikke likt med god kommunikasjon mellom deltagerne, som det skulle vise seg videre.

To regulerings - alternativer

I det jeg satt meg ned for å lese gjennom reguleringsplanen for Sentrum Terrasse for første gang oppdaget jeg noe rart. Jeg satt med utkast til to forskjellige reguleringsplaner i handa. Etter hvert skjønte jeg at disse var to forskjellige forslag fra to forskjellige aktører. Det viste seg at det hadde vært såpass stor uenighet mellom kommunen og utbyggerne forut for behandlingen i planutvalget at utbyggerne valgte å lage sitt eget forslag uten å samarbeide med kommunens planleggere. Begge forslagene ble lagt ut til offentlig ettersyn 22.01.00, da etter en turbulent behandlingstid.

De største uenighetene mellom planleggere og utbyggere var i denne saken først og fremst forskjellige meninger om utnyttingen av tomta. Der hvor byutvikling fremmet Large – alternativet til tomta, ønsket utbyggerne å bruke Medium – alternativet. Dette var altså noe lavere, men hadde den ulempen at det var mer massivt og derfor ville stanse en viktig siktlinje mellom Kongsbakken og Kirkeparken. Utbyggerne var også ifølge reguleringsplanen uenige i byutviklings framgangsmåte ved vedtak av reguleringsplanen.

”Byutviklingssjefen er også av den oppfatning at de ulike utformingskonseptene i tillegg til å vurderes av byutviklingssjefen også skal vurderes av uavhengige anerkjente eksperter i en åpen høring med planutvalget, representanter for andre myndigheter m. fl. På den måten sikrer man at vedtaket skjer på grunnlag av en kvalifisert, bred og demokratisk debatt.” (Forslag til reguleringsplan for Sentrum Terrasse: 5).

Både dette forslaget og forslaget om bruk av bebyggelsesplan var utbyggerne av Sentrum Terrasse uenige i. De mente at skissene og avisinneleggene på forhånd var tilstrekkelige

som utredningsgrunnlag. Verken alternativ 1 eller 2 ble vedtatt etter offentlig ettersyn. Dette var først og fremst på grunn av Kulturetatens varsel om innsigelse. Utbyggerne fryktet at en innsigelse ville forsinke reguleringsarbeidet kraftig, og valgte derfor å gå inn i et samarbeid med Kulturetaten om tilpasning av det nye bygget til det bevaringsverdige ”Smidt – huset”, som de egentlig ville flytte. Dessuten hadde Kulturetaten og varslet innsigelse på et par andre punkter, b. la. til byggehøyden på den midterste blokken i Sentrum Terrasse.

Det var et tredje alternativ som til slutt fikk oppslutning hos alle aktørene. Dette siste alternativet inneholdt en liten, men akseptert flytting av Smidt – huset (7 meter) og dessuten bevaring av et annet bygg på tomten som i utgangspunktet skulle rives. Dessuten ble byggehøyden på den midterste blokken i bygget redusert med 4,7 meter. Siden dette siste alternativet var i overensstemmelse med den nye sentrumsplanen når det gjaldt mål for dette området (delområde 8) og byutviklingssjefens anbefalinger her - og fordi forslaget var såpass gjennomarbeidet ble det akseptert av byutviklingssjefen og lagt ut til offentlig ettersyn. Bygget var også i samsvar med byutviklingssjefens anbefaling om en lamelløsning på blokkene, og en todeling av kvartalet med lav bebyggelse i sør og høy bebyggelse i nord.

”Byutvikling mener derfor at det, når det gjelder denne planen, er tilstrekkelig med en detaljert reguleringsplan, under forutsetting av at bestemmelsene detaljeres i forhold til bl.a. materialbruk, form og fasadeutforming for å sikre kvaliteten i prosjektet.” (Forslag til reguleringsplan for Sentrum Terrasse 02.06.00).

Byutvikling gikk med andre ord tilbake på kravet om bebyggelsesplan her. Byutviklingssjefen var allikevel ikke enig i å beholde disse to gamle husene på tomten. I søkers forslag til reguleringsplan var det lagt opp til ca. 13 000 kvm arealutnyttelse, i motsetning til det første forslaget de kom med som var basert på 20 000 kvm arealutnyttelse. Dette var en reduksjon som var påkrevd av Byutvikling. Det ble her lagt opp til 72 boenheter i bygget som til slutt endte opp på åtte etasjer på det høyeste.

5. BYUTVIKLINGSDISKURSEN

5.1 Angrepsvinkel

Når man skal ta for seg et såpass vidt og ulendt terreng som en diskursanalyse er, kan det være vanskelig å vite hvorfra man skal angripe det hele. Jeg har tidligere presentert en rekke begreper til analysebruk og gitt en oversikt over mitt datamateriale. Utfordringen har vært å finne ut hvor det er gunstigst å begynne. Det kan vise seg like fruktbart å begynne med representasjonene, som med diskursens grenser eller subjektposisjonene i feltet. Problemet med det hele er at alt er sammenvevd, og representasjonene må forklares ut fra diskursens grenser i like stor grad som fra subjektposisjoner eller *privilegerte talere* (Kaarhus 2001).

Etter mye grunning over mulige angrepsvinkler har jeg valgt å gjøre som Neumann, men med litt diskursanalytisk ”påfyll” utenfra. Jeg vil blant annet bruke Svein Hammers forståelse av de diskursanalytiske redskaper som en utfylling av Neumanns begreper (Hammer 2002). Neumanns diskursanalytiske tilnærming går kort ut på å starte med avgrensningen – diskursens grenser, for så å vise representasjoner som konstituerer diskursen, og til slutt å avdekke diskursens lagdeling.

I tillegg til å presentere diskursens ulike bestanddeler vil jeg i dette kapitlet også forsøke å få fram *tidsperspektivet* i diskursen. Dette vil jeg gjøre for å få fram endringene og utviklingen. Jeg vil da for hvert analytiske steg forsøke å ta for meg tre utviklingssnitt: Nerstranda – saken, Sentrum – Terrasse og litt om utviklinga etter Sentrum – Terrasseprosjektet. Denne siste tidsperioden tas med i analysekapitlet fordi mye av mitt datamateriale i ettertid har vist seg å omhandle perioden etter Sentrum Terrasse, hvor det har skjedd relativt store endringer i bystrukturen. Informantene mine har også vist en stor interesse for utviklingen de siste årene. Denne siste perioden kan dessuten være med på å belyse den tidligere byutviklingen, ettersom det er her noen konkrete resultater av prosessen kommer til syne.

5.2 Diskursens grenser

Å avgrense en diskurs ”.. innebærer enkelt sagt å identifisere en samling av utsagn viss organisering er rektangulær og systematisk.” (Hammer 2001: 8). Som jeg skrev i metodekapitlet er avgrensningen av diskursen i stor grad vurdert ut fra deltakernes oppfatninger. Det er også deltakergruppene jeg har forsøkt å ta utgangspunkt i når jeg har tatt for meg byutviklingsdiskursen. Jeg har sett på den tematiske *sammenhengen* mellom utsagn fra de ulike aktørene. Det er diskursens grenser gjennom deltakernes egne avgrensninger jeg ønsker å få fram her. Disse vil jeg så etterpå videreføre ved å vise hvordan grensene skinner gjennom i diskursens representasjoner. Til slutt vil jeg vise hvor diskursens uforanderlighet ligger - altså hva som er diskursens kjerne eller grunnlag. Jeg vil i denne første delen av diskursanalysen også vise til utsagn som jeg mener er konstituerende for diskursens utvikling, dvs. at denne typen av utsagn har vært med på å legge premisser for tenkningen i diskursen, og dermed for meningsdannelsens grenser og tematiske utvikling. Det er da viktig å huske på at utsagnene kommer innenfor rammene av hva som er mulig å si i diskursen - innenfor doxa - mulighetsrommet. I det jeg tar for meg utsagn, vil jeg også ta for meg de utsagnene som faktisk har vært med på å endre premissene eller retningen for diskursen, ved at de for eksempel har brutt tabuer for hva som skal være usagt. Interdiskursiviteten vil være underliggende i hele analysen. De ulike tematiske elementene er deler av byutviklingsdiskursen, men danner også egne diskurser. Det er denne interdiskursiviteten som gjør avgrensningen av byutviklingsdiskursen til en utfordring, fordi det ofte kan være vanskelig å si når en diskurs slutter og når en annen begynner. Ofte kan det ha seg slik at diskusjonstemaet kun er overflaten og at man egentlig diskuterer noe helt annet – noe underliggende. Overflatekonflikter i for eksempel praktisk politikk kan bunne i helt andre typer av konflikter, da gjerne grunnleggende ideologiske.

Tematisk spenner diskursen seg over flere ulike debatter som har versert i Norge over lengre tid. Byutviklingsdiskursen har endret innholdsmessig karakter, men har også vært tematisk stabil. Det er særlig de politiske og ideologiske elementene som kan ligge ”skjult” i diskursen i det en tar for seg andre ting.

Byutviklingsdiskursens grenser går først og fremst ved byens grenser. Diskursen dreier seg om byen som *offentlig rom*. Dette må igjen bety at der det offentlige rommet slutter der

slutter også diskursen om det. Dette utsagnet er sant, men også nesten helt ubrukelig. Fordi det offentlige rom ikke slutter, eller fordi grensene for det er umulige å fastsette, særlig i et bysentrum som er en plass for offentligheten. Allikevel finner jeg et diskursfundament i det *materielle*, og ønsker i denne oppgaven å forholde meg til byens konkret – materielle vekst og utvikling, altså til forholdet mellom mennesket og materialiteten.

Som jeg har vist tidligere i oppgaven er diskurser ofte innleiret i hverandre. Noe som betyr at en diskurs består av mange diskursive elementer, hvor noen av disse (eller alle) stammer fra andre hoveddiskurser. For å få et klarere bilde av diskursens grenser mener jeg derfor det her er nødvendig å gå gjennom diskursens tematiske bestanddeler – dvs. underdiskursene, for hvis man skal kunne si hva diskursen er, må man også si hva den *ikke* er. Derfor vil jeg her vise hva jeg mener det er som kjennetegner diskursen tematisk. Jeg skal da forsøke å vise hvilke elementer som tas opp i diskursen og hvilke elementer som ikke tas opp. Dessuten er jeg interessert i hvordan diskursens tematikk har vært med å forme utviklingen av den. Jeg vil da avgrense underdiskursene både *vertikalt* og *horisontalt*. Noe som betyr at jeg ser både enkeltsakene og temadebattene som underdiskurser som er innleiret i hverandre. Jeg gjør denne oppdelingen for at feltet skal bli lettere å beskrive i alle sine bestanddeler. I avsnittet under kommer en forenklet gjennomgang av diskursens bestanddeler i tidsperioden som denne oppgaven omhandler, da med vekt på det jeg finner som å være *hovedtrekkene* – både vertikalt og horisontalt.

5.3 Periode 1: Nerstranda

I dette avsnittet ønsker jeg å vise hvordan tematikken i byutviklingsdiskursen formet og definerte Nerstranda – prosjektet og debatten rundt det. Dessuten vil jeg videre forsøke å vise hvordan retningen dette prosjektet har tatt påvirket byutviklingen i tiden etterpå.

På åtti – tallet og begynnelsen av nitti – tallet, var miljøvern i fokus på de fleste samfunnsområder, også innenfor byutvikling. I tillegg til miljøbyprogrammets føringer på debatten var det den generelle holdningen til, og opptattheten av miljøvern som var særegen for perioden (Tjelmeland 1996). Miljøvern ble da også oppfattet som fremtidens store politiske sak, og ikke en motesak som etter hvert skulle miste den massive interessen. Fra statlig hold ble det satt i verk tiltak for å forbedre miljøet. Et av disse

tiltakene var miljøbyprogrammet. Gjennom dette programmet forsøkte man å sammenfatte internasjonale og nasjonale visjoner med praktisk politikk på lokalt nivå.

Retningslinjer og hensyn i reguleringsplanen

Når det gjaldt Nerstranda – utbyggingen forholdt planleggerne seg først og fremst til miljøbyprogrammet (forslag - 95) og Sentrumsplanen fra 1990. Disse to retningsgiverne forstår jeg da som monumenter i diskursen om byutvikling på midten av nittitallet.

Monumenter er da som nevnt kjennetegnet av at de er tekster som det ofte refereres til i en diskurs. Fra mine informanter på planleggingssiden fikk jeg vite at denne sentrumsplanen fra 1990 allerede ved planleggingen av Nerstranda begynte å få status som utdatert, og planleggingen av den nye sentrumsplanen var da så smått i gang.

Sentrumsplanen fra 1990 hadde disse retningslinjene for Nerstranda - kvartalet:

- *Bygging kan bare tillates etter regulering*
- *Offentlig ettersyn av byggemelding (bygning mot viktig byrom)*
- *Skyggekastende høyde skal ikke være større enn 1/4- del av torgets bredde N-S.*
- *Størst mulig åpenhet mot sjøen*
- *Bygg over fire etasjer skal bare tillates når det tas spesielt hensyn til sikt og bakenforliggende bebyggelse*
- *Havnefrontens fjernvirkning skal tillegges stor vekt*
- *Virksomheter som medfører stor biltrafikk etableres sør for Strandtorget og nord for bruhodet*
- *Nye parkeringsanlegg skal knyttes til sentrumstangenten eller eksisterende p- anlegg i fjell*
- *Det skal være direkte inngang til publikumsarealer fra gatenivå*
- *Kaia skal være tilgjengelig og tilrettelagt for fotgjengere.*

(Reguleringsplan for Nerstranda vedtatt 24.04.96: 51)

De to første retningslinjene her er spesifikt hentet fra Plan og bygningsloven. Mens de resterende går mer på område- vedtak for denne bydelen.

I tillegg til disse retningslinjene forholdt kommunens planleggere seg også til retningslinjer fra miljøbyprogrammet. I reguleringsplan for Nerstranda blir noen hensyn særlig trukket fram som aktuelle i denne saken:

Miljøbyprogrammet (forslag – 95) legger vekt på å:

- *Få flere boliger i sentrum*
- *Styrke sentrums posisjon som dominerende handelssentrum*
- *Parkering for besøkende framfor parkering for handelsreisende*
- *Ta i bruk ubenyttet areal og bygninger*
- *Utvikle en grønn by i kontakt med sundet (Strandtorget og kaipromenade) (Ibid).*

Det var altså kombinasjonen av disse to typene av retningslinjer som la føringer for planleggingen av prosjektet. Disse retningslinjene vil jeg her se på som *utsagn* i diskursen – fra planleggerens posisjon. De er konstituerende fordi de legger føringer for hva som skal vurderes som betydningsfullt i byutviklingen. De er med på å bestemme byutviklingens *prioriteringer*. Da blir det også viktig å se hvilke elementer som ikke nevnes og som dermed utelukkes av doxa og diskursens *privilegerte talere*.

Utelukkede punkter

Som med alle andre typer av kommunal planlegging finner man i byplanarbeid en stor grad av `skjønns- bruk` ved oppfølging av retningslinjer. Når disse punktene (over) blir vektlagt i reguleringsplanen er det fordi det er akkurat disse delene av sentrumsplanen og miljøbyplanen som planleggerne *ønsker* å vektlegge. Det vil si at det godt kan finnes andre punkter som er vel så viktige i den originale planen, men som ikke blir ansett som viktig av kommunens administrasjon.

En debatt som har vært utelukket fra diskursen om Nerstranda er spørsmålet om bevaring av den gamle NNS – bygningen.

”Utnyttelse av eksisterende bygningsressurser har ikke vært fokusert så langt i miljøbyprosjektet, men hører selvsagt med i en total vurdering av bærekraftig utvikling (ibid: 52).

Ettersom jeg kan se blir ikke denne problematikken nevnt noe mer i reguleringsplan for Nerstranda, bortsett fra i en kommentar til Fylkeskommunens Kulturvernavdeling, som problematiserte denne rivningen. Plansjefen svarer til denne kritikken fra Kulturetaten:

”Bygningen er oppført som slakteri med meget kraftige dimensjoner i dekker og søyler og en planløsning som er vanskelig å anvende. Når Statsbygg i sin tid og Nerstranda A/S nå, ikke har funnet det regningssvarende å beholde bygningen, har vi akseptert dette uten å utarbeide en grundigere dokumentasjon av en kulturhistorisk verdi som i utgangspunktet synes å være marginal.” (Reguleringsplan for Nerstranda 1996: 60).

Det som ikke ble problematisert av byutvikling ved denne avfeiningen var at det i 1994 ble fremstilt 800 m² nye kontorer i en ny 5. etasje. Dette blir kun nevnt med en bisetning i innledningen til den nye reguleringsplanen. Utbyggerne ønsket heller ikke å bruke den gamle bygningen. Dette til tross for at denne bygningen ble innlemmet som en del av planene for det eventuelle Polarmiljøsenderet. Det kan virke som avfeiningen av bevaringstanken kom relativt lett fordi utbyggerne var villige til å legge mye penger i et nytt prosjekt. Bevaringss spørsmålet ble avvist som mindre viktig og det ble heller ikke aktualisert mer i planleggingsarbeidet. Avvisningen av problemet er bastant og viser at planleggenes meninger kan ha relativt høy status i slike utredninger. Dette er et eksempel på hvordan privilegerte talere definerer hva som skal problematiseres og diskuteres i en planleggingssak. Jeg skal også senere i dette avsnittet kommentere disse utsagnene og holde dem opp mot andre utsagn som ble definert som viktige i den tidlige planleggingsfasen. For det er som kjent i denne tidlige fasen at de store føringene for et prosjekt blir lagt.

Avvik fra sentrumsplanen fra 1990

Som det står i reguleringsplanen brøt prosjektet med noen av sentrumsplanens retningslinjer. Blant annet på punktene som dreide seg om byggets volum, høyde og plasseringen av et stort offentlig parkeringshus (ibid). Men disse ”bakdelene” måtte vurderes i forhold til det positive ved prosjektet. Også definert i planer og av privilegerte talere. Blant annet ble *drager – effekten* definert som svært viktig i reguleringsplanen.

”Administrasjonen betrakter et senter av denne typen som en viktig ”drager” for handelen i konkurranse med kjøpesentrene utenfor sentrum.” (ibid: 48).

Et lignende argument for plasseringen av et svært kjøpesenter her er at *”Etablering av kjøpesenter og flere boliger forventes begge å gi en vitalisering av sentrum”* (ibid: 52). Avviket fra sentrumsplanen fra 1990 er et tegn på at denne planen allerede da var på vei til å bli uaktuell for brukerne av den. Fordi retningslinjene herfra ikke lengre ble ansett som gyldige var det da lettere å se bort fra dem.

Vitaliserings- begrepet blir nevnt flere ganger i dokumentet og er som jeg forstår det udiskutabelt positivt. Det impliserer en ønsket utvikling for bykjernen, både økonomisk og materiell vekst. Det impliserer også noe nytt og bedre. Å vitalisere kan her forstås som å lage en ny utgave av gammel bystruktur- å lage en ny representasjon av byen. Nerstranda var som sagt en viktig del av sørbyprosjektet hvor vitalisering var et hovedstikkord, først av sørbyen og videre en vitalisering av sentrum. Vitaliserings – tanken ligger altså til grunn for hele sørbyprosjektet.

Jo større jo bedre?

I reguleringsplanen for Nerstranda heter det at i lengden var det et ønske om å skape byvekst nordover, men byutviklingssjefen vurderte allikevel beliggenheten i sørbyen som gunstigst for dette kjøpesenteret og sier videre at:

”Hvis kommunestyret skulle si nei til denne søknaden ut fra et ønske om byvekst nordover, har vi imidlertid ingen sikkerhet for at det blir resultatet. Nerstranda A/S eier denne tomte og ingen tomt i nordbyen.” (Reguleringsplan for Nerstranda 1996: 51).

Dette utsagnet kan forstås som en advarende pekefinger fra byutvikling til politikerne. Det viser en underliggende frykt for å miste investeringer i bykjernen. Jeg skal senere vise hvordan utsagn av denne typen kan tolkes inn i et kunnskap/ maktperspektiv. En av mine informanter uttalte at:

”.. jeg syns vel jeg møter veldig mye den samme holdningen i Tromsø som i distriktene. At bare noen vil gjøre noe her så er det greit. Og det syns jeg kanskje ikke er helt nødvendig når det gjelder Tromsø, fordi at Tromsø er attraktivt uansett.” (Sitat fylkeskonservator).

Ut fra eksemplet over kan man forstå det slik at denne frykten for stagnasjon i byen i noen tilfeller fører til en litt ukritisk holdning til utbygging generelt. Så lenge utbyggere er villige til å investere vil de kommunale aktørene strekke seg langt for å imøtekomme dem. Da jeg spurte en av informantene mine, som er planlegger, om det er utbyggerne ved hjelp av investeringsviljen som legger premisser for planleggingen, svarte han:

” Ja, på størrelsen av prosjektet – på byggeprogrammet. At det blir så stort det er fordi at de som har penger vil det. Og der ligger det nok en del makt i det at, for de kan jo si det at: vi bruker ikke pengene her i denne byen.” (Sitat planlegger).

En annen av mine informanter kom med en lignende kritikk som fylkeskonservator, men mer system- enn aktørorientert. Denne kritikken henger sammen med liberalismen i byutviklingen som Heggstad argumenterte for. Det kan se ut som om det i stor grad blir lagt til rette for utbyggernes frie vilje når det gjelder bygging i byrommet.

”... men jevnt over er det en tradisjon i Norge å tillate mye større grad av fritt spillerom for utbyggere enn i andre land. Så andre land har mye tøffere bestemmelser for hva som er lov og ikke lov når det gjelder regulering av byer. Alt fra oppsetting av reklameskilt i butikker til utforming av fasader på bygninger.” (Sitat medlem av planutvalget).

Nytteverdien til Nerstranda - senteret ble vurdert i forhold til økonomisk vekst. Da jeg spurte den samme planleggeren om hva som var de viktigste grunnene til å bygge, svarte han:

” ... det er de som har penger som bygger i byer, det er ingen andre som bygger her. Og da kan man si på godt og vondt at når et selskap ville investere to hundre millioner på det stedet, så blir kommunen... vi blir glad for det. Altså kommunen og vi fagfolk vi vil bli glad for det. Og da er det å prøve å skape det beste ut av de to hundre millionene.” (Sitat planlegger).

På mange måter har altså utbyggere i Tromsø hatt et relativt fritt spillerom når det gjelder investeringer av kapital. Dette kan forstås som en konsekvens av at vi har en liberal byggetradisjon i Norge, og at kommunen i utgangspunktet er såpass positive til

investeringer i bykjernen, selv om utbyggerne selvfølgelig må holde seg innenfor de gjeldende planer og retningslinjer for sentrum, i hvert fall i utgangspunktet. Allikevel argumenterer informantene mine for at det er byggesaker som er det området i kommunepolitikken hvor de folkevalgte har størst innflytelse. I denne typen saker skal lokaldemokratiet i teorien stå sterkest. Når man tenker på utbyggernes muligheter til å legge føringer i startgropa, er dette et tilsynelatende paradoks.

Trafikk og parkering

Planleggingen av parkeringshuset på Nerstranda ble etter hvert behandlet som en egen sak i kommunestyret. Parkeringshuset var problematisk fordi det medførte noen ikke-ønskelige elementer i bystrukturen, da særlig med tanke på tilføringen av så mye biltrafikk inn i bykjernen. I forrige kapittel viste jeg at utbyggerne hadde overbevisende argumenter for å plassere dette parkeringshuset i kjøpesenteret, og ikke i fjellanlegget som var ønsket fra et miljø – standpunkt og i sentrumsplanen fra 1990. Brukervennligheten ble brukt som argument. Det ble vurdert som lite hensiktsmessig å ikke plassere dette i forhold til behovene til brukerne av senteret. Allikevel var det nok risikoen for tap av kapital som var utbyggernes egentlige frykt. For uten lett tilgang til bil vil folk handle mindre.

”Når det gjelder parkeringshuset synes koblingen å være en forutsetning for etableringen av et så betydelig forretningsareal som også kan omfatte etablering av en større dagligvareforretning.” (Reguleringsplan for Nerstranda, 1996: 52).

Slik jeg forstår det var det imidlertid de konkrete planene om parkeringsutbygging som overbeviste kommunen om å gi tillatelse. I reguleringsplanen for Nerstranda står det nemlig at det i tiden før planleggingen av Nerstranda ville gå tapt rundt 250 parkeringsplasser i forbindelse med Byggingen av Ishavshotellet og Sørbyprosjektet. Disse måtte erstattes. Dette argumentet for bygging kom i tillegg til at parkeringshuset, av utbygger, ble sett på som en forutsetning for prosjektet.

Planen var i utgangspunktet at kommunen skulle gå inn med 43 millioner kroner i parkeringsanlegget, og at det dermed skulle være et parkeringsanlegg i kommunal regi. Dette ble imidlertid frafalt.

”Uten et parkeringsanlegg blir det intet forretningsbygg på Nerstranda. Det sier daglig leder for Nerstranda A/S, (...), etter at kommunaldirektør (...) har vendt tommelen ned for at kommunen skal gå inn med nærmere 43 millioner kroner i parkeringsanlegget som planlegges.” (Nordlys 24.11.95).

Årsaken til at kommunen gikk tilbake på planen om et kommunalt anlegg, var antageligvis den heftige politiske debatten som kom i etterkant av vedtaket av parkeringshuset på Nerstranda. Flere politikere reagerte på det ulønnsomme for kommunen ved en slik investering. En kommunepolitiker uttalte: *”Skal kommunen selv drive parkeringsanlegget på Nerstranda vil man ikke få overskudd før i 2017.”* (Nordlys 08.02.96). Det endte med at kommunestyret stemte mot den kommunale driften av anlegget. Selv om daglig leder av Nerstranda A/S hadde truet med å ikke bygge om kommunen trakk seg, så viste dette seg å være en tom trussel. Kommunestyret vedtok til slutt at *”(...) offentlig parkering drives i privat regi.”* (Reguleringsplan for Nerstranda 1996: 47). Kommunestyret gjorde i denne saken et vedtak som også la noen føringer på reguleringssaken:

- 1. Etablering av et offentlig avgiftsparkeringsanlegg for inntil 250 biler på Nerstranda vil være gunstig både m.h.t. lokalisering og trafikkavvikling for å betjene Sørbyen på en tilfredsstillende måte.*
- 2. Tromsø kommune gir Nerstranda A/S tillatelse til å drive et offentlig parkeringshus på Nerstranda, forutsatt at reguleringsplan for området godkjennes for slik bruk.*
- 3. Kommunestyret ber om at det blir utarbeidet muligheter for etablering av et antall parkeringsplasser i fjell. Dette gjelder både adkomstmessige og kostnadsmessige forhold.*
- 4. Trafikk til og fra Parkeringshuset skal reguleres slik at all biltrafikk skal styres inn fra sør. (Ibid: 50).*

I punkt tre og fire forsøker kommunen å begrense bytrafikken i så stor grad som mulig. Utarbeidingen av parkeringsplasser i fjell ville på lang sikt føre til en trafikkavlastning for bykjernen. En innkjøring fra sør hindret biltrafikken i å komme for langt inn i bykjernen og handelsområdet.

Det innadvendte huset

Diskusjonen om kjøpesenterets utseende og dets integrering i byrommet foregikk for det meste innad mellom planleggingens aktører. Den kjennetegnes av en ulik grunnholdning til byrommet og dets bestanddeler. Konflikten foregikk mellom to aktører tidlig i planleggingsfasen, administrasjonen (planleggerne) og utbyggerne av prosjektet. Kjøpesenteret var ønsket i sentrum fordi det ville være en vekstskapende og vitaliserende faktor. Mine informanter både på planlegger og på utbygger – siden forteller om kjøpesenterets dilemma i en hver planleggingssak. I sin natur er kjøpesenteret et utelukkende eller innlukkende fenomen. Det betyr at det skal fungere som en liten by i seg selv, og ikke som en del av en større enhet – byrommet. Dette prinsippet går på akkord med byplanleggingens grunnideer som bygger på ønsket om en by som er åpen og tilgjengelig.

”De aller fleste kjøpesentre har ei atriums - løsning, det betyr at du har et fellesareal i midten. Og det vil man ikke fra et byplanmessig synspunkt ha. Man skal ha fellesarealet ut mot en plass, ut mot en gate og sånn.” (Sitat utbygger).

Slik jeg forstår det ønsker utbyggerne generelt at kjøpesenteret skal fungere som en egen ”fullstendig” enhet for å holde folk inne så å si. Dette ser man klare eksempler på i kjøpesenterets innvendige design. For eksempel plasseringen av trapper og innganger, caféer og andre oppholdsarealer. Man får liksom en følelse av å bli trukket inn i kjøpesenterets altoppslukende univers i det man tar steget inn.

I likhet med Vinterbro – senteret kan også Nerstranda Senter beskrives slik:

”Bygningen vender bort fra sine egne omgivelser. Det er ikke forsiden, men baksiden som ligger ut mot hovedveien.” (Krange og Strandbu 1996: 26).

Det er den indre arkitekturen som er essensiell i kjøpesenterets utforming, i klar motsetning til den ytre arkitektur som er grunnleggende i byplanlegningen.

”Mellom planleggere og utbyggere så var den største konflikten ”det innadvendte huset”. Det må jeg forklare litt, fordi at med kjøpesenter som dette da skulle bli, så ønsket vi å ha en stor inngang som sugde alle folkene inn til et indre rom – et indre offentlig rom. For å si det sånn så kommuniserte bygget dårlig med parken utenfor.” (Sitat planlegger).

Planleggerne mente at det arkitektoniske forslaget fra utbyggerne ikke var tilpasset de omgivelsene det skulle stå i, nemlig et sentralt byrom. Ifølge denne siste informanten min så var ikke høyden noe problem ved Nerstranda – prosjektet. I motsetning til Kulturavdelingen som la inn innsigelse, hadde byutvikling ingen problemer med senterets høyde. De var heller bekymret for byggets massive uttrykk.

”Den største konflikten er ikke byggehøyden, men det ”innadvendte bygget”, særlig i første og annen etasje. Jeg vil også si de lange fasadene. Det er jo en mye større negativ faktor, syns jeg, enn høyden.” (Sitat planlegger).

Kjøpesenter - konflikten er grunnleggende i debatten om Nerstranda – prosjektet, i likhet med debattene om andre kjøpesentre. Den satte rammer for planleggenes og utbyggernes tenkemåte for hva et kjøpesenter var eller kunne være. Konflikten er derfor sentral i det man skal avgrense diskursen. Dette er fordi den i bunn og grunn handler om kommunikasjon, som planleggeren jeg intervjuet uttalte så handler det om byggets kommunisering med byrommet rundt. De estetiske sidene ved prosjektet er viktige for by – konteksten. Kjøpesenterdebatten er et typisk eksempel på hvordan ideers kontekstuelle rammer kan være med på å skape grenser for tenkemåte. Utbyggerne tok ikke til etterretning planleggenes anbefalinger om større åpenhet, men valgte heller å kjøre sitt eget løp og pleie prosjektet framfor byrommet.

Etableringsangst?

En annen debatt om kjøpesentrenes betydning for Ishavsbyen var også til stede i tiden rundt etableringen av Nerstranda – senteret. Nerstranda kom som det siste i rekken av flere store kjøpesenteretableringer i Tromsø - området på begynnelsen av nittitallet. Disse

ble sett som beviset for et økt konsum og forbrukermønster blant byens innbyggere, men det ble også sådd tvil om overkapasitet.

”Det er grunn til å frykte overkapasitet i handelsnæringa i Tromsø. De nye kjøpesentrene forutsetter en formidabel omsetningsvekst.” (Nordlys 09.05.97).

Den store veksten ville ifølge spådommene i media også føre med seg en identitetsendring i sentrum.

”En vil måtte regne med en kraftig endring i bystrukturen, sier Per Gunnar Rasmussen, direktør for Varehandelens høyskole, når han blir forelagt utbyggingsplanene i Tromsø. Han tror at utbyggingen av kjøpesentra i Tromsø vil bety at de gamle butikkene legges ned og at sentrum blir mindre.” (Nordlys 09.05.97).

Frykten var at sentrum til slutt skulle ende opp som *”..kebab, pizza, øl og billigbutikker.”* (Ibid). Altså at det skulle skje en funksjonstømming av bykjernen som følge av de nye etableringene. Dette ville i neste omgang føre til et dødt sentrum, men frykten tok ikke høyde for kommunens sentrumspolitik, som jeg kommer tilbake til under.

Sentrumsplanlegging: estetikk og kontekst

I Nerstranda – saken var også andre sider ved prosjektet oppe til diskusjon. De estetiske vurderingene dreide seg ikke bare om kjøpesenterets lukkethet, men også om byggets volum, høyde og fasader, altså byggets estetiske og kontekstuelle sider. Planleggeren som jeg snakket med, uttalte når det gjaldt Nerstranda:

”... du skulle lage et bygg som kom til å sprengte byens skala.” (Sitat planlegger).

Han uttalte videre at da var det viktig med et godt samarbeid mellom planleggere og utbyggerne av prosjektet, noe som de altså oppnådde her. Skalaen det her var snakk om dreide seg om de daværende grenser for høyde og volum i bykjernen. Nerstranda gikk utover disse, særlig med tanke på byggets plassering i havneområdet, hvor det tradisjonelt har blitt bygd relativt lavt og smalt.

Et år etter at Nerstranda stod ferdig, ble det gjennomført og presentert en innringskampanje i avisa Nordlys. Her ble kjøpesenteret trukket fram som et eksempel på bygg som ikke burde vært i sentrum, fordi det er med på å bygge byen inne:

”Skal byen bevare sitt særpreg må det bygges ”lommer” slik at det blir mulig å se inn i byen fra sjøsiden, og mulig å se sjøen fra områder i byen.” (Nordlys, 30.01.98).

En annen innringer uttalte i samme artikkel at:

”Vi skulle jo egentlig være ”byen mot sundet”, men når man ser Nerstranda, så kunne vi heller kalles ”blokken mot sundet”. Til slutt blir vi helt innebygd. (Ibid).

Også blant lekfolk var det delte meninger om bygging i strandsonen, og dennes påvirkning på byens struktur. Forholdet til havet viser seg å være sentralt for innbyggerne i Tromsø. Det er viktig å se havet og å bli sett fra havet:

” Ved å bygge et stort bygg framfor mange småhøye – Nerstranda for eksempel – klarer vi å skjerme strandsonen og sentrum.” (Ibid).

I tillegg til å være stort og klumpete, kom Nerstranda også til å blokkere en gammel siktlinje i bysentrum, mellom Fiskegata og sundet. Denne siktlinja var det en del debatt om i for - og etterkant av prosjektet. Særlig fylkeskommunens Kulturvernabdeling var misfornøyd med blokkeringen av denne, men utbygger forsvarte blokkeringen med at:

”..den siktlinja har ikke eksistert på de siste femti år, så det er jo et strålende eksempel på hvor feil debattene kan gå.” (Sitat utbygger).

Siktlinja gjaldt altså smuget mellom Fiskegata og sjøen. I den opprinnelige reguleringsplanen var denne linja tegnet inn som en glasspassasje. Denne skulle det være mulig å gå tvers igjennom, i tillegg til at den skulle gi større åpenhet – lys og luft – til bygget.

”Arkitektene har tilstrebet at prosjektet skal oppfattes som to kvartaler delt av en glassoverbygget gate i forlengelsen av Fiskegata. Glassgangen gjennom bygget kan

vanskelig oppfattes som en gate, selv om den til en viss grad øker kontakten med sjøen og deler opp det store volumet.” (Reguleringsplan for Nerstranda 1996: 54).

Denne glasspassasjen ble i likhet med andre fasademessige planer kuttet av utbygger i byggeprosessen. Noe som førte til at den endelige fasaden ble relativt forskjellig fra de presenterte tegningene.

”Plansjefen har påpekt betenkelighetene både ved å trekke så mye biltrafikk inn i sentrum som i dette tilfellet, og faren for at dette forsterker tyngdepunktet for sentrum sørover i motsetning til vekst nordover. På en annen side mener vi at etableringen av dette forretningskomplekset kan styrke sentrum i konkurransen med handelsparkene på Langnes og Hungeren i samsvar med forslaget til miljøbyprogram.” (Reguleringsplan for Nerstranda 1996: 60).

Slik jeg forstår det vurderte plansjefen her sørbyen og nordbyen mot hverandre når det gjaldt byvekst. Han fryktet en forskyvning av sentrums tyngdepunkt ved lokaliseringen av kjøpesenteret, men valgte til slutt å vurdere andre faktorer som viktigere. Plansjefen understreker også en annen plass i reguleringsplanen at det er umulig for planleggerne å skulle styre en slik utvikling, men at de kun kan legge til rette for det som var ønskelig (Ibid). Dette utsagnet kan forstås som en form for ansvarsfraskrivning fra administrasjonens side, og må ses i sammenheng med den liberalistiske holdningen i byutviklingen. En kan da spørre seg hvem som har mulighet til å styre utviklingen når planleggerne fraskriver seg ansvaret.

Høydeproblematikk

”Skyggeprotest mot Strandtorget” (Nordlys 10.04.95). Planleggingsprosessen rundt Nerstranda var som vist ikke bare konsensuspreget, også naboene hadde innvendinger til planene her. Det var særlig skyggeleggingen av torget som ble ansett som problematisk. Skyggeprotesten i bladet Nordlys ble framsatt av et konkurrerende byggefirma som hadde jobbet frem planene om Nerstranda Park. Disse planene ble ved det nye forslaget om kjøpesenter lagt på hylla av kommunen. Utbyggerne argumenterte mot denne påstanden om skyggelegging av torget:

”Både skissene og modellen vi har i øyeblikket, er ikke høyere enn det bygget som står på tomta i dag. Mot Strandtorget er det fire etasjer, mens vi mot Strandvegen går ned til tre etasjer – nettopp for å gi lys og luft.” (Nordlys: 11.04.95).

Som kjent er det delte meninger om hvorvidt ”lys og luft” er det rette begrepsparet for å beskrive denne bygningen og dens kontekst.

Fylkeskommunens Kulturetat ønsket som nevnt å bevare den eksisterende bebyggelsen på tomta. De kom og med en rekke andre anbefalinger i forhold til prosjektet. Blant annet ønsket de en samlet plan for utbyggingsmønster og byggebegrensning for hele havneområdet mellom bryggeriet og Ishavshotellet. De ønsket og at all parkering for sørbyen skulle legges til Sentrumstangenten, altså i fjell. De ville også at det søndre hovedvolumet av den nye blokka burde bearbeides med tanke på oppdeling med hensyn til fasaden mot havna – altså et åpnere alternativ enn det som ble presentert. (Reguleringsplan for Nerstranda 1996: 56). I tillegg til disse innvendingene mot planen varslet også Kulturetaten innsigelse mot boliglamellens høyde. Plansjefen tok denne innsigelsen til etterretning og påla søkeren å redusere høyden, for å unngå mekling med fylkesmannen og en eventuell avgjørelse i departementet (Ibid).

Diskursen rundt Nerstranda

Etter å ha gjennomgått det jeg mener er diskursens viktigste punkter, finner jeg at diskursen om Nerstranda – senteret strekker seg over tre dimensjoner, nemlig de (1) økonomiske, de (2) miljømessige og de (3) estetisk – romlige. Det har ikke blitt diskutert utover disse tematiske avgrensningene. Det var visse temaer som ble problematisert i større grad enn andre i denne kjøpesenterdiskursen, og det var selvfølgelig ulik grad av engasjement i befolkningen generelt og i deltager – gruppene når det gjaldt debattpunktene jeg har gjennomgått her.

Nerstranda – diskursen

1. *Økonomiske aspekter: lønnsomhet, vekst, drager – effekt, økonomisk vitalisering, sentrumsutvikling.*

2. *Miljømessige aspekter: kulturvern, miljøhensyn – trafikkstøy og forurensning, lys og luft*
3. *Estetisk – romlige aspekter (både indre og ytre): det innadvendte bygget, materiell vitalisering, siktlinjer, åpenhet mot sjøen, lys og skygge.*

Disse tre tematiske delene ved Nerstranda – diskursen forstår jeg som ulike underdiskurser innleiret i hoveddiskursen om kjøpesenteret. Hver og en av disse elementene kan opptre som egne diskursen eller som deler av andre hoveddiskurser.

Det grunnleggende ved et slikt byggeprosjekt er selvsagt at det skal gi profitt, først og fremst for utbyggerne og i neste omgang for lokaliseringsområdet. Diskursens økonomiske aspekter ble ivaretatt av utbyggerne av prosjektet, men også de kommunale aktørene måtte ta hensyn til prosjektets lønnsomhet – da særlig med tanke på lokaliseringen. Vitaliserings – tanken innebar en ide om grunnleggende materiell og dermed investeringsmessig opprusting av tomtene i sørbyen. De økonomiske aspektene ved et slikt prosjekt var også viktige for brukergrupper i byen, kanskje særlig for handelsstandforeningen som ønsket dette prosjektet hjertelig velkommen, til tross for litt murring blant noen av de etablerte butikkeierne i sentrum.

Både utbyggerne og kommunens planleggere kan i følge Neumann forstås som *posisjoner* i diskursen:

”Når bærere av samme representasjon (de som fremmer bud på virkeligheten som ligner på hverandre) er institusjonalisert, utgjør de en posisjon i diskursen.” (Neumann 2001: 33).

Begge gruppene har en særegen tilnærmingstype til feltet som er faglig begrunnet av den institusjonen de jobber for. Mens utbyggerne i den sammenheng må karakteriseres som kapitalister, må kommunens planleggere forstås som rasjonalister, fordi de syr sammen gjennomførbare planer. Planleggingen i kommunen innehar en rekke flere hensyn enn den private planleggingen. Prosjektet skal tilpasses en kontekst, og denne tilpasningen skjer på flere nivåer.

De miljømessige aspektene ved diskursen om Nerstranda interesserte utbyggerne i mindre grad. Her var det også kommunens planleggere og politikere som var dominerende aktører, da særlig med tanke på arbeidet med miljøbyplanen. I diskusjonen om det eventuelle parkeringshuset på Nerstranda var det også heftige miljøengasjerte meningsytringer fra politikere, både i kommunestyret og i media. Kulturvernet ble i stor grad ivaretatt av Fylkeskommunens Kulturvernavdeling. Jeg tør påstå at kulturminnevern ikke var en viktig prioritering i kommunens organer, og denne problematikken ble etter hvert overført til byantikvaren. Miljøvern var heller ikke noe stort tema hos folk generelt når det gjaldt denne saken, men da heller et engasjement for bystruktur.

Når det gjelder byplanlegging har jeg etter hvert med oppgave – arbeidet funnet ut at folk flest har sterke meninger om akkurat dette temaet. Det er dessverre ikke noe som gjenspeiler seg i den offentlige debatten, hvor man ofte kun hører de privilegerte aktørenes meninger – det er som oftest de profesjonelle som snakker. I enkeltsaker, som dreier seg om endring av bystruktur, har det en tendens til å dukke opp mange engasjerte avisinnlegg – særlig fra berørte naboer. I den allerede omtalte innringningskampanjen i etterkant av planforslaget, kom det frem at akkurat dette prosjektet vakte harme hos engasjerte på grunn av høyden og volumet. Under saksbehandlingen var det først og fremst naboene som kom med innvendinger og bekymringer til kommunen, da særlig om skyggelegging av Strandtorget. Kulturvernavdelingen var som nevnt sterkt inne i spørsmålene om høyder og siktlinjer. Planleggerne i kommunen tok hensyn til både de indre og de ytre sidene når det gjaldt Nerstrandas estetisk – romlige aspekter. De ytre sidene handlet om tilpasning til konteksten, de foretok altså en strukturtilpasning både med tanke på tilpasning til materiell struktur og tilpasning til byens rom. Byrommet inneholder som kjent både materielle og ikke – materielle kvaliteter. Prosjektets indre sider dreide seg om Nerstrandas utseende, og struktureringen av byggets fellesareal.

5.4 Periode 2: Sentrum Terrasse

I avsnittet under ønsker jeg å vise hvordan byutviklingsdiskursen formet utviklingen av Sentrum Terrasse – prosjektet. Jeg vil også vise de forskjellige aktørenes ulike engasjement og arbeidsmetoder i saken. Til slutt vil jeg forsøke å vise hvordan denne saken var med på å omdefinere grensene for diskursen omkring byutvikling. Jeg vil da ta for meg den tematikken som ble diskutert mens prosjektet var under arbeid.

Kommunikasjon og strategi

Som nevnt i felt og kontekst – kapitlet la utbyggeren for Sentrum Terrasse inn en byggesøknad basert på sentrumsplanens målsetninger for dette del -området. Søknaden var altså tilpasset kommunale behov, med tanke på den store boligandelen og byutviklings ønsker om høyhus i dette 'omdanningsområdet'. Utbyggerne hadde en strategi om å designe et bygg som var ønsket av kommunen, men de kunne allikevel ikke være helt sikre på mottakelsen:

”(...) det var litt vanskelig å forutsi hvor byutvikling ville gå hen, og hvor politikerne ville gå hen. Kommunen jobba med en sentrumsplan for hele byen, de jobba med del – planer for en del kvartaler i sentrum i tillegg til at vi fremma reguleringsplan. Så vi tok noen av intensjonene som var i planen, nemlig å få til en høyhusbebyggelse i det kvartalet, med oss videre.” (Sitat utbygger).

Utbyggerne forsøkte altså å ”lese” byutvikling for å finne ut hvilke føringer de burde legge for at prosjektet skulle bli godkjent. Det at de lå i forkant, gav de disse aktørene en følelse av kontroll. Jeg skal senere i oppgaven vise hvordan denne typen av strategier kan forstås som former for maktbruk.

Selv om utbyggerne la inn et konkret forslag om høyhus, var det byutvikling som ønsket å bygge *virkelig* høyt. Det ble forstått slik av de andre aktørene at byutvikling la fram et forslag på tretten etasjer for dette prosjektet. Ifølge Kulturvernavdelingen er det ofte slik at det er byutvikling som ønsker at utbyggerne skal bygge så høyt som mulig, de oppfordrer til maksimal tomteutnyttelse, noe som er underlig fra Fylkeskulturs synspunkt.

”Mange ganger når utbyggerne har møter med oss sånn som de skal ha etter loven, så refererer de hva de har fått beskjed om på byutvikling. Og da er det veldig tydelig at det ofte blir lagt noen tidlige føringer fra byutviklingssjefen. Og det de sier da går som regel på at byutviklingssjefen sier: Skal du bare bygge så lite? Jeg synes du skulle bygge mye høyere!” (Sitat fylkeskonservator).

Nå skal det sies at akkurat i denne saken var forslaget på 13 etasjer kun et eksperiment fra byutviklings side. De lagde en data- animert modellstudie over hele byen for å se hvor store høyder byen kunne tåle. Planleggeren jeg intervjuet forklarte det slik:

”Hadde det vært et torg her så hadde vi jo aldri foreslått det. Så man kan heller si at vi testa ut tretten etasjer for å fastslå at ti etasjer gikk bra.” (Sitat planlegger)

Denne underliggende forundringen fra fylkeskommunens side over byutviklings metoder i byplansaker er et eksempel på konfliktene mellom to posisjoneringer i diskursen. Det skal veldig mye til for å oppnå en forståelse mellom disse to aktørgruppene, fordi de har forskjellige agendaer i feltet. Dette kommer jeg nærmere inn på i neste kapittel.

Viktigste saksgrunnlag: sentrumsplanen som aldri ble vedtatt

Reguleringsplan for Sentrum Terrasse åpner med et referat fra Kommunedelplan for sentrum (Sentrumsplanen), som da hadde ligget ute til offentlig ettersyn i to omganger. Her begrunnes prosjektet med at det ligger i et omdanningsområde. I følge sentrumsplanen skal omdanningsområder i motsetning til verneområder ”(...) ta hovedtyngden av den fremtidige veksten.” (Reguleringsplan for Sentrum Terrasse 2000: 3). Grunnen til denne inndelingen av bydelsområder er slik jeg forstår det å kombinere vern – og vekst i praktisk planlegging. Da for å sikre disse to viktige målsetningene for Tromsø sentrum.

”Samtidig med at sentrumsplanen lå ute til offentlig ettersyn første gang ble det gjort et utredningsarbeide i to av sentrumsplanens omdanningsområder: delområde 2, Prostnesset og delområde 8, Grønnegata sør.” (Ibid).

I dette utredningsarbeidet gjennomgikk Byutvikling de tre alterantivene S, M, L og XL for delområde 8 Grønnegata sør. De vurderte da Large - alternativet som å være mest egnet for området. Begrunnelsene for dette var:

”I en samla vurdering vektlegges følgende tema:

- Byens rolle som tyngdepunkt for bolig bør styrkes ved planberedskap for slike etableringer,*
- Muligheter for stor andel av boliger for oppfyllelse av politisk vedtatt målsetting om 1000 nye boliger i sentrum,*
- Mulighet for å realisere allmenningen og la den gripe over Grønnegata er strategisk viktig for byutviklinga i området,*
- Mulighet for realisering av miljøprioritert gjennomkjøring er avgjørende for velfungerende forretninger i området,*

- Siktlinjer anses ivaretatt på en tilfredsstillende måte ved å fastholde det lave ”kirkedraget”,

- Kongsbakken er en viktig del av bybildet, og siktlinja mellom Kirkeparken og Kongsbakken beskriver nettopp denne viktige kontakten i amfiet.

På den bakgrunn anbefales alternativ 3 (Large – alternativet) som grunnlag for utarbeidelse av kommuneldeplan for delområde 8 – Grønnegata.” (Reguleringsplan for Sentrum Terrasse 2000).

Her blir de estetiske, boligmessige, trafikkrelaterte og handelsmessige sider ved byrommet vurdert i en helhet. En kan se at miljø – aspektet som var så dominerende i Nerstranda - saken, nesten er helt borte i disse retningslinjene. Dette kan være et tegn på at miljøbyplanen er ´ute av mote´.

Large var byutviklings forslag til reguleringsplan, og dette ble som kjent ikke vedtatt i kommunestyret. Soneinndelingen, i omdannings- og bevaringsområder, var en konsekvens av planmetoden ”Spillet om Tromsø”, som ble utviklet under arbeidet med miljøbyplanen.

Utbyggers taktikker

Også i denne saken var det de to samme hovedaktørene som styrte mesteparten av prosjektets utvikling – Byutvikling og utbyggerne. Saken utspilte seg etter hvert som et slags spill mellom disse to aktørene, hvor det gjaldt å ligge i forkant og å få politikerne over på sin side. Det var særlig utbyggerne som hadde en offensiv rolle i utbyggingsprosessen. Utbyggernes sterkeste kort i dette spillet var å gå direkte til politikerne, for det var til slutt kommunens folkevalgte som skulle avgjøre det hele.

”(...) jeg selvfølgelig brukte mine kontakter, etter at det begynte å bli en vanskelig sak og byutvikling hadde et eget forslag, til å fremlegge vår plan for de politiske organene, både til planutvalget og kommunestyret med hensyn til å kunne velge riktig i forhold til valg av løsning. Der er en akseptert og tillatt måte fordi at det tross alt er byutvikling som skriver saksfremlegget og fremhever fordeler og ulemper.” (Sitat utbygger)

Dette gjorde de i tillegg til aktivt å bruke Tromsøs aviser for å fremheve sine standpunkter. Utbyggerne gikk altså i denne saken omveier rundt de tradisjonelle organene for godkjenning av reguleringsplanen.

Jeg har påvist at hovedaktørene i denne saksbehandlingen var utbyggerne og kommunen. Fylkeskommunen hadde imidlertid også en viktig rolle i planleggingsfasen. Som jeg har nevnt ble det lagt fram to reguleringsplaner til politikerne. Utbyggers forslag var et resultat av tett samarbeid med fylkeskommunen. De tre aktørene byutvikling, utbyggerne og Kulturavdelingen forstår jeg derfor som ulike posisjoner i diskursen om Sentrum Terrasse, med ulik grad av innflytelse på planleggingsprosessen. Utbyggerne tok selv kontakt med fylkeskommunens kulturvern og foreslo samarbeid. Dette var altså etter at Kulturvernavdelingen truet med innsigelse på noen punkter av prosjektet som gjaldt riving av hus på tomte.

”Det var en hestehandel hvor utbyggeren hadde erfart at kommer man opp i bevaringsspørsmål, så går tida. Og utbyggeren flørtet da med fylkeskommunen ved å foreslå at de to bevaringsverdige husene i det kvartalet ble beholdt, men at det ene ble flyttet – justert og det andre hevet. Og at de også lovte å sette dem i stand. Og den flørten førte jo fram. (...) Og da ble det jo slik at disse står som sånne artige kulisser til dette prosjektet.” (Sitat planlegger).

Det er også interessant å se på medieoppslagene som fulgte av denne vern- konflikten blant de involverte aktørene. I en artikkel i Nordlys 27.03.01 går Sentrum Terrasses nærmeste nabo til angrep på utbyggers, etter oppfatning, ufine taktikker i denne bevaringssaken:

”[...] den mest berørte naboen av leilighetskomplekset Sentrum Terrasse i Tromsø mener utbyggerne har vist en utilslørt sleip framgangsmåte. Da kommunen behandlet byggesøknaden fra Sentrum Terrasse om å få bygge det 10- etasjede høyhuset, sa utbyggeren at det lille gamle huset i Vestregata 25 skulle bevares. Med denne premissen fikk Sentrum Terrasse AS byggetillatelse for leilighetskomplekset. [...] Men for et par uker siden hadde Sentrum Terrasse AS ombestemt seg. De søkte om reguleringsendring og rivetillatelse for det 160 år gamle huset.” (Nordlys 27.03.01).

Dette reagerte altså den nærmeste naboen kraftig på, og mente at utbygger førte kommunen bak lyset ved at de i realiteten hadde tenkt å rive dette huset, mens de samtidig sa at det skulle bevares. Dette ble også påstått fra fylkeskommunens side:

”Etter at de selv hadde foreslått reguleringsplanen så kom de og skulle rive det, og da ble utbygger sitert i avisen hvor de sa at – det forslaget til vern – det var bare for at vi skulle gi oss. De hadde aldri ment det. De hadde ment hele tiden at de skulle rive, men bare for å lure oss. Og det synes jeg jo er sterkt at de selv går ut i avisen og mener det. Men de nådde ikke frem i den saken faktisk. Der sto kommunen imot.” (Sitat fylkeskonservator).

Når jeg snakket med utbygger, tok de derimot sterk avstand fra disse beskyldningene i avisartikkelen og fra intervjuet med fylkeskonservator. De begrunnet meningsendringen med at de kun oppfattet de politiske signalene som kom om å rive bygget i etterkant av reguleringsøknaden.

Kulturvernavdelingen la også inn trussel om innsigelse ved de foreslåtte endringene av Håkon den gamles gate (foreslått allmenning) i forkant av samarbeidet med utbyggerne. Dette ble senere tatt til etterretning av planutvalget i kommunen som stemte ned forslaget. De valgte å opprettholde den opprinnelige bredden i Håkon den gamles gate på 13 – 15 meter. (Reguleringsplan for Sentrum Terrasse 2000: 6).

Slik jeg forstår det var diskusjonen om vern av de to gamle husene på tomten overflateprosjeksjonen av en mer grunnleggende debatt om byen – nemlig kampen mellom det gamle og det nye. Husene ble for de involverte et symbol på den gamle byen og på tradisjonen, mens Sentrum Terrasse ble symbolet på ”den nye tid”. Det at utbygger til slutt måtte gi seg, og lot husene stå på tomten var dermed en seier for tradisjonen. Dette var allikevel ikke en seier for Kulturvernavdelingen, som etter samarbeidet følte seg lurt av utbyggerne. De trengte dessuten hjelp av kommunen for å få sine bevarings – ønsker igjennom i reguleringsplanen.

Naboklager

De første til å legge inn protester mot det nye prosjektet var også i dette tilfellet naboene. Deres engasjement var selvfølgelig grunnet i en direkte berøring med Sentrum Terrasse. Som i Nerstranda – prosjektet var det også her skyggeleggingen som var det store

problemet for naboene, i tillegg til byggets høyde som ble ansett som ødeleggende for nærmiljøet.

”Jeg er ganske sjokkert over nybygget som planlegges i Vestregata [Sentrum Terrasse]. Det blir som en vegg foran oss som bor i Parkgata, og ødelegger det som Tromsø faktisk er kjent for; nemlig at husene ligger i trappeformasjoner oppover.” (Nordlys 30.01.98).

Innskriveren oppfatter med andre ord Sentrum Terrasse som et angrep på byens identitet, og legger stor vekt på bakkens *fjernvirkning* som en viktig faktor å opprettholde – trappeformasjonene sees best fra sjøen eller fra fastlandet.

Det blir i dette ene brevet jeg har tatt for meg, henvist til en reportasje i Nordlys 08.10.99 om utbygging av Tromstrygd - kvartalet med et høyhus på elleve etasjer (altså før høyden ble ”kuttet”). Naboen som klagde pr. brev til utbyggerne mente nemlig at:

”Dette sentrale tema om prosjektets virkning på omgivelsene er etter mitt skjønn mangelfullt utredet og er ikke vist i avisoppslaget.[...] Prosjektet må presentere konsekvensene av skyggevirkningene for omgivelsene, eiendommene i nabokvartalene. [...] I avisartikkelen blir det fremhevet at prosjektet strekker seg i høyden for å gi boligene lys og utsikt, men dette er på bekostning av lys og utsikt for andre.” (13.10.99).

Brevskriveren legger dessuten stor vekt på at skyggeleggingen fra dette bygget vil føre til nedising av Kongsbakken som hovedinnfartsåre vinterstid. (Ibid). Klagens skyggediagram for ulike årstider kommer jeg ikke inn på her. Som punkt to i klagen understreket innskriveren også nødvendigheten av å få illustrert alternativer til forslaget, da for eksempel karrestruktur med indre gårdsrom. (Reguleringsplan for Sentrum Terrasse 2000: 5). I svarbrevet fra utbyggerne lå det ved et brev med avslag på klagen fra det arkitektkontoret som utbygger anvendte i planleggingen. Her heter det at:

”Kun i de færreste tilfeller vil Sentrum Terrasse være dominerende i skyggeleggingen av gatebildet. De bygningene som ligger mot gaten har en slik størrelse at de likevel vil skyggelegge gatene. Den nevnte situasjonen med ising av Kongsbakkens nedre del kan selvsagt tidvis oppstå i fremtiden, men kan etter vårt syn ikke tillegges vekt. Det er her

kun snakk om en eventuell forflytting av isingspunktet i skjæringspunktet mellom sol og skygge.” (18.10.99).

Dette er en avvisning av det arkitektkontoret anser som en unødvendig klage. De bruker sin faglige ekspertise som begrunnelse for avvisningen. Arkitektenes perspektiv preges av en bedrevitenhet som følger med kunnskapsmakten. Byutvikling avviste kravet om alternative løsninger til Sentrum Terrasse med at Karre- alternativet allerede var utforsket gjennom alternativ ”Medium” i utredningen av området. De fant da ut at dette ville gi et mindre antall og dårligere boliger med hensyn til lys og luft – i tillegg til at det ville være dårligere i forhold til siktforbindelsen mellom Kongsbakken og Kirkeparken (Reguleringsplan for Sentrum Terrasse 2000). Denne avvisningen er og et eksempel på utsagn som kan tolkes innenfor et kunnskaps- maktperspektiv. Jeg går dypere inn på dette i neste kapittel.

Høyhusprotester

Allerede før Sentrum Terrasse- prosjektet var lagt fram til offentlig ettersyn konstaterte kommunen i et brev til utbygger at det fantes en sterk skepsis i befolkningen til de nye utbyggingsplanene.

”I forbindelse med offentlig ettersyn av sentrumsplanen og reguleringsplanene for henholdsvis utvidelsen av SAS- hotellet og Hotell Melange, konstaterer byutviklingssjefen at begge hotellprosjektene møter stor motstand både faglig og folkelig. Hovedtyngden av kritikken går på hotellenes utforming, høyde og volum. Det stilles spørsmål om kvalitetssikring og utforming av alternativer. Mye av den samme kritikken har blitt fremsatt i forhold til Sentrum Terrasse, selv om denne reguleringsplanen enda ikke er lagt frem til offentlig ettersyn.” (Vedrørende reguleringsplaner for SAS hotel, Melange hotel og Sentrum Terrasse: 21.12.99).

Oppstyret rundt Sentrum Terrasse hang altså sammen med planleggingen av Melange Hotellet og nybygget på SAS- hotellet. Som allerede nevnt kom disse sakene nesten samtidig til behandling hos byutvikling og i kommunestyret. Uvisst av hvilken grunn kom det altså på denne tiden en bølge av nye prosjekter som ville realiseres i sentrum.

Prosjektene var av en større skala og ble presentert mye tettere enn det som til da hadde vært vanlig i bykjernen. Dette må forstås som en viktig grunn til de massive protestene fra befolkningen. Noen av innbyggerne i Tromsø som jeg har snakket med, oppfattet det å stå utenfor og observere denne ekspansjonsprosessen som ganske fortvilende. Mange forsto det som om kommunen tok seg vann over hodet. Det virket som om politikerne fullstendig hadde sluttet å ta hensyn til lokalbefolkningen i beslutningsprosessene, og at de kun fungerte som de investerendes nikkedukker.

Høyhus – debatten dominerte diskursen etter Sentrum Terrasse – utbyggingen. Selv om diskusjonene da dreide seg om hotellplanene i byen, var det mange som hadde Sentrum terrasse i bakhodet. Dette prosjektet ble da et slags referansepunkt for de involverte høyhusmotstanderne. Det er høyhusproblematikken folk er mest opptatt av når det er snakk om dette bygget. I de fleste uformelle samtalene jeg har hatt med folk om utbygging i Tromsø, kommer Sentrum Terrasse fram som et skrekkeeksempel på feilslått planlegging på grunn av høyden og plasseringen i byrommet.

Motstanden mot høyhus var stor og høylytt. Noen kritiserte forkjemperne av høyhus for å ha misforstått begrepene modernitet og urbanitet.

”Vi blir ikke mer kontinentale av å bygge høyhus i vår lille by, snarere tvert imot.”
(Nordlys 21.01.00) Denne avisartikkelen var skrevet som svar på et innlegg for høyhus i Tromsø, hvor innskriveren satte *”(...) likhetstegn mellom modernitet og det å bygge høyt.”* (Ibid).

Andre kritiserte kommunen og utbyggerne for å drive med maktovergrep, i det de ikke tok hensyn til folkemeningen. Sentrum Terrasse ble av mange oppfattet som et overgrep mot byens identitet og dermed et overgrep mot innbyggerne i Tromsø.

”Men å tillate et fjell i sentrum av en by på nesten 70 grader nord, med maksimal solhøyde på 43 grader og ikke minst med et unikt fjellandskap rundt oss på alle kanter, er ikke annet enn et overgrep.” (Nordlys 07.01.00).

Det var altså i forkant av byggingen, men etter planleggingen, at de fleste offentlige protestene mot prosjektet kom fram. Allikevel gikk Sentrum Terrasse gjennom med et stort flertall i kommunestyret, bare syv representanter stemte mot reguleringsplanen.

”Noe er i veien med byplansjef og politikere som er uinteressert i å lytte til hva innbyggerne mener om utformingen av Tromsø. [...] Høyhus i Tromsø er ”bad taste”. Det er vulgærkapitalisme hvordan men enn snur og vender på det.” (Nordlys 21.01.00).

I etterkant av byggeprosessen kom det derimot fram at flere av de som hadde vært forkjemperne for prosjektet i kommunestyret, var misfornøyde med det faktiske resultatet – bygget ble for høyt og massivt. I følge en av mine informanter fra planutvalget, kom flere av politikerne med uttalelser om at de ikke forsto hvor høyt bygget faktisk ble og at de ville stemt mot prosjektet hvis de hadde forstått konsekvensene.

”Jeg kan også legge til at Sentrum Terrasse har blitt ganske likt slik som politikerne vedtok det. Det er en del politikere som har sagt: ”Vi visste ikke at det ble sånn.” Men det bygget ble faktisk sånn som det var søkt.” (Sitat planlegger).

Årsaken til misforståelsen var ifølge de fornærmede kommunestyre- representantene en manglende evne til å kunne lese og tolke plantegninger.

”Ingen politikere har grunn til å være overrasket over hvordan Sentrum Terrasse har blitt. Vi hadde materiale som ga et fullverdig bilde av hvordan det ville bli. Det sier (..) (RV) som selv stemte imot prosjektet.” (Nordlys 14.09.02).

Selv om det var en sterk motstand i befolkningen mot Sentrum Terrasse, så mente deltagerne i planleggingsprosessen, de kommunale planleggerne og utbyggerne at alt hadde gått riktig for seg.

”Men når det gjelder akkurat denne debatten som gikk på høyhus, så kom jo den når denne planen skulle godkjennes i kommunestyret. Da hadde vi allerede jobba i halvannet år, og de andre planene som lå der hadde allerede også vært ute i media og ute blant politikerne.” (Intervju med utbygger).

Ifølge utbyggerne var heller ikke høyhusmotstanden et dominerende syn i byen før denne lille politiske grupperingen satte aksjonen i gang.

”Så liksom det som er problemet med den ene politiske grupperinga – den var jo veldig liten. Dette prosjektet gikk igjennom med førtifem mot fem stemmer i kommunestyret. Det var et enormt flertall for prosjektet. Så de fem eller seks som stemte mot det, er de som da følte at de ikke fikk rett i sine meninger, også starta de en aksjons- komité mot høyhus.” (Intervju med utbygger).

Slik jeg forstår det var ikke størrelsen på den politiske grupperinga representativ for høyhusmotstanden i befolkningen. Motstanden viste seg å være mye større enn det politikerne representerte.

Oppfatninger av sannhet, er som nevnt i teorikapitlet, avhengig av aktørenes posisjon i feltet og dermed deres perspektiv i diskursen. Jeg skrev i begynnelsen av dette avsnittet (over) at byutviklingskontoret merket høyhusmotstanden i befolkningen allerede en god stund før planene ble lagt ut til offentlig ettersyn. De skrev også dette i et brev til utbyggerne. Allikevel legger utbyggerne i intervjuet liten vekt på denne kjensgjerningen, og velger heller å se høyhusmotstanderne som en marginal politisk gruppe. Hvorvidt utbyggerne trodde på byutviklings merknader vet jeg ikke, men disse forskjellene i oppfatninger ser jeg på som et godt eksempel på Foucaults sannhetsforståelse. Sannheten er relativ og avhenger av sannhetsfortolkernes situering i feltet og i diskursen.

Estetikk og byrom

I motsetning til i en del tidligere ”stygge” byggesaker i sentrum, tok planleggerne i Sentrum Terrasse- saken sine forholdsregler med tanke på å sikre byggets utseende og plassering for å unngå senere kritikk. Jeg har allerede snakket en del om de forskjellige utformingskonseptene for området. Bruken av disse har som nevnt årsak i ”Spillet om Tromsø” og viser et ønske om en helhetlig og samstemmig byutforming. Kritikken i forkant av prosjektet førte også til valget om å dra en bestemmelse fra Plan og bygningslovens § 74 inn i reguleringsplanen:

”For å sikre tilfredsstillende estetisk utforming og skjønnhetssyn både i seg selv og i forhold til omgivelsene kreves at minimum tre prinsipielt forskjellige utformingskonsepter

skal være utredet som grunnlag for beslutning av bebyggelsesplan.” (Reguleringsplan for Sentrum Terrasse 2000: 8).

Byutvikling la også inn noen føringer i første forslag til reguleringsplan (både alt.1 og 2). Disse var:

”Allmenning langs Håkon den gamles gate, avgrensning av byggeområde på begge sider av Grønnegata, hensynet til det lave ”kirkedraget”, arealbruk, tomteutnyttelse samt maksimum etasjehøyde.” (Ibid: 9).

Allmenningen er et av byutviklings mer estetiske forslag i den nye bystrukturen som er foreslått, men som sagt la fylkeskultur inn innsigelse her og disse planene ble senere stoppet i planutvalget. Kirkedraget dreier seg om ivaretagelse av siktlinja – dvs. visuell kontakt - mellom Kongsparken og Kirkeparken. Mens arealbruk, tomteutnyttelse og maksimum etasjehøyde dreier seg om tetthets- aspektet – å få mest mulig ut av tomte. Byutvikling understreker i reguleringsplanen også viktigheten av utformingen på dette prosjektet:

”Byutviklingssjefen vil understreke at vi ønsker å legge vekt på kvalitet når det gjelder utforming også for at prosjektet skal være et positivt referanseprosjekt for fremtiden.” (Ibid: 9).

Allikevel var det endelige regulerings – alternativet derimot ikke helt etter byutviklings ønsker. Byplansjefen sier om dette forslaget:

”Forslaget var utviklet i dialog mellom kulturetaten og utbygger. Kulturetatens mulighet for å fremme innsigelse til forslaget lagde klare føringer på forslaget som nå forelå. Disse føringer var på flere punkter i strid med forslag til sentrumsplan (foreslått allmenning i Håkon den gamles gate og bevaring av Smidthuset og Vestregata 25).” (Reguleringsplan for Sentrum Terrasse 2000: 7).

Byutvikling var med andre ord ikke helt fornøyd med fylkeskulturs sterke innflytelse i denne saken, som ødela for noen av de nye målsetningene for sentrumsplanleggingen.

Forslaget om bebyggelsesplan ble det heller ikke noe av, da planutvalget og kommunestyret aksepterte søkerens reguleringsplan.

Sentrum Terrasse, en identitetsdebatt

Konflikten mellom vern og vekst kom sterkere fram nå enn tidligere. Sentrum har i de siste årene mer og mer blitt en arena for offentlig debatt. Dette har sin årsak i de store endringsprosessene som har skjedd i byen generelt og i bykjernen spesielt. Utbyggingen har ført til at vern har blitt et mer problematisk og ladet begrep. Vernaspektet har også blitt uløselig knyttet til vekst. En kan med andre ord sjelden snakke om det ene uten å ta høyde for det andre begrepet.

Den økte interessen for utbygging i sentrum må også forstås i sammenheng med at folk i de siste ti årene har trukket mer inn mot bykjernen. Det å bosette seg her har altså blitt mer attraktivt. En historiker som ble intervjuet i Nordlys forklarer utviklingen slik:

”Med nybygg som Sentrum Terrasse og Nerstranda senter blir det satset på næringsbygg og boliger i ett. Selv om forutsetningene selvsagt er annerledes er ikke dette noe nytt. På slutten av 1800- tallet hadde vi den tette byen med alle samfunnslag i bykjerna. [...] Fra begynnelsen av 1900- tallet skjer det ei ny- urbanisering og folk trekker tilbake til sentrum. [...] Forklaringen på dette kan man blant annet finne i politiske målsetninger om å stoppe den ressurskrevende byspredninga. Man ville benytte etablerte infrastrukturer. I dag er man tilbake til funksjonsblanding, mener han. [...] Men det fysiske uttrykket er noe helt nytt, påpeker Sveinulf Heggstad til slutt.” (Nordlys: 13.02.03)

Han forklarer altså årsaken til den økte interessen om boliger i sentrum til å være grunnet i politiske målsetninger. Ressurssparing er den viktigste grunnen, men han forklarer også disse prosessene som utgått fra historiske moter eller trender, i det man har hatt prosesser som har gått motsatt vei – mot en funksjonstømming av sentrum (Ibid). Funksjonalismen er et eksempel på en slik trend. Når vi både finner en økt funksjonsblanding i sentrum, en økt interesse for å bosette seg i sentrum og en påfølgende massiv utbygging, skaper dette forvirring og usikkerhet med tanke på hva som skal være byens identitet. I det noe

utvikler seg, må som kjent vår måte å tenke om dette på også utvikle seg, dvs. vår måte å oppfatte byen på og ilegge den mening. Denne siste prosessen tar lengre tid. Den kollektive meningsdannelsen må endre seg i takt med byen, men slike prosesser kan lett føre til gnisninger og kulturelle etterslep, særlig når utviklingen skjer såpass fort som her. Dette mener jeg høyhusprotestene er et godt eksempel på.

Som nevnt var miljøproblematikk et svært dominerende element i Nerstranda – saken. Da var miljøraken en politisk agenda, og tematikken var nærmest uunngåelig i enhver planleggingssak. Det dreide seg om miljøbevaring med fokus på å forkjempe forurensning og den globale miljøkampen. Når man så har kommet til begynnelsen av 2000- tallet er ikke denne problematikken så dominerende lengre. Det vil si: den er dominerende på en annen måte. En gikk fra et globalt perspektiv på miljøraken til et lokalt perspektiv med fokus på gjennomføring av visjonene fra miljøbyprogrammet. Det som nå ble viktig, var å videreføre de enkeltsakene som miljøbyprogrammet la føringer på, blant annet en videreføring av ”Spillet om Tromsø” som arbeidsmetode for sentrumsplanlegging. Det var ved bruk av denne planen at Byutvikling kom fram til sitt Large- utbyggingsforslag for øvre del av sentrum inkludert Sentrum Terrasse (Byrapport for Tromsø: 20.08.00). Som jeg skal vise under har det vært vanskelig for Tromsø kommune å kombinere miljøbyplanens og sentrumsplanens intensjoner, en forening av vern og vekst i sentrumsplanleggingen.

I Sentrum Terrasse- saken var den helt konkrete by - utformingen oppe til heftig debatt, j.fr. naboklagene og høyhusaksjonen. Innsigelsene her dreide seg om bevaring av sollys i sentrumsområdene og om skygge og vindforhold som følge av høyhus i bykjernen. Selve sollys- debatten kan virke litt merkelig for en som ikke kommer fra Tromsø, da ettersom disse husene ikke er *så* høye. Faktum er allikevel at dette er sårbare og lett påvirkelige forhold, fordi sola står såpass lavt store deler av året på 70 grader nord. Opptattheten av disse kontekstuelle sidene viser et sterkt engasjement for bymiljø i befolkningen.

Sentrum Terrasse var en prinsippdebatt som hadde sterk symbolverdi for de involverte og for byens innbyggere. Denne saken var slik jeg forstår det banebrytende for planlegging i byen, og det at de involverte fikk gjennomslag for Sentrum Terrasse viser at

sentrumsdebatten og byutviklingsdiskursen her tok en ny vending. Sentrum Terrasse ble i nyere tid banebrytende for å tenke i større volum ved sentrumsplanlegging.

Diskursen om Sentrum Terrasse

I motsetning til Nerstranda – saken som var basert på samarbeid mellom offentlige og private aktører, vil jeg påstå at planleggingen av Sentrum Terrasse var basert på konflikt mellom disse aktørgruppene. Saken var preget av et råere spill, hvor utbygger var den dominerende og ledende aktør og stort sett styrte alle ”regulerings – omgangene” med sine offensive angrep.

I likhet med Nerstranda – diskursen fant jeg også her de samme dimensjonene som kjennetegnet diskursens tematikk. Disse var: (1) den økonomiske dimensjonen, (2) den estetisk – romlige dimensjonen og (3) den miljømessige dimensjonen.

Jeg har her byttet om rekkefølgen til de siste dimensjons- typene. Grunnen til dette er at jeg finner prioriteringen hos de involverte aktørene forskjellig i Sentrum Terrasse - saken i forhold til i Nerstranda - saken.

Sentrum Terrasse – diskursen:

1. *Økonomi: lønnsomhet/ profitt for utbyggere, økt aktivitet v/ næringsvirksomhet.*
2. *Estetikk og romlighet: konteksthensyn: siktlinjer og fjernvirkning, fasadeutforming), område- omdanning, høyhusdebatt, utsikt og innebygging*
3. *Miljø: lys/ skygge og vindforhold, tetthet – kontra byspredning, kulturvern, (bevaring), byggehøyder, fotgjengertilpasninger.*

Også her forstår jeg disse aspektene som ulike underdiskurser til hoveddiskursen om Sentrum Terrasse. De er med andre ord enkeltelementer som har blitt innleiret i den omfattende byutviklingsdiskursen.

De økonomiske aspektene ved Sentrum Terrasse- diskursen dreide seg selvsagt først og fremst om utbyggenes profitt. Det handlet i tillegg om sentrum som handelssted, selv om planleggingen av butikker kanskje ikke var det viktigste aspektet i denne

planleggingsfasen. Som representasjon for byen, har selvsagt også dette bygget en handelsmessig rolle, ettersom det forteller noe om hvordan byen ønsker å være. Så både fra kommunens side og utbyggerens side var lønnsomheten et viktig poeng.

Byggets estetiske sider har vært dominerende i Sentrum Terrasse – saken. Høyden og volumet har i likhet med i Nerstranda – saken vært viktige aspekter i debatten.

Dette mener jeg er fordi saken har møtt såpass mye motstand i befolkningen, men også fordi prosjektet skulle være et slags foregangsprosjekt for den nye sentrumsplanen.

Sentrum Terrasse skulle også være preget av en 'gjennomtenkthet', for slik jeg forstår det ønsket byutviklingen denne gangen en større kontroll med utformingen av bygget.

I motsetning til i Nerstranda – saken har byggets videre kontekst vakt det største engasjementet i befolkningen og hos de involverte aktørene. Byrommet er i alle dokumentene jeg har lest, den viktigste estetiske faktoren for eller imot Sentrum Terrasse. Jeg har i denne diskursen funnet et stort engasjement blant alle de involverte gruppene. Selv om det var utbyggerne som på mange måter styrte utviklingen av prosjektet, tok både de politiske aktører, de administrative aktører og lokalbefolkningen like stor del i den offentlige debatten. Lokalbefolkningen var som kjent i stor grad skeptiske til nybygget, mens de politiske aktører i stor grad var positive. Slik jeg forstår det, var ikke politikerne særlig gode representanter for befolkningen i denne saken. I motsetning til reguleringsplanen for Nerstranda senter, var det i reguleringsplan for Sentrum Terrasse lagt særlig stor vekt på detaljerte beskrivelser av fasade- utforming. Dette var begrunnet i tidligere feilskjær i sentrumsnære byggeprosjekter.

Også i denne saken tok kommunens planleggere hensyn til både de indre- og ytre sidene ved prosjektets estetisk – romlige aspekter. Selv om strukturtilpasningen til byrommet var et dominerende element, var de indre sidene vel så viktige for planleggere og utbyggere, nemlig byggets utseende og funksjonsfordeling.

Her var altså ikke miljøsakene like viktige for de offentlige aktørene som i tidligere planlegging. Miljøagendaen og det globale engasjement fant jeg ikke noe av i sakspapirene fra Sentrum Terrasse. Det var heller et nødvendig element mer enn en viktig prioritering. Bymiljøet var den viktigste miljødiskursen i denne saken. De som engasjerte seg mest i miljøsakene var ikke nødvendigvis typiske miljøforkjempere, men heller

”naboer”. Det kan virke som om folk på denne tiden i større grad ble klar over at alle har et naboskap til det offentlige rommet.

Periode 3: Den eksperimentelle byen?

Arkitekten Knut Eirik Dahl kom i 99 med en uttalelse om å betrakte Tromsø som en arkitekturfaglig ”eksperimentell sone” (Tromsø 06.03.99). Denne beskrivelsen av byplanarbeid har fått mye kritikk. Samtidig har uttrykket blitt stående som treffende for den virkeligheten som faktisk finnes i byen. Byutvikling har også blitt beskyldt for å ha denne eksperimentelle holdningen til arbeidsfeltet sitt. Nå er det jo slikt at all nytenkning er en form for eksperimentering, og man kan jo også se denne eksperimentelle holdningen som en positiv ressurs for byen. Nytenkning er dessuten en måte å unngå stagnasjon på.

”(...) vi ønsker faktisk at Tromsø sentrum skal leve som en smeltedigel, og la den være liksom den store magneten i byen. Og at det ikke skal utvikle seg nye satelliter med ny bebyggelse for handel ogandel [...] Boligene vil nok nødvendigvis kanskje ligge også utenfor, men også for at sentrum skal være levedyktig som en magnet for handel og tjenesteyting. Så må man tørre å ta imot noen sånne store investeringer som skal opprettholde sentrums attraktivitet.” (Sitat planlegger)

Det er jo heller ikke slik at utviklingen kun er basert på eksperimenter, selv om en viss grad av slike er nødvendig i det en ønsker å ”reformere” byen. Planleggerne forholder seg til og jobber ut fra den opprinnelige bystrukturen, men graden av tilpasning (og dermed bevaring) hos byutvikling har blitt heftig diskutert. Fra flere hold har det dessuten blitt påpekt at intensjonene om vern i kommunale planer ikke nødvendigvis betyr vern i praksis:

”Sentrumsplanen har ikke status som reguleringsplan. Det betyr at den bebyggelsen som foreslås vernet, ikke er sikret vern gjennom sentrumsplanen, noe som er blitt påpekt både av fylkeskulturvernmyndighetene og byantikvaren. Til det kreves en vedtatt verneplan.”
(Torill Nyseth i Nordlys: 13.10.99).

Dette medfører nødvendigvis at det må foreligge et ønske om vern fra planleggerne side. Det gjør sentrums utsikter enda mer usikre med tanke på utformingen.

Som jeg allerede har skrevet har det i etterkant av Sentrum Terrasse – saken skjedd en del store endringer i Tromsøs sentrumsstruktur. Jeg skal ikke komme inn på flere enkeltsaker her, men vil understreke det jeg mener er Sentrum Terrasses betydning for denne ekspansjonen. Det var en foregangssak i det å tenke stort og nytt i sentrum. Sentrum Terrasse var nemlig det første ”høyhuset” i byen med en plassering oppe i åssiden. Denne plasseringen gjør bygget til et av de mest dominerende i hele bykjernen og det kan sees stort sett overalt fra. Denne ”fjernvirkningen” var altså noe som var ønsket. Sentrum Terrasse var en ny agenda. I motsetning til Nerstranda hvor man hadde ’kvartalsopprustning’, ble begrepet ’områdeomdanning’ nå introdusert – og byutviklingen fikk en annen klang. Omdanningen innebærer, slik jeg forstår det, å gi byen et annerledes preg - ikke bare et bedre eller nyere preg. Omdanningsideene kommer fra planfaglig hold og disse har i liten grad forholdt seg til opinionen.

Det er ikke bare sentrum som har endret seg de siste årene. En rekke andre områder på Tromsøya har vært utsatt for en kraftig ekspansjon. For eksempel Workinnmarka hvor antall boliger er mer enn fordoblet de siste tre årene, utbygging på Sorgenfri og ikke minst Bjerkakerstranda hvor man har fylt ut for å kunne bygge mer og tettere (blokkbebyggelse). Hvordan skal så Tromsø kommune fortsette å takle dette konstante presset på byens boligmarked? Øyas ikke- vernede områder vil med denne eksplosive utviklingen om få år være fylt med ny boligbebyggelse. Sentrumsplanen understreker som kjent ønsket om en mindre by - spredning. På lang sikt tror jeg dette ønsket om begrensning er en utopi, da særlig hvis befolkningsøkningen og den medfølgende bolige ekspansjonen skjer i samme tempo.

Til tross for den tapende interessen for miljøspørsmål i de siste årene, har miljøbyprogrammet lagt og legger fortsatt føringer på kommunens arbeidsmetoder og agendaer i sentrumsplanleggingen:

”Miljøbyprogrammets ambisjon om at sentrum skal være kommunens sentrale arena for administrasjon, kulturliv og næringsliv er en kraftig utfordring til målet om å bevare historiske bygninger og historisk særpreg. Programmet viser seg å være meget motsetningsfylt. I ettertid kan en se at det hadde vært viktig med en breiere prosess som kunne konkretisert kommunale ambisjoner om aktiviteten i sentrum i forhold til de store

endringer målet om virksomheter og flere boliger nødvendigvis vil medføre.” (Byrapport for Tromsø 20.08.00)

Byrapporten for Tromsø kritiserte altså Tromsø kommune for å ha gapt over for mye i det de prøvde å kombinere målsetningene om vern og vekst i miljøbyplanen. Målsetningene er videreført til sentrumsplanen og ønskes satt ut i praksis gjennom oppdelingen i omdannings – og verneområder.

Sentrumsplanen er et *monument* i diskursen fordi alle aktørene er nødt til å forholde seg til den. Den er i tillegg et særdeles viktig monument i byutviklingsdiskursen. Det er tydelig fordi det virker som det er umulig å oppnå enighet om planens målsetninger. Planen engasjerer og provoserer de fleste innbyggergruppene, fordi ”alle” blir berørt av den. Sentrumsplanen har vært til kommunestyrebehandling flere ganger, men ikke vedtatt på grunn av innsigelser. Det faktum at planleggings – og myndighetsaktører og for ikke å snakke om byens innbyggere, ikke kan komme til enighet om et vedtak, kan være et tegn på at byen er inne i en identitetskrise.

Uenigheten kan derimot også være et tegn på at planen er urealistisk og lite gjennomførbar. Som nevnt over er ikke vern nødvendigvis sikret i denne, veksten er uansett sikret fordi ingenting tyder på at byen vil slutte å vokse i nærmeste framtid. Et paradox i sentrumsplanen er at det drives helhetlig planlegging ved hjelp av strenge områdespesifikke reguleringer. Dessuten blir inndelingen i vern - og omdanningsområder gjort på tilsynelatende tilfeldig grunnlag for utenforståendes øyne, og inndelingen medfører nye belastningen for noen av huseierne:

”Jeg er jo skeptisk til å dele et så lite sentrum inn i omdanningssoner og vernesoner. Eiendommer der det tillates høyere og tettere bebyggelse stiger i verdi, mens de som vernes får økte utgifter. Eierne vil oppleve dette som urettferdig og man kan risikere at det vil bli spekulert i å la den gamle trehusbebyggelsen forfalle.” (Sitat byantikvar).

Inndelingen medfører altså ulike vilkår for byens grunneiere ut fra hva kommunen har bestemt for de enkelte tomtene. Denne forskjellsbehandlingen er slik jeg forstår det ikke blitt problematisert i den offentlige debatten. Dette er et svært viktig punkt, og hvis planen skal kunne gjennomføres må det foreligge en viss enighet med byens tomteeiere.

Definisjonsmakt har vært sentralt i denne oppgaven. Det er den makten som ligger i muligheten til å definere målsetninger, altså muligheten til å definere en agenda. Som jeg skal argumentere for i neste kapittel, er det ofte utbyggerne som har tilgang til denne typen av makt i de enkelte byggesaker. På den andre siden er det også slik at kommunale planleggere har en stor grad av definisjonsmakt, særlig med tanke på langsiktig planlegging som jo sentrumsplanen er:

”Planlegging er også makt. Derfor er det naivt å forutsette at Sentrumsplanen er et nøytralt faglig dokument. Det å definere utfordringer og utforme strategier for byens utvikling farges av planleggenes ståsted, deres bakgrunn og kompetanse. Sentrumsplanen er gjennomsyret av det moderne arkitektursyn som kan sammenfattes i begrepet urbanisme.” (Torill Nyseth i Nordlys: 13.10.99).

Dette moderne arkitektursynet er også en mote eller trend, slik funksjonalismen var i sin tid. Det er noe man sjelden tenker på, fordi vi ofte forestiller oss kunnskap som noe verdinøytralt. På grunn av mediens kritiske rolle til alle områder i dagens samfunn, tror jeg dette oppfatningen av kunnskap er på vei ut.

Dette nye arkitektursynet er ifølge en av mine informanter en kombinasjon av to stil - retninger:

”Modernismen som stiluttrykk står sterkt blant norske arkitekter. I dette ligger også en fascinasjon av kontraster, enten det dreier seg om fasadeutforming eller volum og høyder. Den modernismen vi ser i dag har røtter tilbake til 1920 – tallet og til funkisen. 1960 – tallet var likeledes en viktig periode for modernistisk, internasjonal arkitektur. Også da var fascinasjonen for høyhus svært sterk, men dette snudde brått da vi kom over på 1970 – tallet.” (Sitat byantikvar).

Som all alt annet nå til dags, er også arkitekturen retro.

Det skjer mye både på offentlig og privat plan når det gjelder utbygging i Tromsø by, både i sentrums- og boligområder. Ettersom Sentrumsplanen ennå ikke er vedtatt fortsetter utviklingen å være tilsynelatende tilfeldig og ustrukturert. Fortsatt er det slik at det virker som om utbyggerne i stor grad kjører sine egne løp med kommunen på slep.

Diskursens utvikling i en tiårsperiode

Som jeg har skrevet tidligere, var miljødebatten svært dominerende på de fleste samfunnsområder på nitti - tallet. Derfor var det også denne typen av argumentasjon som ble legitimerende og grunnleggende for Nerstranda – prosjektet. Det betyr selvsagt ikke at de miljømessige begrunnelsene for prosjektet var rettmessige, men at de ble presentert slik. Det var med andre ord viktig å ha en miljøvennlig plattform for representasjonene å henvise til. Denne utgreiningen handler egentlig om doxa som legitimeringsfaktor. Vitalisering i bykjernen var som nevnt også et viktig argument i denne planleggingsfasen. Slik jeg forstår det er vitalisering her et begrep som dekker flere betydningsområder. Både et bymiljømessig aspekt, som trivselskapende og et næringsmessig aspekt ved å øke byens attraktivitet som handelssenter. Så vitalisering er i bunn og grunn et aspekt ved miljøsaken.

Det finnes et tidsmessig hopp mellom mine to hoved- datakilder (reguleringsplanene), noe som gjør at jeg ikke kan observere overgangen fra en type argumentasjon til en annen. Bruddet mellom de to reguleringsplanene jeg tar for meg virker stort. Man får inntrykk av at de er skrevet innenfor to ulike planleggingsregimer. Jeg tenker da særlig på måten konteksten, altså byen som helhet og prosjektene som deler, blir behandlet på. I reguleringsplan for Sentrum Terrasse oppfatter jeg en tydelig opptatthet av byen som en integrert helhet, en opptatthet av byens utvikling og ikke kun området det planlegges for. Sentrumsplanen er også i mye større grad integrert i teksten her enn hva som var tilfellet i reguleringsplan for Nerstranda. Sentrumsplanens påvirkning på 'planleggingsregimet' er et viktig element i denne endringsprosessen. "Spillet om Tromsø" har vært et viktig redskap for planleggerne i det å kunne lage alternative framstillingsforslag. Det er tenkningen rundt byen i alternativene S, M, L og XL et godt eksempel på.

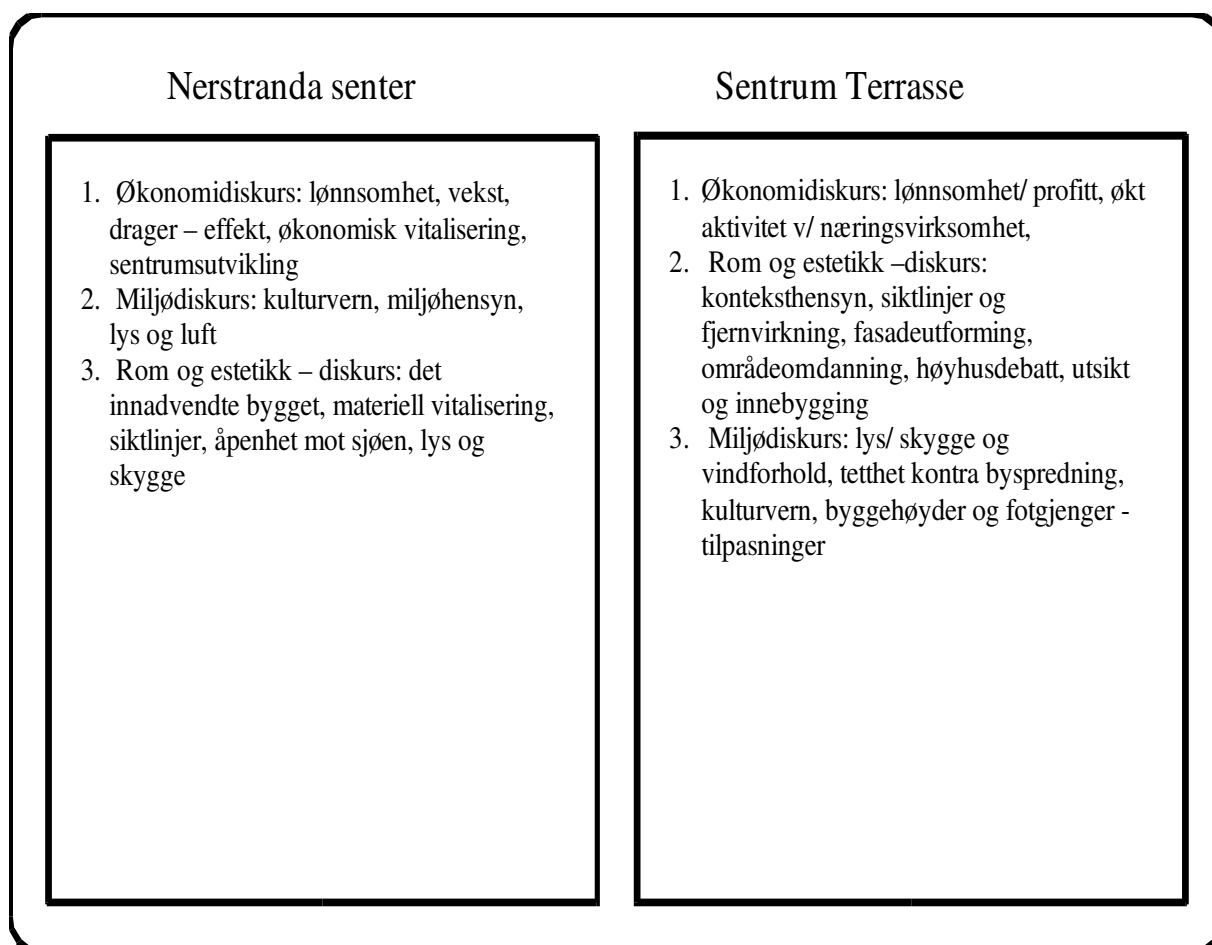
Sentrum Terrasse skiller seg også fra Nerstranda – prosjektet ved at utbygger i så stor grad kontrollerte planleggingsprosessen. Selv om sentrumsplanen var ment å være et styrende element i alle reguleringssaker, var akkurat denne saken et godt eksempel på at sentrumsplanen ikke har status som reguleringsplan. Den har i det hele tatt en ganske svak posisjon i planleggingsregimet i og med at den ikke er bestemmende og ennå ikke har blitt vedtatt. Den fungerer dermed som en forklaringsfaktor uten tyngde i den faktiske prosessen.

En annen ting som jeg merket med ved gjennomlesning av planene var at miljøproblematikken ble presentert på en ny og annerledes måte i reguleringsplan for Sentrum Terrasse. Her er det ikke lenger en opptatthet av den globale miljøkrisen, men heller lokalmiljøets utforming. Jeg vil også påstå at det nyeste datamaterialet mitt i større grad dreier seg om identitet enn det tidligere materialet. Dette på grunn av omdannings – aspektet. Planen er at byen etter hvert skal representeres med en ny og bedre identitet

Diskursens grenser, nemlig grensene for hva som er gyldig argumentasjon har endret seg i denne tiårs - perioden. Man har fått en forflytning fra miljøhensyn til kulturhensyn, fra globale hensyn til lokale hensyn. Dessuten mener jeg at skillet mellom vern og vekst har blitt sterkere i tiårs - perioden, og at deltakerne i debatten i så henseende har blitt mer kompromissløse. Det finnes en grunnleggende *mis - forståelse* mellom de to ulike deltakergruppene, og det vises ingen tegn til enighet eller kompromisser. Som sagt dreier diskursens grenser seg egentlig om doxas grenser. Endringen fra en miljø – til en identitetsdebatt sier noe om generelle samfunnsendringer, men også om lokale trender i Tromsø kommune og generelt i kommunal sektor i Norge.

5.5 Hoveddiskurs og underdiskurser

Byutviklingsdiskursen

Dette er en skisse av de ulike diskursnivåene jeg har funnet i dette analyse- kapitlet. Den største boksen representerer hoveddiskursen om byutvikling. De neste boksene representerer de to prosjekt – diskursene jeg har tatt for meg her, mens punktene inni viser enkeltdiskurser som er innleiret i de to prosjektene og dermed i hoveddiskursen. Jeg har ikke laget en boks for tiden etter Sentrum – Terrassesaken fordi dette ikke er et klart definert tidsrom slik jeg ser det. Dessuten er prosessen etter fortsatt pågående, noe som gjør det vanskelig å peke ut enkeltelementer. Dette er da den horisontale inndelingen av de ulike diskursene etter størrelsesorden. I avsnittet under skal jeg vise diskursens vertikale inndeling – avgrenset etter to hovedrepresentasjoner.

5.6 Diskursens representasjoner

Det er vanlig blant diskursanalytikere å oppfatte *tekster* som representasjoner. Dette er fordi tekster gjerne representerer klare posisjoneringer i diskursen. Tekster er dessuten fullstendige og grundig gjennom- behandlede og kan dermed forstås som ferdige analyseobjekter. Jeg har i mindre grad valgt å bruke tekster som datamateriale i denne oppgaven, men heller valgt å bruke *utsagn* som studie - og tolknings - enheter. Grunnen til dette er at diskursen jeg tar for meg er av såpass ny dato, og av en sånn karakter at det ikke finnes så mange ferdige tekster å ta for seg. Jeg har brukt sakspapirer og avisinnlegg, som for så vidt kan oppfattes som ferdige tekster med klare grunnholdninger.

Intervjumaterialet mitt er derimot av en helt annen og ”løsere” karakter, men det er gjerne slik i denne diskursen at enkeltutsagn viser klarere posisjoneringer hos de forskjellige aktørgruppene.

En annen grunn til at jeg spesifikt ønsker å ta for meg utsagn er at diskursen er såpass liten og fragmentert, for ikke å snakke om at diskursanalyse er en svært tidkrevende prosess. Jeg kan derfor bruke utsagn her uten å eksplisitt skille mellom formene utsagnene er satt i og dermed få mer flyt i analysen min. Disse formene har til en viss grad forskjellig status, ettersom noen utsagn er ”impulsive” mens andre er gjennomarbeidede (f. eks intervjumateriale kontra reguleringsplan). Fordi alle viser representasjoner i diskursen, har jeg valgt å sidestille disse. Jeg har allerede tatt for meg alle posisjoneringene i denne diskursen, og jeg mener at deltagergruppens ulike synspunkter er godt representert i delen ”Diskursens grenser”. I dette del - kapitlet skal jeg derfor gi en kortere gjennomgang av de viktigste representasjons- typene jeg har funnet. Jeg vil også ta for meg representasjonenes endringer i tiårsperioden. Da skal jeg skissere to hovedgrupper av by - framstillinger som diskursens konflikter er grunnet i. Tidligere har jeg snakket om by – identitet og skal her vise de konkrete identitets- scenarioer konfliktene dreier seg rundt.

Skillet mellom vern og vekst

Jeg finner et klart gjennomgangstema i alt datamaterialet. Dette er konflikten mellom vern og vekst. Alle mine informanter har plassert seg i forhold til dette skillet på en eller annen måte. Vern og vekst ligger til grunn for all utviklingstenkning i Tromsø kommune. En må forholde seg til fortid når en tenker på framtida - og framtid når en tenker på

fortida. Det skiller seg dermed ut to typer av representasjoner i denne diskursen, en representasjon som vektlegger byens kulturhistoriske betydning og en som vektlegger byen med en moderne og urban identitet. Disse to synene trenger ikke nødvendigvis være i konflikt med hverandre, men i Tromsø er ofte det tilfelle.

Neumann skriver: ”*Diskurs er virkelighetsproduserende, så et annet ord for disse representasjonene er virkeligheter.*” (Neumann 2000: 60).

Det produseres med andre ord to dominerende virkeligheter i byutviklingsdiskursen. Disse skal jeg komme mer konkret inn på her. Jeg har allerede vist en rekke eksempler på hva som kjennetegner diskursens tematiske sammensetning. I dette avsnittet vil jeg ikke komme med mange eksempler fra datamaterialet, men heller bygge på det som kom fram i forrige del – kapittel.

Hoveddiskurs

Hoveddiskursen mener jeg er kjennetegnet av en utviklingsoptimisme. Herunder faller de deltagerne på byutviklings - feltet som ønsker høyhus i bykjernen, de som er interessert i høy fortetting i bykjernen og som bruker argumenter om *vekst* som et gode ved utbygging. De vil gjøre Tromsø til en moderne og urban by. Jeg har valgt å se denne siden av konflikten som hoveddiskurs, fordi det er her man finner mange av de privilegerte talerne. Disse kan dominere mediebildet med sine synspunkter fordi de har kunnskap og /eller kapital i bunn. Utbyggerne er selvfølgelig en aktørgruppe her, men også planleggerne ved byutviklings – kontoret, private arkitekter og flere sentrale politikere er utviklingsoptimister. Spørsmålet er ikke om en skal ha vekst, men heller hvordan og i hvilken grad man skal styre veksten. Det gjelder å vurdere grensene for hva som er bra for byen i et helhetlig framtidig perspektiv. Aktørene på denne siden av debatten har holdninger til utviklingen som er grunnet i kapitalistiske holdninger, som har utgangspunkt i økonomisk vekst som en grunnleggende faktor ved utviklingen av et samfunnssystem. Også kommunens planleggere setter likhetstegn mellom økonomisk vekst, byvekst og byens attraktivitet for folk. Dette er en tatt for gitt realitet som denne gruppen snakker ut fra. De privilegerte talerne i denne diskursen presenterer oss for en virkelighet som kanskje ikke alle er like enige i:

”Mange er åpne for nye ting, man er ikke preget av nostalgi som så mange andre steder. Tromsø er en flerkulturell by med utadvendte holdninger. Byen tåler mye slik den ligger med den sterke naturen omkring.” (Intervju med byutviklingssjefen, Arkitektnytt 04.03).

Artikkelen som sitatet er hentet fra, var skrevet med fokus på ny arkitektonisk planlegging i Tromsø kommune. Mediet er Arkitektnytt, som er et intern - blad for arkitekter. Her blir vi presentert for de styrendes ”virkelighet”, som egentlig bare er en side av saken. De underkommuniserer rett og slett de uenighetene som faktisk kjennetegner mye av byutviklingsdiskursen. Dette kan de privilegerte talere tillate seg nettopp fordi de er bærere av den dominerende representasjon for byens utvikling.

Det har skjedd en utvikling av hovedrepresentasjonen fra deltagerne her. Som sagt var man på 80 – og 90- tallet fokusert på miljø, men da stort sett i vitaliserings – og bevaringsøyemed. En har i de siste ti årene sakte beveget seg fra vitalisering til omdanning. Tromsø by har for denne gruppen fått et større potensial for utvikling og endring. Argumentasjonen dreier seg ofte om visjoner for framtids - Tromsø. Det fokuseres på framtid og utvikling dvs. omdanning av byen som den er i dag. Det er snakk om å gjøre byen bedre og mer attraktiv for flere grupper av mennesker.

”Den overordnede byutviklingstrategien sier en fordobling av boliger i sentrum, dvs. 1000 nye boliger”. (Intervju med arkitekt, Arkitektnytt 04.03).

Sentrum står sentralt i det nye Tromsø. Det skal være en ”smeltedigel” – multifunksjonelt og multikulturelt. Sentrum skal representere det byen står for av mangfoldighet. Den skal være åpen og tilgjengelig. Forholdet til sjøen står og sentralt i omveltningsplanene (ibid). Til tross for at fiske nå er blitt en marginal virksomhet i byen, er havet som identitetssymbol fortsatt svært viktig – og det er ikke bare blant ”veksterne”. Havet kan forstås som en grunnleggende faktor for forening blant alle innbyggerne. Et annet godt eksempel på denne nye tenkemåten om byen, er kommunestyrets søknad om å få Vinter OL i Tromsø i 2014. Dette er et ”grep” som vil medføre svært store strukturelle forandringer både i sentrum og periferien. OL vil dessuten kunne brukes som begrunnelse for større omdanninger, både i og utenfor bykjernen.

Motdiskurs

Vernerne er opptatte av å bevare Tromsøs historiske egenart. Historien skal kunne leses i dagens bystruktur.

”En by som hele tiden streber etter å være topp moderne vil være dømt til å mislykkes. Det som er moderne i dag, oppleves som ubønnhørlig umoderne i morgen. En by som klarer å ta vare på historien vil som regel vekke interesse hos flere. Tromsø var en gang en tett liten trehusby. Jeg synes det er verdifullt å vise denne historien.” (Sitat byantikvar).

De ønsker altså å videreføre den kulturhistoriske verdien som finnes i deler av sentrum. I følge fylkeskonservatoren har byen røtter så langt tilbake som til 1200 – tallet, da Håkon Håkonsen gjorde Tromsøya til kirkested. Han fikk også bygd en festning her. I sentrum finner man enda rester etter den opprinnelige strukturen i gateløpet i havneområdet fra denne tiden.

”Den gang da staten og kirken kom og la sine første hender på Nord- Norge, det vises i den fysiske strukturen her. Og det er jo noe som vi mener er en viktig del av Tromsøs historie. Som bør poengteres og fremheves på alle mulige måter.” (Sitat fylkeskonservator).

Tromsø fikk bystatus i 1794 og ble da strukturert etter kvadratur- prinsippet som var det dominerende prinsipp for byplanlegging i Europa på denne tiden. Dette finner man igjen i størsteparten av sentrum (se kart på side 14). Man ser her en tydelig geometrisk inndeling av byens gater og kvartaler. Siktlinjene er en del av det som fylkeskommunens kulturvern avdeling blant annet ønsker å bevare. Det er da ikke snakk om at vernerne kun ønsker å bevare byens gamle arkitektur, men de ønsker like mye å bevare den gamle bystrukturen – byplanen slik den så ut i utgangspunktet. Det er med andre ord tradisjonen og kulturarven som er viktige identitetssymboler for denne gruppen. Jeg forstår det slik at kulturvern til en viss grad kan likestilles med identitetsvern. Historiefortelling vektlegges som et identitets - skapende element.

I motsetning til ”veksterne” slipper ofte vernerne å ta standpunkt til håndteringen av den konstante veksten. De trenger ikke i like stor grad å forholde seg til identitetsskaping, men heller til identitetsbevaring. ”Veksterne” ser nok på vernerne som representanter for stagnasjon og sakte død for sentrum. Akkurat som vernerne ser fremmedgjøring i

”veksternes” prosjekter. Utfordringen som sentrumsplanen mistenkes for ikke å ha taklet så bra, er nettopp foreningen av to så motstridende utgangspunkter for byplanlegging.

De privilegerte taleres diskurs

Nå er det ikke nødvendigvis slik at alle diskursdeltakerne befinner seg enten på den ene eller andre sida av dette skarpe skillet. I avsnittet over har jeg tegnet et skarpt skille som nok ikke er så ensartet i virkeligheten. Grunnen til dette konflikt- fokuset var å vise grunnleggende *misforståelser* mellom de to diskurs- typene. Som jeg nevnte i forrige delkapittel forsøker sentrumsplanen å ivareta begge aspektene ved å dele inn i omdannings – og verneområder.

”Sentrumsplanen søker å løse forholdet vern og vekst gjennom et både – og prinsipp, hvor ensartede historiske bygningsmiljø bevares, mens hovedtyngden av veksten kanaliseres til områder som allerede er i endring, eller som allerede har en stor skala.” (Sentrumsplanen 2003: 4).

Det er både – og prinsippet som vernerne nekter å ta for god fisk. Som jeg viste over, må det vedtas verneplaner for å sikre den faktiske gjennomføringen av dette.

Jeg forstår det slik at vekst- sidens representasjoner kan sies å være *dominante i diskursen*. Dette er også noe som denne sidens aktører til en viss grad sier seg enige i selv:

”Dialogen foregår ofte på de sterkestes premisser, men engasjementet i befolkningen er tydelig i Tromsø.” (Intervju med arkitekt, Arkitektnytt 04.03).

De er privilegerte og sterke fordi de har ressurser til å vedta eller legge føringer på vedtak. Det er planleggerne og utbyggerne som legger føringer på utviklingen, planleggerne mest på lang sikt og utbyggerne på kortere sikt. De privilegerte talernes privilegier stammer fra posisjoner med påfølgende kunnskap, som gir autoritet og makt. Det er heller ikke slik at de privilegerte talerne nødvendigvis oppfatter prosessen som demokratisk:

”Samtalene går mellom involverte aktører og folk som kan uttrykke seg, dialogen er ikke representativ i den forstand at alle deltar.” (Intervju med Knut Eirik Dahl, Arkitektnytt 03.04).

Dette er ikke en ønsket situasjon fra Byutvikling. Dialog og kommunikasjon tilstrebes fra planleggenes side, selv om praksisen er noe annerledes enn ideene.

”[...] vi må arrangere konstruktive møter f. eks i forbindelse med konkurranseutstillinger og dra med byen tidlig i prosessen.” (Intervju med Arkitekt, Arkitektnytt 03.04).

Som Neumann skrev kan gjentakelser av hovedrepresentasjonene gå relativt stille for seg. Akkurat i dette tilfellet vil jeg argumentere for at dette utsagnet er snudd på hodet. Det er de ”dominerende” som kommer med endringer – det er de som bringer inn nye aspekter i diskursen. Liv og røre skapes av motdiskursen i deres forsøk på å bli hørt. Siden det her ikke finnes mange privilegerte aktører, har vernerne en vanskeligere jobb foran seg i sine styringsforsøk.

5.7 Diskursens lagdeling

Når en skal avdekke diskursens lagdeling er poenget å finne fram til de bestandige eller uforanderlige sidene ved diskursen. Man må spørre seg om hva som er kjernen i det hele. Kjernen kan forstås som det underliggende tatt for gitte elementet i diskursen, altså doxa – betingelsene for tenkning. Diskursens bestandige elementer er grunnleggende for hele konflikten. Uten dette ville byutviklingsdiskursen være uaktuell og uinteressant. Diskursens kjerne består av elementer som en ikke stiller spørsmålstegn ved, for hvis en gjør det så faller diskursens logikk og rasjonalitet sammen.

Diskursen handler om byens identitet og dermed om innbyggernes identitet. Det å skape en by med egenverd tror jeg kan ligne mye på det å skape en nasjonalstat. Det som først og fremst er viktig, er å finne noe å enes om – noe innbyggerne har til felles. Det åpenbare fellesmomentet er selvfølgelig landområdet i seg selv. Neste steg er så å finne landområdets særegenheter, for å gjøre disse til en del av befolkningens identitet. Nasjonalromantikken var som kjent et viktig redskap i det man skulle gjøre Norge til en nasjon. De samme prinsippene ligger i det å skape en by - identitet. Som Hallvard

Tjelmeland skriver i ”Tromsø gjennom 1000 år”, har Tromsøværingens identitet vært i konstant endring – og da særlig i løpet av etterkrigstiden. Forholdet til naturkreftene har alltid vært et dominerende element i denne identiteten. I nyere tid er endringene særlig grunnet i kommuneutvidelsen på seksti – tallet, men også en årsak av de store endringene i befolkningssammensetning som utbyggingene av sykehus og universitet førte med seg. Særlig lokaliseringen av universitetet til Tromsø, hadde betydning for byens identitet. Det endret byen fra å være en fiskelandsby til å bli en landsdelshovedstad.

Ønsket om en strukturelt åpen by ligger til grunn for tenkning og planlegging. Befolkningen er fragmentert og etter bygging av universitet og sykehus finnes ikke noen enhetlig gruppe av Tromsøværingers lengre. Ønsket om et felles og gjenkjennelig referansepunkt fins hos alle byens grupper. Utfordringen ligger i hvordan man kan definere et *vi* når befolkningen har så kontrasterende syn på byen. Sentrum har blitt et symbol på noe mer – et symbol på hvordan innbyggerne ønsker å presentere seg. Det innerste lager i ”diskurs – løken” er byen som enhet - byen som identitetsfaktor og som grunnleggende referansepunkt for befolkningen, med havet som et avgrensende og livgivende element. Dette er det som skaper det store engasjementet. Utviklingen former nemlig folkeidentiteten.

6. MAKTENS FORMASJONER

6.1. Inndeling av kapitlet

Dette kapitlet har jeg valgt å dele inn i to analysenivåer. Det første analysenivået handler om makt, dvs. maktens former i byutviklingsdiskursen. Deretter vil jeg vise hvordan disse formene har endret seg over tid. Jeg skal foreta en kort gjennomgang av diskursens tidsmessige utvikling, med fokus på makt. Diskursanalysens hovedpunkter er utgangspunktet for analysen. I denne delen av kapitlet vil jeg bruke Foucaults maktteori som ble gjennomgått i kapittel 2. Formålet med dette kapitlet er mer analytisk enn det forrige, hvor jeg først og fremst skulle beskrive diskursen. Jeg kan derfor tillate meg en større distanse til dataene – og vise de store linjene i feltets og diskursens endringer i tiårs - perioden. Jeg ønsker å få fram de eventuelle endringene i maktbalansen i den perioden som oppgaven omhandler.

Andre del av dette kapitlet dreier seg om de bakenforliggende faktorene som kan forklare de maktkonstellasjonene som har kommet fram. Her vil jeg i større grad ta i bruk Bourdieus begrepsapparat som ble gjennomgått i kapittel 2. Jeg vil forsøke å vise hvordan sammensetningen av de ulike kapitalformene i feltet har påvirket mulighetene for innflytelse, altså hvordan disse har fungert som ”maktmidler” i indirekte betydning. Jeg vil også forsøke å vise hvordan noen sider ved aktørenes habitus kan sies å være påvirket av hver enkelts dominerende kapitalform. Denne analysen vil i noen grad bli mer overfladisk enn de forrige analysedelene. Dette er fordi jeg først og fremst har snakket med aktørene som profesjonelle, altså som offentlige personer. Det som kommer fram om feltet i datamaterialet mitt er også i stor grad preget av profesjonalitet. Denne profesjonaliteten har sammenheng med skillet mellom formell og uformell organisasjon som handlingsbetingelser i det diskursive feltet. Den formelle organisasjonen skaper et snevrere handlingsfelt for deltakerne, noe som gjør analysen mer ensidig.

Da jeg spurte informantene mine direkte ut om makt fikk jeg som regel unnvikende svar – særlig fra de som vet at de faktisk kan sies å ”ha makt”. Dette begrepet er ladet med negative konnotasjoner, og svært få vil vedkjenne seg å ha makt. Av mine informanter

har heller ordene innflytelse og påvirkning blir brukt som alternativ. Maktens former er subtile, akkurat som maktens uttrykk er subtile. Formene trenger ikke være gjenkjennbare for aktørene i et felt, derfor kan de godt kalle det innflytelse eller påvirkning. I følge Foucault er makten allikevel alléstedsværende. Dette fører til at disse formene analytisk vil bli definert som makt selv om ikke aktørene selv oppfatter det sånn. Jeg vil utover i kapitlet bruke begrepene påvirkning og innflytelse som utdypende for maktbegrepet, altså se på disse som ”makt – praksis” i enkeltkontekster.

Forståelser av makt i diskursfeltet

Markus skilte som sagt mellom *makt over* og *makt til*. Det er viktig å huske at dette skillet kun handler om perspektiv fra fortolkerens side og at makten alltid innbefatter disse to dimensjonene. Jeg vil ikke bruke dette skillet som analyseredskap, men heller se hvordan aktørene i feltet forholder seg til dette. Ved en grov inndeling av mine informanter, som representanter for deltakerne på feltet, kan man si at de som sitter med definisjonsmakten - de styrende aktørene - har makt til å forandre og utvikle byen. Dette er den positive/produktive forståelsen av det som de selv har. Informantene mine på denne siden understreket at de ”brukte” den positive maktforståelsen, nemlig makt til å gjøre en forskjell. Det finnes også en annen forståelse av deres posisjon i diskursen, som sier at disse har makt over byen. Dette kan gjøre andre maktesløse. Her har jeg vist to framstillingsmåter hos mine informanter. Forståelsen av makt handler om perspektiv fra deltakerens side. Jeg ser med andre ord tendenser til en positiv makt – forståelse fra makthavernes side og en negativ makt – forståelse fra de maktesløses side.

Strategi

Strategier er en svært viktig kilde til makt. Det dreier seg om å kunne forvalte kunnskapen sin rett. Slik jeg forstår det er strategi kunnskap om kunnskaps – anvendelse og denne er vel så viktig som kunnskapen i seg selv i en maktkamp. Det er særlig fra utbyggernes side det har blitt brukt maktstrategier for å få gjennom egne forslag. Årsaken til det er den åpenlyse grunnen, at denne aktørgruppen i utgangspunktet kun har en indirekte påvirkningsmulighet. Det har derfor som vist blitt utviklet alternative kanaler for påvirkning. For eksempel har en viktig maktstrategi for disse vært å aktivt bruke sin innflytelse på politikere, mens en annen viktig strategi har vært å tilpasse sine prosjekter

til de kommunale målsetninger, til tross for at denne agendaen noen ganger har slått sprekker. Det er stort sett utbygger – gruppen som har vist sine strategier mest eksplisitt, men også de andre aktørgruppene har brukt dette midlet for å nå sine mål. Blant annet er en strategi fra byutviklings side å påpeke mangler for eksempel i bykjernen, for så å selv presentere midlene for å dekke disse. Tidligere har en virksom strategi fra utbyggenes side vært å forandre et prosjekts utseende under bygging, til tross for brudd med vedtatte reguleringsplaner.

En viktig strategi i enhver planleggingssituasjon, dreier seg om å kunne definere øyeblikks – situasjonen. Det handler om å trekke ut hovedtrekkene i en situasjon – altså å gi en situasjonsdefinisjon, for så å komme med konstruktive forslag til utvikling og forbedring, noe som i tillegg medfører egenvinning for tiltakshaveren. Både byutvikling og utbyggerne har tatt denne typen av strategi i bruk. Karina Sehested tar opp dette essensielle maktmiddelet i avhandlingen *”Nætværksstyring i byer”* (2002). Det å kunne skape behov for akkurat ditt produkt er jo som kjent markedsføringens alfa og omega. Sehested viser oss samtidig at de som ”taper” kampen om definisjonen av en utvikling, ofte gjør det fordi de ikke kommer med konstruktive alternativer til et forslag. De forholder seg med andre ord passiv – aggressive uten å vise et videre engasjement til løsninger. Strategier må ofte sees i sammenheng med andre maktformer. Dette skal jeg komme tilbake til under.

Rasjonalitet og kunnskapsmakt

Slik jeg forstår det glir begrepene kunnskap og rasjonalitet hos Foucault over i hverandre. Rasjonalitet handler om logikk og formålstjenlig tenkning, om konsistente tankerekker og det beste arguments gyldighet. Rasjonell argumentasjon kan være en måte å bruke kunnskap som makt – redskap på. Kunnskapsmakten blir brukt av eksperter i det henseende å påvirke og overbevise lekfolk på området. Denne typen av makt kan være svært effektiv og veie tungt hos mottakerne, fordi kunnskap ofte blir sett på som verdinøytralt. Den arkitektfaglige ekspertise blir da en legitimeringsfaktor for planleggerne og andre arkitekter. Som lekfolk er det vanskelig å skulle mene noe om arkitektur, fordi man mangler konkret innsikt i faget. Det skal sies at denne maktbruken ikke trenger å være bevisst fra ekspertens side. Som mange andre maktformer er

kunnskapsmakten et subtilt uttrykk, og kan være en del av ekspertens *habitus* som jeg skal komme til senere i kapitlet. Jeg har allerede kommet med noen eksempler på det jeg forstår som rasjonell bruk av kunnskapsmakt både i reguleringsplanen og brev. Det har blant annet blitt brukt som en svært overbevisende måte å avvise klager fra lekfolk på. Byutviklings kunnskapsmakt innbefatter i tillegg et ønske om å gjøre det beste for byen, noe som også kjennetegner de fleste deltakerne på feltet. Det er vanskelig å skulle argumentere i mot en arkitektfaglig ekspertise som begrunner sine avgjørelser i det felles beste.

Definisjonsmakt

Definisjonsmakten er viktig i enhver planleggingsprosess. Denne må forstås som en strategi, men i tillegg er den også begrunnet i brukerens kunnskaper. Denne maktformen finner vi spesielt hos byens ansatte planleggere. Den dreier seg om muligheten til å legge konkrete reguleringsmessige føringer i byutviklingen, og det gjør denne gruppen i høyeste grad. Nå er det jo slik at disse føringene må godkjennes av kommunepolitikere, i tillegg til å begrunnes gjennom avisene til offentligheten. Det er her kunnskapsmakten kommer inn som en viktig faktor igjen. Gjennom sine kunnskaper om byplanlegging har denne gruppen en mulighet til å bestemme hvilke områder i en by som skal endres, og de har muligheten til å ta hensyn til noen utbyggere eller grunneiere på bekostning av andre. Et godt eksempel på denne maktbruken er det foreløpige forslaget til inndelingen i vern og omdanningsområder i bykjernen. Inndelingen vil ha direkte påvirkning på de enkelte tomteeieres rettigheter. Et annet eksempel er unngåelsen av vurderingen av potensialet for bevaring av det gamle NNS- bygget. Her valgte de heller å ta hensyn til utbyggeres ønsker for området. Ved omdefineringer av reguleringsplaner er definisjonsmakten et nyttig redskap. Dette kan være problematisk, fordi en tomt ved avvisning av en gammel plan får mange potensielle muligheter for utbygging. Det er ofte byutviklings jobb å definere hvilken mulighet som er "den beste". Det som indirekte skjer ved omreguleringer er at virkelighetsoppfatningen til de involverte endres. En må vurdere et gitt materielt objekt eller område med nye øyne, noe som disse planleggerne er svært godt trent til. Det handler om å kunne se ting som annerledes enn hva de i utgangspunktet er. Definisjonsmakten dreier seg også til en viss grad om å konstruere behov. Planleggerne har her muligheter til å skape behov ved forslag til utbedringer, for

eksempel ved å peke på en mangel i bykjernen. Det er også behovsdannelsen som blir brukt i det planleggerne begrunner nye planer. Mangelen på leiligheter og mangelen på et allsidig samlet varetilbud i sentrum ble brukt som argument i Nerstranda – saken. I Sentrum – Terrassesaken var leilighetsmangelen i bykjernen enda sterkere understreket.

Visuell makt

Elisabeth Tostrup har skrevet en doktorgradsavhandling om arkitektkonkurranser i Oslo. Her har hun tatt for seg retorikken som ligger til grunn for arkitektoniske vedtak, gjennom en periode på femti år. (Tostrup1997). Hun skriver at de arkitektoniske framstillingene avviker fra virkeligheten ved at de er svært forenklede. De kan framheve eller tilsløre arkitektoniske elementer ved å bruke forskjellige teknikker. Tostrup sier videre at språket rundt disse forslagene ikke er nøytralt, men at det brukes retoriske virkemidler som stimulerer til positive konnotasjoner hos leserne. Både de språklige og arkitektoniske elementene representerer da en *”(...) utvelgelse av argumenter innenfor perspektivet av det mulige.”* (Tostrup1997: 59). Dette er en måte å lese arkitektur på som verdiladet i motsetning til den verdinøytrale holdningen som folk ofte tillegger arkitekter og planleggere. Jeg finner disse konklusjonene nyttige med tanke på enkeltelementer i byutviklingsdiskursen. Noen av kommunens politikere har nemlig klaget på bruken av tegninger, men særlig tredimensjonale plantegninger som deler av nyere reguleringsplaner. Grunnen til klagen er at byggene på slike tegninger blir framstilt fra ‘unaturlige vinklinger’. Det har blitt påstått at slike skisser blir brukt som manipuleringsredskaper ved politiske vedtak. Flere av de folkevalgte har rett og slett for lite kunnskap når det gjelder lesing av denne typen av tegninger. Et medlem av planutvalget har til og med foreslått kursing i å lese plantegninger for kommunestyrepolitikere. Tostrups forskning viser oss også at det ofte kan være slik at denne typen visuelle planer er en form for glansbilder. Fordi tegningene ofte fremstiller bygg på grunnlag av de ‘beste’ utvalgte argumenter, må de forstås som maktreddskaper. Slike tegninger blir brukt av en gruppe med mye kunnskap om arkitektur for å overbevise lekfolk om et prosjekts gunstighet. Den visuelle makten kan med andre ord forstås som en form for kunnskapsmakt.

Sannhet

Foucaults begrep om sannhet fortolker fenomenet som noe relativt og varierende fra person til person - eller fra gruppe til gruppe. Sannhet er hver og ens sannhet, men det er ikke *sant* i ordets rette betydning. Jeg har allerede vist at det finnes to dominerende sannhets- representasjoner i dette diskursfeltet, nemlig representasjon av vern kontra vekst. Disse kan også forstås som makt- og motstandspunkter. Vekst- perspektivet er like sant for ”veksterne” som vern er for vernerne. Dette utgangspunktet gjør en ’rasjonell’ debatt nesten umulig. De to gruppene kan ikke komme til enighet fordi de lener seg til to helt forskjellige sannhetsregimer eller verdihierarkier. De to utgangspunktene for debatten hviler allikevel på et dypere fundament for enighet – doxa. Dette fundamentet blir tatt for gitt av alle diskursens aktørgrupper. Jeg fant i forrige kapittel at doxa på mange måter dreier seg om identitet, men denne identiteten er på flere nivåer. Det handler om en byidentitet, men denne blir av innbyggerne oppfattet som deres identitet. Den blir altså overført til et personlig nivå og er derfor svært følelsesladet og subjektiv. Identitetsbegrepet mener jeg må forstås i sammenheng med begrepet utvikling. Slik jeg forstår det ønsker alle aktørgruppene som jeg har vært i kontakt med, en utvikling i byen i motsetning til stagnasjon som ofte impliserer en ’sakte død’. Dessuten ønsker innbyggerne en ’levende by’. Sannhet dreier seg derfor om hva som sees som det beste for byen og dermed for dens innbyggere. Fordi disse oppfatningene hviler på ulike verdihierarkier, er det svært vanskelig å skulle enes om ”det beste”. Det er her diskursmakten kommer inn i bildet. Den handler om å kunne hevde at en sannhet er ”sannere” enn en annen. Det dreier seg på mange måter om en kombinasjon av typene over – strategi, kunnskap og selvfølgelig sannhet. Diskursmakten forteller at motstanden tar feil. Som jeg kommer tilbake til senere i kapitlet, kan dette begrepet også forstås som symbolsk makt.

Maktens bevegelser

Ved å ta utgangspunkt i Foucaults forståelse, har jeg og sagt meg enig i at makt må forstås som et flytende og uholdgripelig fenomen. Stabilitet er fraværende – og maktens natur kjennetegnes av endring. Det kommer derfor naturlig her å gå nærmere inn på endringene i maktformasjoner i dette byutviklingsfeltet. Det er som kjent utøverne som ’har’ makten i en øyeblikksbeskrivelse, men den kan raskt skifte hender. Makten forstås

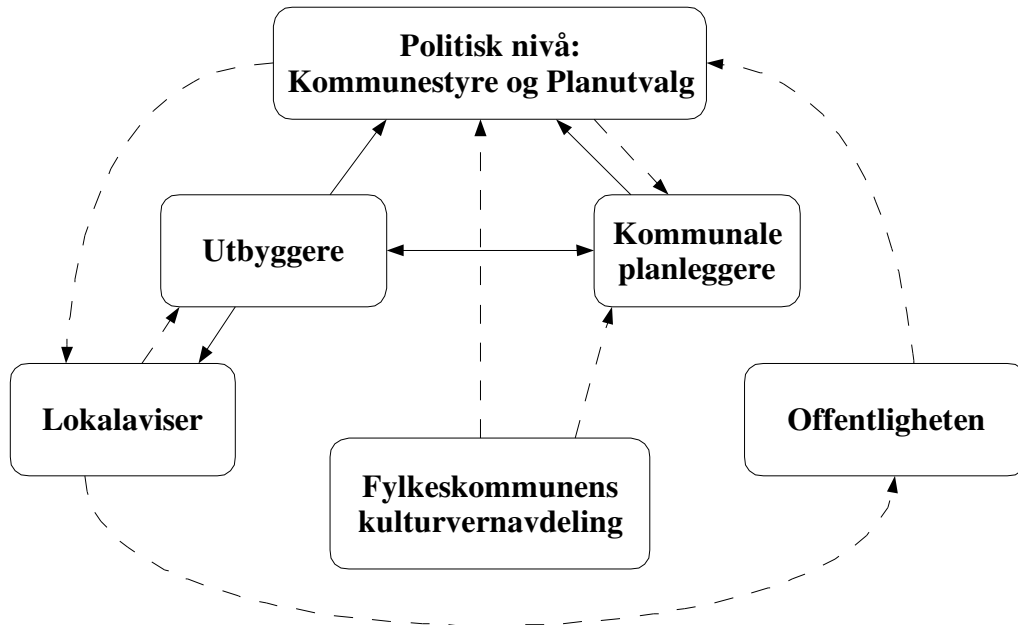
her som en størrelse som hver enkelt deltaker i feltet kan benytte seg av gitt de rette *midlene*. Disse midlene henger sammen med øyeblikkssituasjonen i feltet. Som jeg skal komme tilbake til senere i kapitlet kan man forstå disse midlene som kapitalformer.

Et viktig maktmiddel er som kjent strategier, blant annet den strategiske betydningen av å være på rett sted til rett tid og å kunne skape et behov. Dette bringer meg videre til hovedpoenget i dette avsnittet, avdekkingen av utviklingen av maktens former i byutviklingsdiskursen. Dette avsnittet vil da naturlig nok dreie seg om endringer i maktkonstellasjonen. Gjennomgangen preges av mitt ”utenforstående blikk”, og det er derfor ikke sikkert at aktørene i feltet samtykker med forståelsen. Jeg har i noen grad vist de ulike aktørenes påvirkning på byutviklings - prosessen i forrige kapittel. Her skal jeg gi en kort oversikt over aktørenes innflytelse i tiårs – perioden fortolket i et makt/ endrings - perspektiv.

Fordelingen av makt gjennom påvirkningskanaler i Nerstranda - planleggingen

Figuren under er ment til å gi en kort oversikt over det jeg forstår å være de viktigste påvirknings eller innflytelseskanalene under planleggingen av Nerstranda Senter. Den er en videreføring av aktøroversikten i kapittel 1, men her har jeg i tillegg til deltakelsesaspektet forsøkt å vise aktørenes relative påvirkningsmuligheter.

Nerstranda senter

I de to øverste feltene av figuren finner man de aktørene som må sies å være diskursens privilegerte talere. Mens det nederste nivået domineres av deltakere med indirekte påvirkning på planleggingsprosessen. Med denne noe grove oversikten ser man at planprosessen var en relativt lukket begivenhet. Som vist var det svært lite protester i forbindelse med planleggingen og vedtaket, og hovedaktørene fikk her i stor grad kjøre sitt eget løp. De få klagene som kom var fra berørte naboer i tillegg til et par trusler om innsigelse fra fylkeskommunen. Grovt sett kan man derfor si at denne planprosessen i hovedsak var dominert av samarbeid og dermed fravær av konflikt.

De stiplede pilene i denne figuren symboliserer indirekte påvirkning på planleggingsprosessen. Som man ser er det stort sett de ikke – privilegerte talerne som kun har påvirket indirekte. Avisene har gjennom sine oppslag gjort de styrende oppmerksomme på at de har fulgt med, men i denne saken var det i forkant lite disse aktørene hadde å si når det gjaldt planleggingens retning. Fylkeskommunen har påvirket indirekte ved å ta i bruk trusler om innsigelse, men heller ikke denne gruppen har hatt noen konkret påvirkning på sakens retning. Offentligheten er som kjent en splittethet i byutviklingsdiskursen og lar seg påvirke av de privilegerte talerne. I denne saken har som sagt reaksjonene fra ”mannen i gata” kommet i etterkant av byggingen av prosjektet, den

indirekte påvirkningen har her kun skjedd gjennom kommunevalg. De ustiplede pilene er symboler for det jeg finner å være direkte påvirkning i denne saken, og disse kommenteres grundigere under.

Jeg har allerede vist at det i Nerstranda - utbyggingen forelå stor grad av samarbeid mellom private og offentlige aktører. Samarbeidet var kjennetegnet av kommunikasjon og forhandlinger mellom de viktigste aktørene – utbyggerne, politikere og planleggere. De utformet prosjektskisser sammen, og diskuterte prosjektmål på planleggingsmøtene i forkant av byggingen.

”Det som er særlig iøynefallende i denne saken er det omfattende kontaktnettverket som utbygger har hatt med kommunale aktører. Det dreier seg om samhandling med politisk – administrativ ledelse, møter med politiske partier og kontakt rettet mot planleggere og saksbehandlere.” (Olsen 98: 64).

Olsen forteller oss videre at det var gjennom denne typen formell kontaktbygging at utbygger og kommunale aktører utmeislet et felles referansegrunnlag, som gjorde det mulig for utbyggerne å planlegge i samsvar med overordnede mål og retningslinjer for kommunen. (Ibid: 66). Dette er som kjent en taktikk som ble videreført i Sentrum Terrasse – prosjektet. Prosessen var altså kjennetegnet av et tett samarbeid, hvor utbygger kom med veltilpassede forslag som passet kommunens behov. Kommunen la igjen føringer på utbyggerne, for å få et bygg som var bedre tilpasset reguleringskrav og estetiske krav til byrommet.

I denne saken forstår jeg de kommunale planleggerne som å ha en styrende rolle i planleggingen, ettersom de hadde initiativet til sørbyprosjektet og ønsket konkrete forslag til revitalisering i Nerstranda – området. Planleggerne hadde definisjonsmakt i denne saken i det de definerte behov for bydelen. Etter den ”mislykkede” planleggingen av PM-senteret i dette området, forstår jeg det slik at byutvikling denne gangen lot andre aktører få større spillerom i planleggingen gjennom den aktive møtevirksomheten, men selv trakk de i trådene. Utbyggergruppen benyttet seg selvsagt av denne muligheten for å bygge et kjøpesenter i sentrum. Olsen tolker den aktive kontaktsøkingen fra utbyggers side som en

måte å kontrollere kulissene på. Ved hjelp av Goffmans rolleteori argumenterer han for at:

”Det å ha kontroll med kulissene i en interaksjon mellom to eller flere parter, kan samtidig føre til kontroll med den informasjonen som gjøres tilgjengelig ovenfor publikum. Opptreden karakterisert som samarbeid mellom aktører har til hensikt å fastholde en bestemt situasjonsdefinisjon av virkeligheten, hvilket vil si et syn på hvordan virkeligheten skal forstås.” (Olsen 1998: 81).

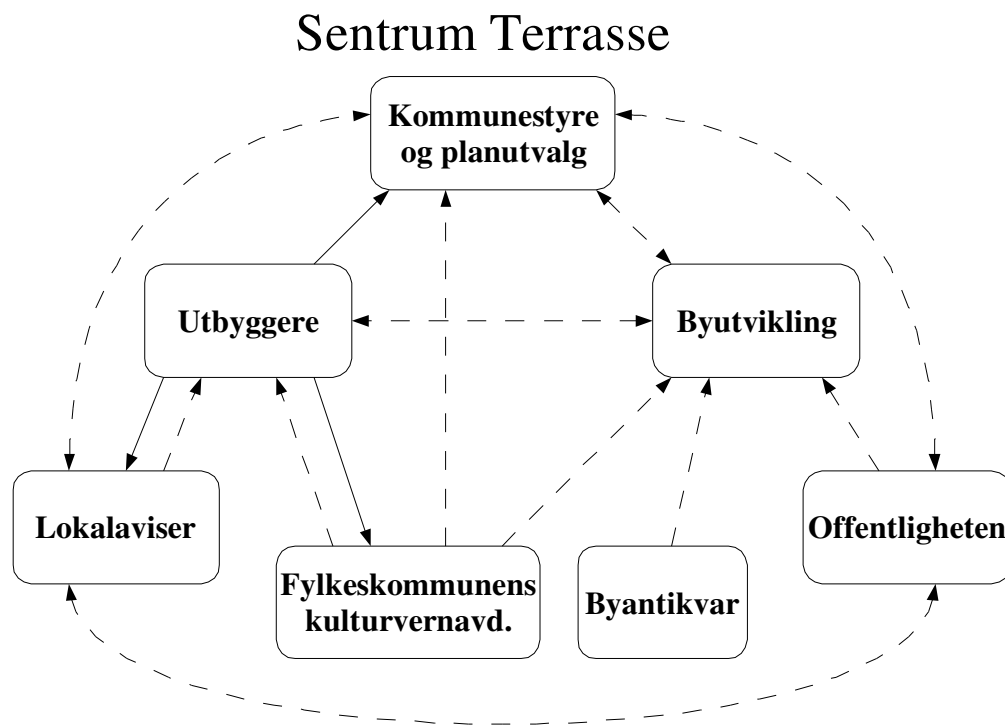
Så det å ha et nært samarbeid med de kommunale aktørene er av avgjørende betydning for utbyggere, fordi de på denne måten kan utøve definisjonsmakt. Definisjonsmakten er svært sterk fordi den presenterer oss for en bestemt måte å fortolke virkeligheten på. Makten ligger i det å ha mulighet til å få sin egen meningsdimensjon til å veie tyngst i en forhandlingssituasjon. I intervjusituasjonen med utbyggerne ble også denne understreket som svært viktig for å beholde kontroll over et prosjekt. I avsnittet under kommer jeg nærmere inn på definisjonsmakten relatert til rasjonalitet.

Slik jeg forstår det var kommunens planleggere og utbyggerne på mange måter likeverdige i maktkampen om Nerstranda. Planleggingen av sørbyen mener jeg er resultatet av et samarbeid mellom disse gruppene og byens politiske ledelse.

Parkeringshusets plassering var derimot ikke i like stor grad et resultat av en samarbeidssituasjon. Ifølge Olsen var dette vedtaket et resultat av utbyggenes situasjonsdefinisjon. De mente man ikke kunne ha et komplett varehandel - tilbud med dagligvarehandel uten et parkeringsanlegg. (Ibid: 77). Byutvikling hadde jobbet svært mye med å finne en bra plassering til nye parkeringsplasser i forkant av denne avgjørelsen, og de var i utgangspunktet negative til en såpass sentral plassering i bykjernen. Allikevel ble plasseringen vurdert som et godt alternativ. Før vedtaket var det en stor politisk uenighet om plasseringen og det kunne vært funnet mer miljøvennlige løsninger hadde det ikke vært fra presset fra utbyggers side. Utbyggerne brukte definisjonsmakten som et virkemiddel her og det slo gjennom. Deres syn fikk med andre ord en større tyngde enn andre perspektiver på parkeringssaken. Helt til slutt i denne planleggingsfasen omdefinerte utbyggerne reguleringsplanen, og de valgte å bryte med en del føringer som var lagt av planleggerne.

Fordelingen av makt gjennom påvirkningskanaler i planleggingen av Sentrum – Terrasse

Også denne figuren er en videreføring av aktøroversikten i kapittel 1. Denne er noe mer utviklet og detaljert enn i tilfellet Nerstranda, ettersom jeg her har funnet flere påvirkningskanaler i diskursen. Her er fortsatt påvirkning en måte å forstå makten på.

Grovt sett kan man si at dette har vært en mye mer deltagende og åpen planprosess enn Nerstranda – planleggingen. Jeg har funnet flere kanaler for indirekte påvirkning på grunn av det offentlige engasjementet som oppsto, og på grunn av det konfliktfylte forholdet mellom hovedaktørene. Denne saken har også vært preget av mange konflikter. Konfliktnivået kan nok være en konsekvens av denne åpnere prosessen.

Den indirekte påvirkningen fra aviser og fra befolkningen kom som en følge av at noen av de privilegerte talerne, politikere stort sett på venstresiden, var motstandere av prosjektet. Disse gikk før vedtaket hardt ut i avisene med kritikk, som i tillegg til underskriftskampanjen mot Melange – hotellet førte til et eksplosivt engasjement i debatten. Offentligheten med støttespillere i avisene og i kommunestyret, hadde i denne fasen innflytelse på prosessen, fordi de presset fram en revurdering fra planleggerne side. Byutvikling ble tvunget til å ta engasjementet alvorlig ved å foreslå bebyggelsesplan

for området. Dette forslaget gikk som sagt ikke gjennom fordi et flertall av kommunestyret valgte å vedta utbyggernes forslag til regulering.

Også fra fylkeskommunens side ble den indirekte påvirkningen i saken forsterket. Dette var selvsagt på grunn av at utbyggerne trakk dem direkte inn i planleggingsprosessen. Selv om de deltok direkte i utformingen av kvartalet, vil jeg allikevel karakterisere dette som indirekte påvirkning, fordi de var der på utbyggernes initiativ. Utbyggerne valgte i høre på fylkeskommunen, noe de gjorde for å unngå en langdryg prosess med innsigelser og påfølgende forsinkelser. I tillegg hadde det dukket opp en ny aktør i denne saken. I motsetning til i Nerstranda – planleggingen hadde nå kommunen en egen verneinstans, byantikvaren. Ettersom denne ikke ble trukket inn i planene på noen som helst slags måte, var innvirkningen herfra kun en slags kommentatorrolle til de privilegerte aktørene i prosessen.

Jeg har i denne figuren tegnet illustrert en indirekte påvirkning mellom planleggere og utbyggere, på grunn av det svært dårlige samarbeidet som oppstod.

I utviklingen av Sentrum Terrasse var det en rekke ting ved planleggingskonteksten som hadde endret seg. Den administrative organiseringen av kommunen var ny, plan og byggesak var slått sammen, i tillegg til den nye sentrumsplanen som lå på bordet - og ”Spillet om Tromsø”, som nå var tatt i bruk mer aktivt enn tidligere. Utgangspunktet for planleggingen var også annerledes fordi det denne gangen ikke var resultatet av et samarbeid mellom flere grupper, men heller konkrete retningslinjer til kvartalsopprustning som utbyggerne igjen forsøkte å tilpasse sine planer til. De to hovedaktørene hadde med andre ord ikke noen felles agenda som grunnlag for et samarbeid, men heller særegne målsetninger som på flere områder var uforenelige. Også i denne planleggingsfasen tok utbyggerne utgangspunkt i kommunale målsettinger før de la fram et alternativt prosjekt. Dette er først og fremst en taktikk som benyttes for å spare tid og ressurser når det gjelder å få vedtatt nye reguleringsplaner, og å ha en viss kontroll med utfallet av en søknad om regulering.

Den politiske innflytelsen i disse planleggingsprosessene har jeg i liten grad analysert, først og fremst fordi jeg har lagt vekt på planleggingsfasen som foregår i forkant av den politiske behandlingen. Politikerne har i begge disse sakene slik jeg forstår det fungert som støttespillere for den ene eller den andre siden i denne diskursen. De har fungert som

ressurser en kan ta i bruk for eksempel gjennom uttalelser i media. Dette ble særlig i Sentrum Terrasse – saken ble anvendt i stor grad fra begge sider av debatten. Det er særlig politikerne i planutvalget som har innflytelse i planlegningsfasen. Ifølge planleggeren jeg snakket med er det ofte slik at disse to gruppene har kontakt i forkant av en framlagt reguleringsplan, for at planleggerne skal få signaler om hva politikerne ønsker for et prosjekt. Noe som kan 'sette opp farten' på et vedtak.

”Men i de fleste tilfellene så er det jo reguleringsplaner som har vært gjennom en sånn prosess, for det foregår jo en prosess mellom de som fremmer saken og administrasjonen ei god stund før den kommer til politisk behandling. Så administrasjonen legger den jo ikke fram for politisk behandling før de føler seg nok så trygge på at det som legges fram og innstillinga blir vedtatt.” (Sitat medlem av planutvalget).

Denne tryggheten fra byutviklings side synes altså å være begrunnet i den jevne kontakten mellom de to gruppene. Utbyggerne uttrykte i intervjusituasjonen som nevnt klart ønsket om en større påvirkning på de politiske aktørene i Sentrum Terrasse. De brukte sine politiske kontakter aktivt og undergravde med dette på mange måter byutviklings påvirkning på politikerne her. Dette er slik jeg forstår det en endring i ”spilletts regler” i forhold til det som ble akseptert tidligere i byplanleggingen. Lobbyingen har blitt mer akseptert og dermed mer utbredt. Utbyggerne brukte i denne utbyggingen også en form for diskursmakt, ved å eksplisitt bruke Fylkeskommunens relative makt og kunnskaper til egen vinning, for så å rasjonalisere dette etterpå til å dreie seg om politiske signaler.

Slik jeg oppfatter situasjonen var det i planleggingen av dette bygget utbyggerne som ”kjørte show”. Jeg har allerede begrunnet hvorfor jeg mener de styrte mye av planleggingsprosessen og de involverte aktørene her. Taktikken var slik jeg forstår det mer utmeislet enn i Nerstranda – saken, ved at påvirkningen hadde utviklet seg til å bli mer pågående og overbevisende enn tidligere. Diskursmakten dreide seg om evnen til å tilpasse sine målsetninger etter agendaen til aktørene de hadde kontakt med, i den hensikt å kontrollere prosessen mest mulig. Den dreide seg også om skape tyngde for sine egne perspektiver, særlig gjennom økonomiske betingelser. Bruken av fylkeskommunen er et godt eksempel på diskursmakten, men også lobbyingen mot de kommunale aktører ved å understreke boligbehovet i bykjernen som en viktig kommunal målsetting.

Konklusjon – maktens bevegelser

Det jeg anser som å være hovedaktørene i utviklingen, nemlig byutvikling og utbyggere, forstår jeg som å ha vært tilnærmet likeverdige partnere i Nerstranda – planleggingen. Det var i mindre grad snakk om et konkurranseforhold, men heller et målrettet samarbeid. Nerstranda – planleggingen kan i noen grad sammenlignes med planleggingen av ”Stürups Centeret” i Helsingør (Sehested 2002). Her startet også planleggingen ut med en samling av offentlige og private aktører som ønsket et nytt kjøpesenter i sentrum. Nå skal det sies at dette var et uformelt nettverk som ikke var iverksatt av kommunen, slik tilfellet var i Nerstranda – saken. Likheter mellom de private aktørene her er også slående, med tanke på bruk av definisjonsmakt. ”Bysenter - nettverket” med utbyggerne i spissen definerte her en agenda for å få byen ut av det økonomiske uføret den befant seg i på begynnelsen av 1990 – tallet. Denne agendaen var et nytt kjøpesenter. Måten dette ble gjort på – ved å argumentere for byens beste, ligner på utbyggernes argumenter i nettopp Nerstranda – saken, særlig med tanke på utbyggernes ”trussel” om et utdøende sentrum hvis etableringen skulle bli avvist.

Slik jeg forstår det var derimot ikke Sentrum Terrasse – planleggingen preget av denne typen tett samarbeid mellom offentlige og private. Utover i planprosessen fikk de to gruppene hver sin agenda, som bare delvis var sammenfallende. Problemet var en grunnleggende mangel på samarbeidsvilje. En viktig grunn til det tror jeg var at kommunens planleggere hadde et sterkt ønske om at dette prosjektet skulle være tilpasset retningslinjene i den nye sentrumsplanen og til planene for omdanningsområdet som prosjektet ble lokalisert til. Slik jeg forstår det, var denne tilpasningen i utgangspunktet en forutsetning for prosjektstart fra kommunens side. Når da utbyggerne ikke ville bifalle disse føringene fra kommunen, utviklet planleggingen seg til et strategispill hvor det gjaldt å komme hverandre i forkjøpet. Utbyggerne ’løste’ dilemmaet som sagt ved å henvende seg til Fylkeskommunen for bistand.

Kapital som makt i diskursfeltet

Jeg har altså tatt utgangspunkt i den Foucaultianske definisjonen av makt. Etter denne gjennomgangen av utviklingen og endringer i feltet, viser det seg at makten i feltet for byutvikling kanskje ikke er så bevegelig og ustabil som først antatt. Det er jo slik at

endringer i maktbalansen lett oppstår ut fra aktørenes strategier og muligheter for å legge press på andre aktører. I Nerstranda - prosjektet var det som vist en grunnleggende kontroll og styring fra Byutviklings side, mens Sentrum Terrasse etter hvert ble fullstendig kontrollert av utbygger- gruppen. I en kontekstuell situasjonsanalyse på Foucaults vis – en ”øyeblikksanalyse” - ser man altså at teorien stemmer. Det å mobilisere ressurser gjennom rasjonelle strategier, er alfa og omega for å kunne iverksette makt. Dette skjer i stor grad gjennom sannhets og meningskamper i diskursen. Makten utspiller seg i hovedsak som en definisjonskamp eller meningskamp mellom hovedaktørene. Slik jeg forstår det er det de samme aktørene som går igjen i den delen av feltet hvor avgjørelsene skjer. Makten finnes nok overalt, men sjelden med slik tyngde som her. Denne forståelsen er faktisk også forenelig med Bourdieus maktforståelse. Man må da angripe feltet fra en annen vinkel. Bourdieu legger som sagt vekt på kapitalfordelingen og dennes reproduksjon i det sosiale rom. Det er en aktørs mengde og sammensetning av kapital som avgjør hans eller hennes posisjon i et felt. I det vertikale skillet mellom mengden av kulturell og økonomisk kapital finner vi de to hovedgruppene som blir analyserte i oppgaven. Arkitektene hos byutvikling har store mengder kulturell kapital, gjennom sin utdanningsmessige kompetanse, mens utbyggerne i utgangspunktet har store mengder økonomisk kapital som de ønsker å investere. Denne fordelingen kan forklare de konfliktene som fins på feltet mellom disse to gruppene. Den ulike sammensetningen medfører ulike agendaer og verdsetting av forskjellige verdier i en planleggingsfase.

Kapital og habitus på feltet

I dette avsnittet vil jeg avdekke noen dominerende kapitalformer i byutviklingsfeltet. Deretter vil jeg vise hvordan disse er med på å påvirke deltagerens habitus implisitt eller eksplisitt. Jeg vil i stor grad fortolke deltagerens yrker eller engasjementer som å være determinerende for deres kapitaltyper.

Den viktigste og mest dominerende kapitaltypen er den symbolske kapitalen. Den gir som sagt mulighet for definisjon av mål og mening på et felt eller i en diskurs. Jeg ønsker her å vise hvilke kapitalformer denne består av så å si – hvordan den symbolske kapitalen

arter seg på dette feltet. Derfor vil jeg først gjennomgå sammensetningen av de andre kapital- typene som jeg har funnet her.

Jeg har altså funnet at den kulturelle kapitalen er den dominerende form hos feltets arkitekter. Dette er fordi denne gruppen jobber med definisjoner av god og dårlig arkitektur, som og kan forstås som definisjoner av god og dårlig ”arkitektur – smak”, i tillegg til den utdanningsmessige kompetansen de sitter på. Deres smakstype må forstås gjennom arkitektoniske preferanser. Den kulturelle kapitalens habitus kommer fram gjennom utsagn i diskursen. Et godt eksempel på den kulturelle kapitalens habitus er byutviklings holdninger i debatten om kjøpesenterets utforming. Planleggerne agenda var her å få til et hus som var mest mulig tilpasset byrommet i fasadeutforming. Dette synet kom i konflikt med den økonomiske habitus standpunkt, som dreide seg om å lukke folk inne – i den hensikt å tjene mest mulig penger. Det er ikke bare byutvikling som sitter på denne typen av kapital. Også andre posisjoner på feltet er dominert av denne, blant annet private arkitekter som utbyggerne leier inn, men også byantikvaren domineres av denne kapitaltypen. Kapitalen kan med andre ord bli brukt på begge sider av debatten og da med ulik grad av autoritet. Slik jeg forstår det er da ikke denne kapitalformen på feltet nok i seg selv, den må suppleres med andre ”maktmidler”. Oppdelingen av den kulturelle kapitalen mellom vern og vekstgruppen tror jeg og fører til en mer innbitt konflikt mellom disse aktørene, fordi de kjemper på de samme premissene og dermed må forstås som likeverdige selv om de har ulik grad av påvirkning i de konkrete planprosessene.

Kunnskaps- begrepet til Foucault har en del likhetstrekk med begrepet kulturell kapital. Disse begrepene utfyller hverandre. Dette er fordi begge disse midlene trenger en viss grad av dannelse for å kunne bli iverksatt, da både utdanningsmessig og en generell kulturell kompetanse. Dessuten blir disse formene brukt med den samme hensikten i feltet. Kunnskapsmakten blir som sagt brukt i det henseende å begrunne valg og meninger i planleggingsfaser fra planleggerne side. Den kulturelle kapitalen kan da forstås som kunnskapsmaktens fremtredelsesform, i det den representeres gjennom habitus – gjennom utsagn og handlinger.

Det er vel åpenbart at det er den mest "eksplisitte" kapitalen – nemlig den økonomiske kapitalen, som er grunnleggende på feltet. Denne er eksplisitt fordi den ikke "skjuler sine spor" ved å ilegge seg andre aspekter enn det økonomiske. Slik som den kulturelle kapitalen som kan utarte seg som smak, eller den sosiale som kan ilegge seg f. eks. vennskap som et viktig aspekt. Økonomi legger betingelser og begrensninger, men kan også legge ting til rette i en planleggingsfase. Ingenting blir realisert uten denne. Som jeg har forsøkt å vise i denne oppgaven er økonomisk finansiering en nøkkelsetning i byutviklingen. Den økonomiske kapitalen legger da på mange måter føringer for hvordan en skal bruke den kulturelle kapitalen på feltet. Både private arkitekter og offentlige planleggere er avhengige av finansiering, og mengden finanser avgjør videre mengden av arbeid på alle områder. Dessuten styres arkitektenes visjoner ofte av det 'økonomisk mulige'. Økonomien fungerer som en ramme for den ideologiske utviklingen ved nye prosjekter.

Sosial kapital er en form som ofte henger med en av de andre, dvs. kulturell eller økonomisk kapital. Det er ofte slik fordi du trenger en relativ kapitalmengde for å kunne hevde deg i de "rette" sosiale kretsene. Den sosiale kapitalen ligger derfor latent i hele feltet og den taes i bruk i ulik grad av de enkelte deltagergruppene. Sosial kapital henger dessuten nært sammen med Foucaults strategi- begrep. Som vist over, kan viktige strategier i utbyggingsspørsmål være lobbying mot politikere. Sosial kapital handler om å kjenne de rette folkene, for så å kunne utnytte fordelene av sine bekjentskaper. Det å kjenne den kretsen du lobber mot fra før av, er selvsagt en enorm strategisk fordel. Denne fordelene benyttet utbyggerne seg av i blant annet sentrum Terrasse – planleggingen. Det ble beskrevet som 'å bruke sine kontakter'.

Symbolsk kapital

Definisjonsmakt eller diskursmakt er andre begreper som man kan sette på den symbolske kapitalen. Det som kjennetegner disse formene er at de medfører en autoritet eller myndighet som fordekker kapitalens egentlige vesen, den tillegges noe "magisk". På feltet for byutvikling finner jeg at den økonomiske kapitalen som forventet er den mest dominerende kapitalformen. Som kjent er det mest av denne på utbyggersiden. Det er også denne gruppen av aktører som har mulighet til å realisere økonomisk kapital i

faktisk arkitektur. Kapitalformen legger videre grunnlaget for utbyggernes symbolske makt. Dette ble det vist et godt eksempel på i forrige kapittel. Ut fra intervjupersonene mine virket det som utbyggernes gjennomslagskraft i denne saken var nettopp viljen til å investere. Denne viljen fører igjen til muligheten for å legge føringer. Den symbolske makten dreier seg også om sosial kapital. Den sosiale kapitalen blir brukt strategisk i feltet for å oppnå egenvinning. Et eksempel på dette er utbyggernes lobbying mot politikerne. Den sosiale kapitalen forutsetter også et allerede etablert nettverk av mulige støttespillere. Det betyr at investorene bør ha en viss fartstid i dette feltet. En politiker bør i hvert fall ha en viss kjennskap til en utbyggers agenda og seriøsitet, før han eller hun gir prosjektet sin stemme. Så den symbolske kapitalen på feltet for byutvikling er i hovedsak en kombinasjon av økonomisk og sosial kapital, men den er også noe mer. Den symbolske kapitalen krever automatisk respekt og godkjenning. Den må aksepteres som noe mer enn bare kapital. Det betyr at den kulturelle kapitalen også kan oppfattes som symbolsk på feltet. Denne kapitalformen tror jeg også har lettere for ”å bli symbolsk”, fordi den innehar et kunnskapsaspekt. Kunnskap blir som sagt ofte oppfattet som noe verdinøytralt og som noe udelt godt. Som jeg skrev over har ikke den økonomiske kapitalen noen forskjønningsmekanisme slik de andre kapitalformene har. Jeg tenker derfor at det skal mer til for denne å sette seg i respekt. Den økonomiske kapitalen er allikevel den som veier tyngst, ettersom den er mulighets – skapende og mulighets - begrensende.

Konklusjon – om å forstå makt

Jeg har forsøkt å vise to forskjellige tilnærminger til å forstå makt i dette kapitlet. I tillegg har jeg forsøkt å vise hvordan disse tilnærmingene kan fungere som utfyllende, for å forstå makten i byutviklingsfeltet. Makt handler, slik jeg ser det, om den kombinasjonen av ”maktmidler” som hver aktør besitter og vurderingen av disse midlene i det feltet aktøren agerer i. Jeg forstår alle de gjennomgåtte begrepene i dette kapitlet som maktmidler. Disse utdyper maktbegrepet og har alle en ”relativ” betydning i feltet. Slik jeg forstår det, er denne betydningen svært kontekstuell. Det er de tyngste maktmidlene i dette feltet som kan ha størst konsekvenser på en planleggingsprosess. De tyngste midlene er den symbolske kapitalen bestående av økonomisk og sosial kapital, og kunnskapen om strategisk bruk av kunnskaper på feltet. Disse midlene er avgrensende for

utviklingen av et byggeprosjekt, men de trenger ikke å være fullstendig determinerende. Til syvende og sist er det i stor grad den kulturelle kapitalens dominans gjennom faktisk planlegging som blir stående i materialiteten. Nå er det selvsagt slik at bygg kommuniserer. Det betyr at et byggs økonomiske betingelser og målsetninger lett kan ”skinne gjennom” arkitekturen. De to byggene jeg har tatt for meg her har i så måte blitt avslørt mange ganger. Implisitt forlanger de å bli regnet med ved sine ruvende størrelser i byrommet. Størrelsen hentyder den egentlige målsetningen.

Jeg vil her understreke at mine tolkninger bare er en måte å se ting på, ergo er også mine analyser av makten dominert av mitt sannhetsbegrep. Avdekkingen jeg har gjort her kan være nyttig i det henseende å understreke på hvilken måte man har ulike perspektiver på ting, og dermed hvordan forskjellige virkelighetssyn opprettholdes. Det viktigste jeg har funnet ut om makt i denne prosessen er at den ikke er der – den taes i bruk. Makten kan forstås som en latent egenskap ved ethvert menneske i enhver relasjon.

7. AVSLUTNING

I dette kapitlet vil jeg først gi et kort sammendrag av det jeg anser som å være hovedfunnene i oppgaven. Deretter vil jeg diskutere den videre utviklingen av planlegging i Tromsø, for til slutt å avslutte kapitlet med noen forslag til videre forskningsstrategier på feltet.

7.1 Sammendrag av oppgavens hovedfunn

Det var meningsaspektet ved byutviklingsdiskursen som var utgangspunktet for denne studien. Målet var å gå nærmere inn på meningsdimensjonen ved utarbeidelse av byplaner og de forståelsesmessige aspektene ved byutviklingsdiskursen. Neste steg i prosessen var å gå dypere inn i maktaspektet ved byutviklingen. I tillegg til disse forsettene, skulle jeg også gjennomgående prøve å vise tidsperspektivet i diskursen, dvs. diskursens endringer over tid.

Det første analysekapitlet omhandler byutviklingsdiskursen som fenomen. Jeg har her forsøkt å kartlegge de ulike tematiske elementene i diskursen og måten disse presenteres på. Jeg har også forsøkt å si noe om diskursens kjerne eller premisser.

Hovedkonklusjonen i dette kapitlet er at de to ulike tilnærmingene til byutviklingen, vern og vekst, er strukturerende for den offentlige debatten. Alle diskursens deltagere markerer seg på en eller annen måte i forhold til dette skillet, man kommer ikke utenom problematikken. Det blir kun diskutert innenfor rammene av skillet vern og vekst. Man kan med andre ord forstå dette som en del av byutviklingens doxa. Vern og vekst er grunnleggende kategorier som alle deltagerne bruker til å tenke om byutvikling med. Representasjonene i diskursen finnes som varierende elementer over dette temaet.

Kjennetegnene ved dem alle er at de presenterer ønsket om en `bedre` by, altså en by som ikke er som i dag, men annerledes. Jeg konkluderer her med at `identitet` er kjernen i byutviklingsdiskursen. Dette er en identitet som ikke bare dreier seg om byen som helhet, men like viktig er innbyggernes identifikasjon med byen som boplass. Slik jeg forstår det legger innbyggerne mye mening i presentasjonen av byen, den fungerer som en identitets - givende markør. Jeg har skrevet en del om sentrum som offentlig rom.

Når det gjelder sentrumsutvikling blir så denne identifikasjonen enda viktigere fordi byrommet tilhører alle.

Andre analysekapittel dreier seg om makt og blir derfor mer innsnevret med tanke på deltaking og meningsinnflytelse i diskursen. Her tar jeg særlig for meg representasjoner av dem jeg forstår som å være styrende i planprosessene - kommunale planleggere og utbyggere. Hovedfokuset for dette kapitlet er å vise maktens mekanismer i denne styrende delen av diskursen, altså hvordan makt blir framstilt og brukt her. Makt blir oppfattet som påvirkning og innflytelse. Disse formene har jeg da forstått som fordypninger av, eller forklaringer på maktbegrepet. Med utgangspunkt i en rekke forklaringsbegreper fant jeg så at maktens mest effektive form, altså symbolsk makt, på dette feltet enten var en sammensetning av økonomisk kapital og sosial kapital brukt strategisk, eller strategisk kunnskapsmakt i form av kulturell kapital. Til tross for kunnskapsmaktens potensielt sterke innflytelse er allikevel den økonomiske kapitalen betingende i en planprosess.

Tidsperspektivet i diskursen har vist meg en spirende tendens i Tromsøs byutvikling. Nemlig en ekspansjon i forståelsen av byens potensial for utbygging hos de styrende aktørene. Mulighetsrommet har blitt større i løpet av de ti årene jeg har fokusert på. Man snakker som sagt ikke lengre om vitalisering, men om utvikling. Jeg ser en tendens til at utvikling og påfølgende endring er forventet fra alle diskursens deltagere, enten de heller mot vern - eller vekst - siden. Dette kan godt være en trend som nå er i ferd med å snu, men tendensen til 'grandiositet' i byplanleggingen har vært økende, særlig de siste fem årene. Gode eksempler på dette er byens nye representasjonsbygg som er ferdige eller under bygging: Tinghuset, Rådhuset og Hologaland Teaters nye storscene.

7.2 Byutviklingens framtidsutsikter

Den perioden jeg har skrevet om i oppgaven min kjennetegnes av at det har skjedd store endringer i løpet av kort tid. Dette skyldes til en stor grad holdningsendringer hos de "privilegerte talere" i diskursen. Disse holdningsendringene forstår jeg som grunnet i tenkningen hos den politiske ledelsen i byen, men også en økende interesse for investeringer fra mange utbygges side. Det har altså forekommet endringer i oppfatningene av byens potensial. Dessuten har den kommunale tenkningen omkring

byplanlegging endret seg, noe som kommer klart fram i planene jeg har tatt for meg. Særlig i sentrumsplanen som er ment å fungere som et løsningsforslag på alle byens utfordringer i byutviklingen.

Som jeg skrev i kapittel seks, kan det virke som om byen nå er inne i en slags identitetskrise. Det hersker stor forvirring om hvordan utviklingen 'burde' være, samtidig som byen ekspanderer mer enn noen gang. Det kan virke som det er en form for meningsendring eller meningsstap i gjære. De gamle gode rammene er i ferd med å forsvinne og byen forsøker å tilegne seg nye egenskaper som symboliseres i den nye materielle strukturen, men som byantikvaren sa, kan det moderne fort bli kjedelig. Hvis byen er i ferd med å bli kjedelig er det kanskje et identitetstap i gjære. Det er først og fremst innbyggerne som skaper en identitet til byen ved sin egen tilstedeværelse. Denne gruppen må med andre ord fortolke den nye byen inn i sin egen forståelsesramme, men hva skjer hvis tilhørigheten forsvinner? Hva om folk ikke lenger ser de identifiserende elementene i bystrukturen? Kan byidentiteten forsvinne ved tap av mening?

7.2 Forslag til videre forskning

Denne oppgaven har vært preget av meningsdimensjonen i de styrende aktørenes begrunnelser og avgjørelser. Jeg har hatt relativt lite fokus på den politiske prosessen i byplanleggingen. Det kunne nok vært lærerikt å gå dypere inn i de politiske avgjørelsesprosessene i byplansaker. Relevante spørsmål her kunne vært: Hvordan fungerer makten innad i kommunestyret? Hvilke typer av strategier tas i bruk blant politikere for å få et vedtak gjennom? I hvilken grad lar politikerne seg faktisk påvirke av planleggere og utbyggere? Andre studier kunne ha fokusert mer på offentlighetens påvirkning på politiske vedtak om byplanlegging. Jeg har allerede nevnt at man i disse sakene har størst kommunal selvråderett, men i hvilken grad gjenspeiler den politiske styringen velgernes ønsker eller intensjoner ved stemmegivningen sin?

Man kunne ha tatt for seg byutvikling i et lengre tidsperspektiv – kanskje over en periode på femti år. Dette for å få perspektiv på de ulike arkitektoniske trendene og deres påvirkning på byrommet og menneskene i det. Et annet interessant fenomen for en studie, er den liberalistiske holdningen som er gjeldende i byutviklingen i Tromsø. Man kunne for eksempel sett denne i forhold til kommunal selvråderett, og tatt for seg påvirkningsforholdet mellom disse to størrelsene.

LITTERATUR - OG REFERANSELISTE

Bøker

Andersen, H. & Kaspersen, L. B.(red.) 1996: *Klassisk og moderne samfundsteori.*

Hans Reitzels Forlag A/S, København

Aspen, J. & Pløger, J. (red.) 1997: *På sporet av byen. Lesninger av senmoderne byliv.*

Spartacus Forlag A/S, Oslo

Berger, P.L. & Luckmann, T. 1966 (2000): *Den samfunnsskapte virkelighet.*

Fagbokforlaget, Oslo

Bergström, G. & Boréus, K. 2000: *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*

Studentlitteratur, Lund

Bourdieu, P. 1996: *Forms of Power and Their Reproduction. I The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power.*

Polity Press, Cambridge

Bourdieu, P. & Wacquant, L.J.D (1991) 1993: *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*

Det Norske samlaget, Oslo

Eriksen, T. B. (1993): *Vestens store tenkere.*

H. Aschehoug & Co, Oslo

Flyvbjerg, B. 1991: *Rationalitet og Magt. Det konkrete videnskap. Bind 1*

Akademisk Forlag, København

Flyvbjerg, B 1991: *Rationalitet og magt. Et case- baseret studie af planlægning, politikk og modernitet*. Bind 2

Akademisk Forlag, København

Foucault, M.(1966) 1996: *Tingenes orden, en arkeologisk undersøkelse av vitenskapene om mennesket*

Aventura, Oslo

Foucault, M. (1970) 1993: *Diskursens ordning*

Installationsföreläsning vid Collège De France den 2. December 1970

Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/ Stehag

Habermas, J 1985: *Modern and Postmodern Architecture*.

I Forester, S. 1985: *Critical Theory and Public Life*

Mit Press, London

Kjelstadli, K & Myhre, J. E. 1995: Kap. 6. *Hvem er vi? Om byidentitet*.

I *Oslo – spenningen by, Oslohistorie*

Pax Forlag A/S, Oslo

Krange, O. & Strandbu, Å. 1996: *Kjøpesenteret. Handelsmaskin og fornøylespark*

Pax Forlag, Oslo

Kvale, S.2001: *Det kvalitative forskningsintervju*

Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo

Neumann, I. B. 2001: *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*

Fagbokforlaget, Oslo

Norberg - Schulz, C. 1967: *Intensjoner i arkitekturen*

Universitetsforlaget, Oslo

Norberg – Schulz, C. 1978: *Mellom jord og himmel. En bok om steder og hus*
Pax forlag A/S, Oslo
Pløger, J. 2001: *Byens språk*
Spartacus forlag A/S, Oslo

Rubin H.J. & Rubin I.S. 1995: *Qualitative Interviewing. The Art of Hearing Data*
SAGE Publications, Inc. London / New Dehli

Sehested K. 2002: *Nætværksstyring i byer – Hva med planlægningen og demokratiet?*
Jurist - og Økonomforbundets forlag, København

Thagaard, T. 1998: *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode.*
Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke A/S, Bergen

Tietz, J. 1998: *Arkitekturens historie i det 20. Århundret.*
Könemann Verlagsgesellschaft mbH, Köln

Tjelmeland, H. 1996: *"Tromsø gjennom 10000 år. Fra byfolk og bona til Tromsøværing: 1945 – 1996."*
Utgitt av Tromsø Kommune

Østerberg, D. 1998: *Arkitektur og sosiologi i Oslo, en sosiomateriell fortolkning*
Pax Forlag A/S, Oslo

Hovedoppgaver

Gussgard, G. 1987: *Om maktdimensjonen i byplanleggingen. En studie av plan- og beslutningsprosessene bak lokaliseringen av tre statlige/ halvstatlige prosjekter i Oslo.*
Meddelelse nr. 19 fra: Geografisk institutt, Universitetet I Oslo

Karlsen, T.I. 1999: *Visjoner om den gode by: Boligpolitikk og byplanlegging i Tromsø 1910-1960.*

Institutt for Historie, Universitetet I Tromsø

Mjaatvedt, O. 1992: *Vei og bom.*

Rapportserie Nr. 20. Institutt for sosiologi, Universitetet I Oslo

Olsen, B. T. 1998: *Planleggingens utfordringer. Etableringen av kjøpesenteret Nerstranda A/S i lys av en miljørettet byutvikling.*

Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet I Tromsø

Thorkildsen, A. 2003: *COFFEEHOUSE SVARTLAMON – fra kjøkkenborddiskusjon til et deltakerdemokratisk pilotprosjekt*

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet I Oslo

Artikler/ tidsskrifter

Bugge, L. 2002: *Pierre Bourdieus teori om makt*

Agora, 20. Årgang, nr.3/4

Carlsen, J. 2003: *Tromsø søker sin sjel*

Arkitektnytt Nr. 4.

Carlsen, J. 2003: *Den eksperimentelle byen*

Arkitektnytt Nr. 4.

Gromholt, S.M. 2004: *Drontene*

Byggekunst, Årgang 86, nr.2

Hage, I 1990: *Byarkitektur og byplanlegging i Nord- Norge på 1800- tallet*

Håløygminne, Hefte 2

Hagen, A. & Asmervik, S. 1997: *Retorikk og planlegging*
I Rhetorica Scandinavica, Tidsskrift for skandinavisk Retorikforskning, nr. 4

Hagen, A. 1997: *Planlegging som retorikk*
I Rethorica Scandinavica, Tidsskrift for skandinavisk Retorikforskning, nr. 4

Hammer, S. 2001: *Diskursbegrepet i sosiologisk relieff*
Sosiologi i dag, Årgang 31, nr.4

Kaarhus, R. 2001: *En Foucault – inspirert diskursanalyse*
Sosiologi i dag, Årgang 31, nr. 4

Kjelstadli, K. 1993: *Mentalitet og matrealitet i byer*
Samtiden 3

Markus, T. A. 1998: *Architecture and power: to build is to create asymmetries. I: Maktens korridorer. Arkitektur som politikk*
Formskrift, Norsk Form, Oslo

Otnes, P. 1994: *Can we support ourselves by driving to each other? A Chreseological Suite in Eight Movements*
Institute for Sociology, UIO

Otnes, P. 2003: *Arkitektur som kampsport*
Arkitektnytt

Pløger, J. 2002: *By- og boligplanleggingen må transformeres – urbanisme vs. urbanitet.*
Sosiologisk årbok nr.1

Pløger, J. 2004: *Estetikk og det sosiale?*
Byggekunst, Årgang 86, nr.2

Røe, P. G. 2002: *Sosiokulturelle stedsanalyser – et supplement til de tradisjonelle stedsanalysene*

PLAN nr. 4-5

Svarstad, H. 2001: *Samfunnsvitenskapelige diskursanalyser*

Sosiologi i dag, Årgang 31, nr.4

Tostrup, E. 1997: *Arkitektkonkurransens retorikk: Bygg, tegning, ord*

Sosiologisk ordbok 1997.2, Oslo

Offentlige dokumenter

Plan og bygningsloven (2003). Lovdata. Grøndahl Dreyer.

Reguleringsplan for Nerstranda, Vedtatt 24.04.96.

Miljøbyprogram for Tromsø, Vedtatt 28.08.96

Byrapport for Tromsø. Oppsummering og evaluering av miljøbyprosjektet 1993 -99.
20.08.00

Fagrapport fra Riksantikvaren 2000: *Stedsform og kulturminner – i en miljøvennlig bystruktur. Erfaringer og anbefalinger fra Miljøbyprogrammet.*

Riksantikvaren, Statens Forurensningstilsyn

Reguleringsplan for Sentrum Terrasse, Vedtatt 30.08.00

Ny administrativ organisering i Tromsø kommune. Mars 2002 (Internrapport)

Sentrumsplanen (Forslag). 26.05.03 Tromsø kommune. Byutvikling

Annet

Hammer, S. 2002: *Diskursanalyse*

(Kort gjennomgang, brukt til undervisning ved Universitetet i Tromsø)

Nyseth, T.: *Referat fra åpent møte om byutvikling arrangert av Tromsø Byforum 4.*

Februar 2003

Tjelmeland, H 1999: *Porten til ishavet eller Festung Tromsø?*

Foredrag på møte om byutvikling, Mack- kjelleren 23.11.99.

Nyseth, T. & Aarsæther, N.: *Byregimer og demokrati- En studie av makt og demokrati i byplanleggingen i raskt voksende byer.*

Prosjektbeskrivelse til Byforskningsprogrammet – Norges Forskningsråd.

Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning, Universitetet I Tromsø

Pløger, J.1998: *Kommunikativ planlegging. Mellom kommunikasjon og retorikk*

NIBR – notat nr. 106

Fangen, K. 1997: *Fra erfaringsnær til kritisk. Fortolkning som samfunnsvitenskapelig utfordring*

ISO- notat nr. 10, Institutt for sosiologi, UIO

Heggestad, S. 2004: *Modernisering og vern i etterkrigstidas Nord – Norge. Eksempelet Tromsø*, Innlegg til debatt.

Internett - adresser

www.barlindhaug.no - 2004

www.bibsys.no – 2004

www.troms-f.kommune.no/kulturvern - 2004

[www.tromso.kommune.no/organisasjon/politisk styring](http://www.tromso.kommune.no/organisasjon/politisk_styring) - 2004

Avisartikler

Avisa Nordlys: 17.01.95, 10.05.95, 11.05.95, 11.07.95, 02.12.95, 24.11.95, 08.02.96, 27.02.96, 16.04.96, 07.05.96, 30.11.96, 30.01.96, 09.05.97, 29.05.97, 03.07.97, 07.07.97, 18.10.97, 30.01.98, 16.02.98, 04.03.98, 28.04.98, 27.06.98, 06.03.99, 13.10.1999, 07.10.00, 21.10.00, 27.03.01, 18.05.01, 02.03.02, 14.09.02, 21.09.02, 14.11.02, 13.02.03, 03.04.03, 01.03.03

Bladet Tromsø: 06.03.99, 29.02.00

Antall ord i denne oppgaven er 43915.

Alle kilder i denne oppgaven er oppgitt.

Vedlegg: Intervjuguider og samtykke - skjema

1. INTERVJUGUIDE TIL MEDLEM AV PLANUTVALGET

1. Hvordan jobber planutvalget i forhold til store byggesaker? Blir det for eksempel satt ned grupper for å gå gjennom ulike sider ved prosjektene?
2. Når i planleggingen (behandlingen av reg. plan) blir planutvalget involvert?
 - Deltar dere for eksempel i vurderingen av nye forslag til reguleringsplaner?
 - Hvor lang er behandlingen i planutvalget?
3. Føler medlemmene et tidspress i forhold til effektivitet i saksbehandlingen?
4. Hva er de vanligste konfliktpunktene innad i planutvalget ved større byggesaker?
 - Økonomiske rammer? Estetikk eller romlige forhold? annet?
5. Hvilke aktører må planutvalget forholde seg til?
6. Er det slik at reg. planer blir lagt ut til offentlig ettersyn før politisk behandling?
 - Har offentligheten reell innflytelse på dette stadiet?
7. Hvordan er forholdet mellom utbyggere og planseksjonen i kommunen?
 - Basert på konflikt eller samarbeid?
8. Hvordan oppfatter du forholdet mellom planleggere og politikere når det gjelder vurderinger av byggesakens ulike sider?
 - Forskjellige innfallsvinkler/ vurderinger?
 - Konfliktpunkter?
9. Det er en utbredt oppfatning at utbyggere med økonomisk tyngde kan legge press på planleggere og politikere for å få gjennomslag for sine prosjekter. Er du enig i den oppfatningen?

10. Nerstranda - saken: Du nevnte at den opprinnelige reguleringsplanen her var for lite konkret i forhold til enkeltelementer. Tror du dette var en bevisst taktikk for å kunne ha friere hender senere i prosjektutformingen?

- Fra utbygger eller planseksjon?

- Er dette en vanlig form for taktikk?

11. Parkeringshuset i Nerstranda: Bygget strider imot miljøbyplanen, p.g.a. den sentrumsnære plasseringen av parkeringsplassene. I miljøbyplanen og i den forrige sentrumsplanen ble det presisert at disse skulle plasseres i fjell. Hva synes du om dette bruddet?

- Akseptabelt? Godt nok begrunnet?

12. Hvorfor tror du at bruddet ikke ble oppfatta som problematisk på det tidspunktet planen ble vedtatt?

13. Var du medlem av planutvalget eller kommunestyret når Sentrum Terrasse- saken var oppe til debatt her?

- Hvis: Hva var politikernes syn på at det ble lagt fram to reguleringsforslag - et fra utbygger og et fra planseksjonen?

- Hvordan oppfatta dere forholdet mellom disse partene?

14. Hva mener du er den viktigste grunnen til at Sentrum Trasse ble bygd, til tross for all motstanden i befolkningen?

15. Hva oppfatter du som å ha vært de største konfliktlinjene i Sentrum Terrasse- saken?

16. Vil du si at politikerne har hatt reell makt i denne saken?

17. Kjenner du til Melange - hotellsaken? Hvis: hva er hovedgrunnen til at dette prosjektet ikke ble gjennomført?

18. I disse sakene har den offentlige debatten i stor grad dreid seg om størrelsesmessige og romlige sider ved prosjektene, og ikke minst om graden av skyggelegging og

siktlinjer. Hvilke sider mener du som representant for befolkningen er viktige for folk flest?

19. Hvordan oppfatter du byantikvarens rolle i forhold til byutviklingsseksjonen? Har hun etter din mening innflytelse i plansaker?

20. Forrige gang snakket du om bruk av datamanipulerte plantegninger som en måte å få gjennomslag for prosjekter på. Har politikere blitt mer bevisst på bruken av disse etter at du tok det opp?

21. Du snakket og om at byen bygges ut gjennom enkeltprosjekter, uten overordnende premisser for utviklinga. Etter vedtaket av den nye sentrumsplanen, er du fortsatt enig i dette utsagnet?

22. Hva mener du om den nye sentrumsplanen som ikke er vedtatt? Hva synes du om målsetningene for Tromsø sentrum som blir presentert her?

- Inndelingen i omdannings- og verneområder
- Graden av offentlig styring

23. Har det etter din mening skjedd holdningsendringer i oppfatningene (hos politikere og planleggere) av byens potensial for utvikling? Jeg tenker på endringer i perioden fra 1990 til i dag?

24. Hvordan forstår du maktforholdene mellom de ulike deltagerne i byutviklingen? Er det noen som har større muligheter enn andre til å påvirke prosessen?

25. Vil du som medlem av planutvalget si at du har makt i forhold til utviklingen av Tromsø by?

2. INTERVJUGUIDE TIL PLANLEGGER

1. Kan du fortelle litt om din stilling på byutviklingsseksjonen?
2. Hvilke aktører må du som planlegger forholde deg til?
3. Kan du gi en kort beskrivelse av saksgangen til et forslag til reguleringsplan. Hva skjer etter at dere har mottatt et forslag?
 - Samarbeid med planutvalget
 - Hvor lang tid bruker dere i gjennomsnitt til å behandle en reguleringsplan?
 - Tidspress?
4. Hvem er det som oftest setter i gang/ tar initiativer til nye byggeprosjekter?
 - store bedrifter/ selskaper, privatpersoner, statlige organer?
5. Hvordan er forholdet mellom planleggere og politikere i planutvalget, når det gjelder vurderinger av byggesakens ulike sider?
 - Forskjellige innfallsvinkler?
6. Hvordan er forholdet generelt mellom utbyggerne og planseksjonen i kommunen?
 - Basert på konflikt eller samarbeid?
7. Er det slik at reg. planer blir lagt ut til offentlig ettersyn før politisk behandling?
 - Har offentligheten reell innflytelse på dette stadiet?
8. Deltok du i planleggingen av Nerstranda - prosjektet?
9. Hvis: Hvordan oppfattet du samarbeidet mellom planleggere og utbyggere i dette prosjektet?
10. Hva vil du si var den største konflikten mellom planleggere og utbyggere i planleggingen av Nerstranda?

11. Hvorfor tror du dette prosjektet ble såpass forskjellig fra tegningene i den opprinnelige reguleringsplanen? (Passasjen fra Fiskegata ble blant annet kuttet ut.)
12. Parkeringshuset i Nerstranda: Parkeringsbygget strider imot miljøbyplanen, p.g.a. den sentrumsnære plasseringen av parkeringsplassene. I miljøbyplanen og i den forrige sentrumsplanen ble det presisert at disse skulle plasseres i fjell. Hva synes du om dette bruddet?
13. Hvorfor tror du at bruddet ikke ble oppfatta som problematisk på det tidspunktet planen ble vedtatt?
14. I reguleringsplanen het det at utbygger la et visst tidspress på kommunen som gjorde behandlingen av andre reguleringsalternativer vanskelig. Vil du si at dette var en form for maktbruk fra utbyggers side?
15. Deltok du i planleggingen av Sentrum Terrasse- prosjektet?
16. Hvis: Hvordan oppfattet du samarbeidet mellom planleggere og utbyggere i dette prosjektet?
17. Hva var årsakene til at utbyggere og byutviklingseksjonen leverte hvert sitt forslag til reguleringsplan?
- Hvorfor ble det ikke enighet før politisk behandling?
18. Slik jeg forstår det ble en revurdert utgave av fylkeskommunens og utbyggers alternativ til reg. plan vedtatt i kommunestyret (alt. 3), og ikke byutviklings alternativ (alt. 2). Ble byutviklingseksjonen overkjørt av utbygger?
19. Hva mener du er den viktigste grunnen til at Sentrum Terasse ble bygd, til tross for alle protestene?
20. Hvem mener du hadde makt til å få gjennomslag i denne saken? Politikere, utbyggere, planleggere?

21. Hvorfor begrunna byutvikling i Sentrum Terrasse- saken valgene sine i en sentrumsplan som ennå ikke var vedtatt?
- Bør man ikke forholde seg til vedtatte planer?
22. Kjenner du til Melange hotell- saken?
23. Hvis: Hva var den viktigste grunnen til at denne ble lagt på is?
24. Hvordan oppfatter du byantikvarens rolle i forhold til byutviklingsseksjonen?
- Stor grad av samarbeid?
25. I disse sakene har den offentlige debatten i stor grad dreid seg om størrelsesmessige og romlige sider ved prosjektene, og ikke minst om graden av skyggelegging og siktlinjer. Oppfatter du de estetiske sidene som å være viktigst for folk flest når det gjelder byggesaker?
26. Hvilke kriterier er eventuelt viktige for byutviklingsseksjonen?
27. Hva mener du om den nye sentrumsplanen som ikke har blitt vedtatt? Hva synes du om målsetningene for Tromsø sentrum som blir presentert her?
28. Har det etter din mening skjedd holdningsendringer i oppfatningene (hos politikere og planleggere) av byens potensial for utvikling? Jeg tenker på endringer i perioden fra 1990 til i dag?
29. Hvordan forstår du maktforholdene mellom de ulike deltagerne i byutviklingen? Er det noen som har større muligheter enn andre til å påvirke prosessen?
30. Vil du som planlegger si at du har makt i forhold til utviklingen av Tromsø by?

3. INTERVJUGUIDE TIL BYANTIKVAR

1. Kan du fortelle litt om dine viktigste arbeidsoppgaver?
2. Har du et tett samarbeid med byutviklingseksjonen?
- Med andre aktører som politikere, fylkeskommunen?
3. Stemmer det at du ble ansatt etter at Nerstranda- saken var behandla?
4. Når i planprosessen blir du som oftest tatt med i behandlingen?
5. Hvordan oppfatter du byantikvarens rolle i forhold til byutviklingsseksjonen? Har du innflytelse i plansaker?
6. Forrige gang vi snakket sammen sa du at byantikvarens påvirkning ikke var ønsket i Sentrum Terrasse- saken. Hva mener du er den viktigste grunnen til det?
7. Du snakket også om at det foregikk en debatt om saken på grupperommene, men ikke i offentligheten. Hvorfor tror du at politikerne ikke gikk ut med eventuell skepsis?
8. Hva tror du var årsakene til at utbyggere og byutviklingseksjonen leverte hvert sitt forslag til reguleringsplan i denne saken?
9. Hva mener du er den viktigste grunnen til at Sentrum Terrasse ble bygd, til tross for alle protestene?
10. Hvem mener du hadde makt til å få gjennomslag i denne saken? Politikere, utbyggere, planleggere el. andre?
11. I disse sakene har konfliktene i stor grad dreid seg om størrelsesmessige og romlige sider ved prosjektene, og ikke minst om graden av skyggelegging og siktlinjer. Er de estetiske og de romlige sidene viktigst for folk flest i byggesaker?

12. Stemmer det at reguleringsplanene blir lagt ut til offentlig ettersyn før politisk behandling?
13. Har offentligheten etter din mening reell innflytelse på dette stadiet av planprosessen?
14. Forrige gang vi møttes snakket du om at den politiske behandlingsprosessen av byggesaker kunne være problematisk. Fordi kommunestyret (?) kun har tre dager til bestemmelse av planforslag etter formannskapetets behandling, og at effektivitet her er en form for maktbruk. Er dette maktbruk fra partiledernes side?
- Systemsvikt?
15. Hvilke sider anser du som de viktigste å ta hensyn til i utviklinga av byen?
16. Hva mener du om den nye sentrumsplanen som er blitt vedtatt? Hva synes du om målsetningene for Tromsø sentrum (Tromsø by) som blir presentert her?
- Bevaringsområder og omdanningsområder
17. Har det etter din mening skjedd holdningsendringer i oppfatningene (hos politikere og planleggere) av byens potensial for utvikling? Jeg tenker på endringer i perioden fra 1990 til i dag?
18. Hvordan forstår du maktforholdene mellom de ulike deltagerne i byutviklingen? Er det noen som har større muligheter enn andre til å påvirke prosessen?
19. Vil du som byantikvar si at du har makt i forhold til utviklingen av Tromsø by?

4. INTERVJUGUIDE TIL FYLKESKONSERVATOR

1. Hvilken type saker jobber du mest med?
2. Hvordan vil du karakterisere forholdet mellom fylkeskommunen og planleggere og politikere i kommunen når det gjelder bevaringsspørsmål i utbyggingssaker?
3. Har dere stor innflytelse i slike spørsmål?
4. Har fylkeskommunen en ”vaktbikkje- rolle” ovenfor kommunale vedtak som byggesaker/ plansaker?
- Overoppsyn er nedfelt i Plan- og bygningsloven
5. Har du kjennskap til Nerstranda - prosjektet og planleggingen av dette?
- Hvilken rolle hadde fylkeskonservator her?
6. Hvordan var samarbeidet mellom kommunen og fylkeskommunen i Nerstranda - saken?
7. Har du kjennskap til Sentrum Terrasse- saken?
8. Hvis: Var det slik at fylkeskommunen i denne saken hadde et tett samarbeid med utbygger?
9. Hva synes du om utbyggernes taktikker i denne saken? Deres taktikker generelt i byggesaker?
10. I disse sakene har den offentlige debatten i stor grad dreid seg om størrelsesmessige og romlige sider ved prosjektene, og ikke minst om graden av skyggelegging og siktlinjer. Oppfatter du de estetiske sidene som å være viktigst for folk flest når det gjelder byggesaker?

11. Hva mener du om den nye sentrumsplanen som ikke er vedtatt? Hva synes du om målsetningene for Tromsø sentrum (Tromsø by) som blir presentert her?

12. Holder den seg til Fylkeskommunens retningslinjer?

13. Har det etter din mening skjedd holdningsendringer i oppfatningene (hos politikere og planleggere) av byens potensial for utvikling? Jeg tenker på endringer i perioden fra 1990 til i dag?

14. Hvordan forstår du maktforholdene mellom de ulike deltagerne i byutviklingen? Er det noen som har større muligheter enn andre til å påvirke prosessen?

15. Vil du som fylkeskonservator si at du har makt i forhold til utviklingen av Tromsø by?

5. INTERVJUGUIDE TIL UTBYGGERE

1. Kan du kort fortelle om hvordan dere jobber i forhold til utvikling av nye prosjekter?

2. Er de større prosjektene som oftest samarbeidsprosjekter? Jobber dere med andre selskaper?

3. Hvem er det som oftest setter i gang/ tar initiativer til nye byggeprosjekter?

4. Hvilke strategier bruker dere ovenfor kommunen for å få gjennomslag for nye prosjekt- alternativer?

5. Deltok du/ dere i planleggingen av Nerstranda - prosjektet?

- Hvis: hvordan oppfattet du samarbeidet mellom planleggere og utbyggere i dette prosjektet?

6. Var det noen konflikter mellom planleggere og utbyggere i planleggingen av Nerstranda?

7. Hvorfor tror du/dere prosjektet Nerstranda ble såpass forskjellig fra tegningene i den opprinnelige reguleringsplanen? (Passasjen fra fiskegata ble blant annet kuttet ut).

8. Parkeringshuset i Nerstranda- senteret strider imot miljøbyplanen p.g.a. den sentrumsnære plasseringen av parkeringsplassene. I miljøbyplanen og i den forrige sentrumsplanen ble det presisert at disse skulle plasseres i fjell. Hva mener dere var den viktigste grunnen til at kravet om parkering i senteret fikk gjennomslag?

- Fantes det andre alternativer til parkering?

9. Hvorfor tror du/ dere dette bruddet ikke ble oppfattet som problematisk på det tidspunktet planen ble vedtatt?

10. I reguleringsplanen het det at utbygger la et visst tidspress på kommunen som gjorde behandlingen av andre reguleringsalternativer vanskelig. Var dette en strategi fra deres side?

11. Deltok du/dere i planleggingen av Sentrum Terrasse- prosjektet?

12. Hvis: Hvordan oppfattet du samarbeidet mellom planleggere og utbyggere i dette prosjektet?

13. Hva var den viktigste grunnen til at utbyggere og byutviklingseksjonen leverte hvert sitt forslag til reguleringsplan?

14. Hva mener du/ dere er den viktigste grunnen til at Sentrum Terrasse ble bygd, til tross for alle protestene?

15. Hvem mener du hadde makt til å få gjennomslag i denne saken? Politikere, utbyggere, planleggere?

16. I disse to sakene har den offentlige debatten i stor grad dreid seg om størrelsesmessige og romlige sider ved prosjektene, og ikke minst om grad av skyggelegging og siktlinjer. Hva oppfatter dere som å være viktigst for folk flest ved slike saker? – Hvilke aspekter er viktige for dere?

17. Hva mener du/ dere om den nye sentrumsplanen som ikke er vedtatt? Hva synes du/ dere om målsetningene for Tromsø sentrum som blir presentert her?

18. Har det etter deres mening skjedd holdningsendringer i oppfatningene (hos politikere og planleggere) av byens potensial for utvikling?

19. Hvordan forstår du maktforholdene mellom de ulike deltagerne i byutviklingen? Er det noen som har større muligheter enn andre til å påvirke prosessen?

20. Vil dere som utbyggere si at dere har makt i forhold til utviklingen av Tromsø by?

INFORMERT SAMTYKKE

I forbindelse med hovedoppgaven ” *En diskursanalyse av makt i byplanlegging, med fokus på utviklingen av to prosjekter*”, ber jeg om tillatelse til å intervju deg om dine erfaringer med de to prosjektene Nerstranda og Sentrum Terasse. Jeg er interessert i å få vite hvordan du har opplevd utviklingen gjennom disse to prosjektene.

Min interesse for byutvikling skyldes det offentlige engasjementet og påfølgende mediedebatter, som har oppstått i løpet av de siste årene.

Formålet med hovedoppgaven er i utgangspunktet å få kunnskap om planleggingsprosessen og dens deltakere. Dermed er det å illustrere hvordan deltakernes ideer, intensjoner og relative makt er med på å forme et byggeprosjekt.

Jeg er interessert i erfaringer med prosjektenes dagsorden og samarbeid og konflikt mellom de ulike deltagerne. Særlig mellom eierinteresser/ utbyggere og planleggere. Men også hvordan særinteresser som for eksempel miljøvern og kulturvern plasserer seg i utviklingsprosessen.

Fokuset for oppgaven er makt og innflytelse. Først og fremst vil jeg forsøke å forstå hvem som har mulighet til å styre en byggeprosess, og hvilke midler som brukes for å få gjennom egne ønsker.

Opplysningene som innhentes skal brukes til å belyse det allerede innsamlede datamaterialet mitt, som i hovedsak består av avisartikler og sakspapirer (i hovedsak reguleringsplaner). Utsagn fra de intervjuede vil brukes til å vise de ulike perspektiver i sakene, og videre til å underbygge konklusjoner i oppgaven.

Alle innsamlede intervjuopplysninger vil i oppgaveperioden bli behandlet konfidensielt, og ingen andre enn hovedfagsstudenten og veileder vil ha tilgang til de innsamlede opplysningene. Det *kan* allikevel være mulig å gjenkjenne enkeltpersoner i den ferdige oppgaven, ettersom jeg vil omtale de intervjuede med tittel eller engasjement i prosjektene (f. eks utbygger eller medlem av planutvalget). De opplysningene som fremkommer i oppgaven vil kun være fragmenter eller korte sitater. Jeg vil ikke sitere større utdrag fra intervjuene, eller bruke utsagn med de intensjoner å sverte noen av de intervjuede. Hvis det uttrykkes ønsker om full anonymitet, skal jeg selvfølgelig innfri disse.

Oppgaven er beregnet å være avsluttet november 2004. Etter at studien er ferdig vil de innsamlede opplysningene bli anonymisert, og det elektroniske datamaterialet vil bli slettet.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning. Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Hvis du ønsker å delta i prosjektet, trenger jeg ditt samtykke. Hvis du samtykker, ber jeg deg skrive under nedenfor.

Jeg gir med dette samtykke til at hovedfagsstudent Linn Krokvik Birkelid foretar et kvalitativt intervju av meg, der spørsmålene vil dreie seg om tema knyttet hovedoppgavens problemstilling.

Jeg er inneforstått med at deltakelse er helt frivillig og at jeg kan trekke meg når som helst fra prosjektet uten å oppgi grunn og uten at det vil medføre erstatningsgrunn eller andre konsekvenser.

Navn:

Engasjement/ stilling:

Dato:

Underskrift: